

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul VI ■ Nr. 3 (52) ■ Martie 2015

Biserica Mănăstirii Trivale

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul
Primăriei Municipiului Curtea de Argeș
și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Firescul unicității

Gheorghe PĂUN

Ori de câte ori încerc să scriu ceva despre profesorul Solomon Marcus, îmi dau seama că-mi asum o sarcină în același timp simplă și extrem de grea. Ce să spui și cum să spui despre un om care, după patruzeci de ani de strânsă colaborare, îți este atât de apropiat, dar care e unic nu numai în matematica românească, ci și în cultura românească, prin varietatea preocupărilor, implicarea în tot ce-l înconjoară și vizibilitatea media, cu o operă care ar putea justifica patru-cinci cariere de vârf ale unor oameni obișnuiți, cu o energie „obositoare” pentru cei din jur și, în același timp, de o modestie contagioasă, toate acestea având ca urmare imediată formarea unui *grup*, dar în care, natural și incontestabil, rămâne mereu vizibil cine este *Profesorul.*

Eugen Ionescu spunea undeva despre el însuși că este „anormal de normal”. Ar putea fi și o caracterizare a profesorului Solomon Marcus. „Eu nu m-am plictisit niciodată” – este propria-i mărturisire, un lucru simplu și monumental în același timp, care poate explica multe, inclusiv uimirea noastră (a celor vulnerabili la plictiseală) în fața operei sale în general și a fiecărei scrieri în particular. Să fii tot timpul prezent, alert, interesat de ce e în jur – e un „secret” care nu cere niciun efort, pare la îndemâna oricui, firescul cel mai firesc, pe care profesorul Marcus ni l-a dezvăluit în repetate rânduri, dar care nu le reușește decât unui foarte mic număr de oameni. Reușește celor care lucrează (evit cuvântul „muncesc”) așa cum respiră, fără niciun efort, dar cu firească bucurie, care învață încontinuu, din cărți și din viața zilnică, de la profesori și de la discipoli deopotrivă (insistă Profesorul pe detaliul acesta), care se întreabă și se miră încontinuu, cu aceeași prospețime dintotdeauna.

Leg toate acestea de mai multe cauze-surse-explicații: (i) factorul natural, înnăscut (curiozitate, ascuțime de minte, predispoziție spre matematică și, în același timp, spre „umanioare”, dar și o memorie perfectă), (ii) copilăria și adolescența strâmtorate material, cu traversarea unor perioade istorice solicitante, eufemistic vorbind, (iii) educația matematică solidă, (iv) în preajma unor mari personalități, influente, cu statură de model în adevăratul înțeles al cuvântului (Miron Nicolescu și Grigore C. Moisil în primul rând, dar și Simion Stoilow și Dan Barbilian, sau, dintre nematematicieni, Alexandru Rosetti).

De aici, mai multele cariere științifice, toate de vârf. Cea de matematician la început, remarcabilă din toate punctele de vedere: ca număr de lucrări publicate în reviste de primă mărime, probleme deschise

de alți matematicieni și rezolvate în aceste lucrări, sau probleme deschise de S. Marcus și preluate de alți matematicieni, un număr impresionant de citări, continuări, consemnări în monografii. În paralel, ascensiunea treaptă cu treaptă în ierarhia universitară (din 1966, profesor la Facultatea de Matematică a Universității din București), manuale, doctoranzi.

A urmat evoluția fulminantă a lingvisticii matematice, în anii 1960, cu profesorul Marcus unul dintre fondatori. Cartea *Lingvistica matematică. Modele matematice în lingvistică* (Ed. Didactică și Pedagogică, 1963), de mai multe ori amplificată, modificată, actualizată în monografii publicate la Academic Press (1967), Dunod (1967), tradusă apoi în rusă, cehă, italiană, spaniolă, a făcut istorie. Conferințe, invitații, colective editoriale, prezențe în dicționare și enciclopedii. Putea face istorie și cartea *Gramatici și automate finite* (Ed. Academiei, 1964), dacă nu rămânea în limba română – a fost una dintre primele monografii de teoria automatelor și limbajelor formale din lume, fără cariera pe care ar fi meritat-o.

Similară a fost soarta a două articole ale sale, cam din aceeași perioadă. Cel în care sunt introduse *gramaticile contextuale* (1968, 1969) a condus la sute de lucrări, vreo duzină, dacă nu mai multe, de teze de doctorat, monografii – azi gramaticile cu pricina sunt numite „gramatici Marcus”. În paralel, o lucrare din 1974, de pionierat în folosirea tehnicilor lingvistice și a gramaticilor formale în genetică, nu a fost valorificată de comunitatea științifică, nepregătită atunci pentru ceea ce avea să devină o adevărată modă spre finalul secolului.

Da, dar nu era de ajuns pentru spiritul enciclopedic al profesorului Solomon Marcus. A urmat frumoasa aventură a poeticii matematice (Ana Blandiana: „Visez o lume în care poeții să facă spre matematică tot atâția pași câți a făcut Solomon Marcus spre poezie.”), semiotica (Marcel Danesi îl consideră „un gigant al semioticii”), aplicațiile matematicii, lingvisticii (sloganul „Lingvistica – știință pilot” a fost laitmotivul unei veritabile campanii în anii ’70) și teoriei limbajelor formale în cele mai diverse domenii, de la studiul basmelor la modelarea proceselor economice, de la nevoile umane la teoria acțiunii. (Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Noi, din parte-ne, am cam evitat de a vorbi de românii de peste Carpaţi, din două cauze. Statul nostru nu e îndestul de puternic pentru ca oamenii politici să poată vorbi de starea românilor de peste Carpaţi făr-a da motive de bănuială, neîntemeiată, nu mai e nici vorbă, dar bănuială. De-aci rezultă însă un al doilea pericol al unei asemenea discuţii: în loc de-a face bine consângenilor noştri, le-am face rău, am înăspri şi mai mult tratamentul nedrept căruia sunt supuşi.

Dar dacă pe de-o parte ne-am impus această rezervă pe care oricine lesne o va înţelege şi dacă ne-am feri de-a imita pe *Românul* şi de-a exploata până şi nenorocirile naţionale în goana după popularitate, pe de altă parte, oricâtă dreptate am face plângerilor confraţilor de peste munţi, i-am ruga a face, în interesul dreptei lor cauze, o deosebire esenţială între izvoarele cărora se datoresc suferinţele lor naţionale.

Sunt a se atribui suferinţele acestea politicii tradiţionale a Casei de Austria sau se datoresc unui episod incidental, unei piedici intervenite în dezvoltarea acelei politici tradiţionale?

Noi înclinăm a admite teza din urmă. Nu credem că dinastia – şi dinastia e Austria – doreşte a face deosebire între un popor şi celalt şi că n-ar voi deplina lor egalitate politică şi naţională, pe cât aceasta s-ar putea pune în acord cu unitatea monarhiei, cu cerinţele ei de putere înlăuntru şi în afară. Noi vedem din contra că dinastia a încurajat după vremuri legitimele aspiraţiuni de progres ale naţionalităţilor şi, dacă luăm îndeosebi pe români şi ne aducem aminte de starea înapoiată în care ei au încăput sub dinastia habsburgică, de progresele repezi făcute sub absolutism şi de starea esenţial alta în care se află astăzi, cată în adevăr să insistăm asupra deosebirii ce-am voit a o stabili mai sus, că nu principiul de stat al politicii tradiţionale se opune pe atâta dezvoltării lor pe cât se opun alţi factori de-o natură cu totul deosebită. În adevăr, nu dinastia e totul într-o împărăţie de aproape patruzeci de milioane de locuitori; dinastia ori capul ei nu sunt, ca Dumnezeu, atotputernici. Împărăţia e compusă din provincii în care istoriceşte, de sute de ani, se află superpuse pături de popoare deosebite, ale căror relaţii din trecut n-au putut rămâne cu totul fără efect asupra stării actuale. Astfel găsim în Galiţia două elemente, poloni şi ruteni. Cei dintâi au fost istoriceşte stăpânitori, cei din urmă stăpâniţi. Găsim în Ungaria un element istoriceşte superpus, maghiarii, popor energic, dar de-o aptitudine politică contestabilă; găsim în Boemia cehi şi germani, c-un cuvânt pretutindenea sunt elemente deosebite, care-şi dispută dominaţiunea.

Casa de Austria nu i-a creat pe unguri; i-a găsit existând alături cu românii; ea n-a creat aspiraţiile, natura, abuzurile rasei dominante, ba pe acestea din urmă a căutat a le îngrădi chiar, după putinţă.

Aci însă ne apropiem de adevărata cauză a relelor ce bântuie dincolo. Această cauză e corupţia şi lipsa de aptitudini politice şi economice ale elementelor dominante din Ungaria, mai cu seamă însă a demagogiei ungureşti.

La popoare pe jumătate culte cum sunt ungurii, cum suntem şi noi, interesele publice joacă rolul de pretexte pentru realizarea unor afaceri nu numai private, dar adeseori reprobate de legi. Precum la noi se exploatează fără omenie ţara sub pretextul libertăţilor publice, tot astfel demagogia maghiară, orice nume şi-ar fi dând, sub pretextul de-a înăbuşi pretinsele agitaţiuni ale naţionalităţilor, a monopolizat puterea publică şi stinge lumea prin arbitrariu şi malonestitate.

Mai lunile trecute ziarele aduseseră o descriere a stării de lucruri din ţinutul Caraşului şi acela al Severinului. Întreagă administraţia, averile orfanilor şi ale şcolilor, fondurile caselor de economii se împrumutau la patrioţi insolvabili, pentru a le cumpăra votul. Oameni care sustrăgeau bani publici erau aleşi în funcţiuni, iar guvernul central răspundea la toate denunţările ce i se făceau că se calomniază nişte patrioţi cinstiţi din cauze politice; cam ceea ce ni s-a răspuns nouă când am relevat scabroasele afaceri. Mai mult. Prin inechităţi făţişe se provocau până şi rebeliuni în sate, pentru a-şi crea un pretext mai mult de despoiare. Din întâmplare s-a numit şi un om cinstit prefect în acele ţinuturi şi atunci au încetat pretextarea marilor principii patriotice, pretextarea combaterii agitaţiunilor naţionale şi s-a descoperit că fondul lucrului era hoţie goală.

Iată dar unde e izvorul răului, în incultura, în lipsa de aptitudini economice şi politice a elementelor dominante, cărora le-a dat vânt o împrejurare independentă de voinţa dinastiei: mişcarea maghiară din timpul războiului austro-german.

Noi susţinem că starea morală a Ungariei e aproape identică cu a noastră. Şi acolo există ca şi la noi un fel de populaţie flotantă, de origine în toate cazurile dubioasă, un fel de neomaghiari precum noi avem aici patrioţi neoromâni, oameni care şi-au făcut o meserie din explotarea principiilor politice, au monopolizat pentru ei patriotismul şi naţionalismul, cu atât mai mult cu cât n-au nici patrie, nici naţionalitate certă. (...)

Evident pentru oricine că nu principiile de stat sunt, în asemenea împrejurări, de vină la starea rea a românilor. Acestea se pretextează numai pentru ca o şleahtă incapabilă de muncă şi de cultură să aibă cu ce trăi de pe spatele altora. Acesta e sâmburul cestiunii şi, dacă n-ar fi acesta, teoriile de stat ar fi departe de-a se manifesta cu asprimea, cu spiritul de injustiţie cu care se manifestă.

Şi oare la noi nu e tot astfel?

Puţin ne ajută bunul moral al neatârnării naţionale când pseudoromânii noştri opun piedici tot atât de esenţiale dezvoltării poporului nostru ca şi maghiarii dincolo. Încai dincolo au rămas din timpii trecuţi câteva temeiuri de dezvoltare sănătoasă: clerul, şcoala populară, ba chiar urme de-o adevărată autonomie comunală. La noi biserica e ca şi când n-ar fi; şcoala rurală creşte şi ea postulanţi şi patrioţi de meserie, iar autonomia comunală e reprezentată prin cenuşerii care au deprins virtuţile patriotice pe la subprefecturi. Între aceste mii de oameni care n-au nimic, n-au învăţat nimic, nu muncesc nimic şi care cu toate acestea vor să trăiască bine şi de-a gata s-a stabilit o adevărată conspiraţie pentru a zădărnici orice progres real al poporului.

O asemenea conspiraţie tăcută, dar puternică şi solidară, există tot aşa de bine dincoace ca şi dincolo de Carpaţi.

(*Timpul,* 13 februarie 1881)

(Urmare din pag. 1)

Iar, în ultimele două decenii, implicarea în problematica educaţiei, cu scrieri, participare la emisiuni TV şi radio, prezenţă în şcoli şi tabere de matematică. Aş mai putea aminti multe altele, de la implicarea mereu activă în viaţa Academiei Române la prezenţa în paginile revistei *Curtea de la Argeş,* de la editarea operei unor clasici ai matematicii româneşti la relevarea unor priorităţi româneşti în matematică şi informatică.

O operă de o întindere şi varietate care dau complexe, construită de un savant-prototip, mereu activ, mereu pregătit să întrebe şi să fie întrebat, să facă legături şi analogii neaşteptate (Andrei Pleşu: „De o viaţă asta face, încearcă să creeze punţi într-o lume de insule."), în buzunar cu carneţele în fiece clipă gata a găzdui observaţii şi idei, care merge cu tramvaiul, poate fi întâlnit la piaţă, dar şi în tramvai şi la piaţă îţi semnalează o carte nouă, porneşte o dezbatere, îţi relatează o întâmplare cu haz (şi noimă), un om, aparent, ca toţi oamenii, dar NU ca toţi oamenii (parafrazez titlurile unor cărţi despre Moisil) – pe scurt, Solomon Marcus, profesorul şi academicianul. Omul! Un privilegiu pentru cei care i-au fost aproape, studenţi, colaboratori, prieteni – şi e enorm numărul acestora. Stau mărturie cele două volume masive, în jur de 900 de pagini fiecare, ale cărţii *Întâlniri cu Solomon Marcus*, apărute la Editura Spandugino, în 2011, augmentate din plin, acum, la cea de-a 90-a aniversare. O simplă selecţie de nume mari ale culturii lumii care au semnătura în aceste volume ar da seama despre nivelul la care se situează Solomon Marcus în cultura lumii.

Să-i mulţumim, să-l citim, să încercăm să-l imităm, mândrindu-ne că-i suntem contemporani, bucuroşi că-i suntem aproape.

Domnului Profesor, cu dragoste: La mulţi şi buni ani!

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Judeţean Argeş pentru Promovarea Culturii, Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii din România, Goleşti, Argeş, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu", Piteşti, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres" (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni); banii trebuie trimişi în contul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, deschis la Volksbank Curtea de Argeş,
IBAN: RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701

Tiparul: SC TIPARG SA, Piteşti.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Poetica numărului Pi

Horia BĂDESCU

Faptul că esenţa şi armonia universului ori, pentru a fi mai exacţi, a universurilor nu sunt altceva decât poetică relaţională exprimată la scara infinitului, mi se pare de domeniul evidenţei. De o evidenţă egală cu afirmaţia lui Goethe: „Natura să-l ascundă pe Dumnezeu? Ca şi cum nu l-ar dezvălui în fiecare clipă!" Ori cu aceea că, această infinitate relaţională asumă raporturi care nu pot scăpa imperialismului numeric, domniei adevărului absolut al numărului. Căci totul începe cu dumnezeu-unu, de la care purcede inimaginabila profuziune a formelor şi, deci, a numerelor care decodifică raporturile acestor expresii ale multiplicării lui Unu. Big-bangul întemeiază realul deopotrivă în orizontul realităţii şi în acela al virtualităţii, al palpabilului şi al imaginarului, şi îl exprimă deopotrivă prin Verb sau prin număr, ori prin divina geometrie. Căci, dacă la început a fost Cuvântul în virtualitatea sa, în marea Tăcere care-i poartă toate posibilele, Numărul, acea „capcană a misterului", l-a însoţit. Dacă nu cumva am putea extinde şi asupra lui ceea ce spunea Giordano Bruno: „Geometria a precedat creaţia lucrurilor, eternă ca şi Sfântul Duh; mai mult încă, ea e Dumnezeu însuşi şi ea este aceea care i-a oferit cheile pentru crearea lumii."

Ca şi cuvintele, numerele sunt „învelişurile vizibile ale fiinţelor", ca să-l citez pe sfântul Martin, ele nu sunt „simple expresii aritmetice, ci principii eterne însoţind adevărul". Căci „totul este orânduit prin Număr", cum zice Pitagora. Iar numărul, ca şi cuvântul, este un nod de relaţii, face parte din plasa nevăzută care dă sens şi armonie lumii.

Aşa se face că matematica şi poezia merg mână-n mână în căutarea Sensului şi a Absolutului, cel atins mereu doar în neatinsul lui, mereu presimţit şi nicicând văzut cu adevărat. Am spus matematica şi poezia şi nu poezia şi matematica, pentru că în adolescenţă am slujit mai întâi la curţile divinei geometrii până a nu poposi definitiv la acelea ale tăcerii vorbite şi ale vorbirii tăcute care este poezia. Căci, dintre toate cele ale matematicii, am iubit cel mai mult geometria, claritatea şi înalta simbolistică a acelor chei giordaniene care l-au tulburat deopotrivă pe Ion Barbu, pe Max Frisch ori pe Huguette de Broqueville. Chiar dacă îmi răsunau în auz ecourile atât de cuprinzătoarei viziuni eminesciene: „Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr/ Aşa el sprijină lumea şi vecia într-un număr", abia mai târziu, pe urmele sacrului în arcanele poeziei, m-a fascinat raportul dintre ritmul poetic, ritmul cosmic, radiaţia de fond a universului şi număr, descris admirabil de Matila Ghyka.

Imaginarul poetic şi cel matematic funcţionează după acelaşi model: ele constituie desprinderi de contingent, universuri reale în irealitatea lor, care se dezvoltă în sine, suficiente lor înşile în construcţie şi finalitate, dar care se constituie ca „expresii ale ordinii", cum spunea undeva Solomon Marcus, evident, ale ordinii universale, ale ritmului care guvernează universul, ca relaţie şi respiraţie, ca real exprimat în infinitatea nivelurilor sale de realitate, inclusiv al celui imaginar.

Frumuseţea unui poem, raţiunea şi finalitatea acestuia este poemul însuşi. Frumuseţea, raţiunea şi finalitatea unei demonstraţii matematice stă în ea însăşi.

Şi poezia şi matematica sunt victorii şi sărbători ale spiritului omenesc şi vorbesc despre acesta. Dătătoare, şi una şi cealaltă, de acea plăcere intensă, de vrajă, de vertijul despre care vorbea acelaşi savant. Posesoare amândouă de acea putere pe care o numeam, într-un alt context, *şamanismul* poeziei.

„Şi la una, şi la cealaltă, afirma cu dreptate Solomon Marcus, infinitul are un rol esenţial, în ambele ieşi din logica vieţii cotidiene şi intri într-o altă lume, a paradoxurilor de tot felul, într-un univers de ficţiune." În care, fie-mi îngăduit a spune, adevărul e mai pregnant şi mai adevărat. Mai uimească-se cineva că acest matematician de rasă, acest spirit înalt, de o tinereţe şi o vivacitate formidabilă şi la, iată!, nouăzeci de ani, a întemeiat cândva poetica matematică? Care ar putea fi şi poetica matematicii! Căci solomonic vorbind, zice Domnia Sa: „Poezia şi matematica răspund pentru mine unei nevoi vitale: mi-am dat seama că m-am născut cu această dorinţă de a înţelege lumea şi de a mă înţelege pe mine." Iar înţelegerea a fost profundă şi răspunsul strălucit întru amândouă.

Ar mai fi un lucru de adăugat: de ce poetica numărului Pi? Pentru că Pi este un număr iraţional şi transcendent, un număr poetic. A nu se înţelege că drumul spre transcendenţă e lipsit de raţiune, căci iraţionalul nu e decât un alt fel de raţiune. Iar „limbajul lui Dumnezeu", despre care glosa Francis S. Collins, e decriptabil nu doar la nivel celular, în arcanele ADN-ului, ci şi în capcana întinsă de poetica celestă a numerelor.

Cât de deşteaptă este limba română? (II)

Ion COJA

Tot aşa, ca procedeu inedit, fără pereche în majoritatea limbilor, funcţionează în limba română categoria substantivelor care pot avea la plural două forme, cu sensuri diferite. De data aceasta nu mai este vorba de neologisme, ci de cuvinte vechi. Iată, de la *corn* sau *cot* ori *cap*, avem chiar trei forme de plural, care corespund fiecare altui sens: *corni, cornuri, coarne; coţi, coturi, coate; capi, capuri, capete.* Se înţelege că aceste cuvinte sunt la singular polisemantice, „mai" polisemantice decât formele de plural: *timp – timpi, timpuri; creier – creieri, creiere; vis – vise, visuri.*

Procedeul este foarte viu şi activ, aplicându-se şi la neologisme: *rapoarte – raporturi, nivele – niveluri, elemente – elemenţi, termeni – termene, cadre – cadruri.* Avem deci trei posibilităţi de exprimare a pluralului: prin *-i*, prin *-e* şi prin *-uri*. Ele corespund în mare celor trei genuri din limba română. Interesant este că cele trei forme de plural diferenţiază sensuri după gradul de abstractizare: forma masculină este pentru cele mai concrete dintre sensurile pe care le are forma de singular, iar forma neutră, în *-uri*, atrage sensul mai abstract, mai puţin concret: *elemenţi – elemente, rapoarte – raporturi.*

Nu este uşor să stăpâneşti diferenţa dintre concret şi abstract, şi mărturisesc că sunt momente când eu, unul, ezit între a spune *nivele* sau *niveluri*... Nu ezit să deosebesc *rapoarte* de *raporturi,* sau *vise* de *visuri. Nota bene*, nu toate substantivele au două forme la plural. Iar la unele dintre ele, între cele două forme nu există nicio deosebire de sens. Vezi celebra pereche *chibrite – chibrituri!... Sau hotele – hoteluri.*

Pe scurt, existenţa acestor substantive cu două forme de plural deosebite semantic este o subtilitate a limbii române, o „găselniţă", care încurcă minţile mai sărăcuţ înzestrate. Dar este limpede că apariţia în limba română a acestui procedeu denotă inteligenţă, inventivitate, creativitate etc.

S-ar părea că latina avea şi ea în structura ei această ciudată clasă de substantive, cu două

forme de plural. Vezi *locus – loci, loca, jocus – joci, joca.* Limba latină este o limbă bine atestată prin sute şi mii de texte. Insuficiente totuşi ca să avem o idee precisă şi completă despre latina vorbită, despre tendinţele de evoluţie ale acestei limbi. Tendinţele acestea au fost puse la încercare de popoarele din Imperiul Roman cu care latina a intrat în contact, devenind cu timpul limba naţională a acestor comunităţi. Adoptată de aceşti autohtoni, latina s-a simplificat mult, multe dintre tendinţele ei de evoluţie au fost abandonate.

Se pare că acesta este şi cazul substantivelor latineşti cu două forme de plural. Nu stăpânesc domeniul romanisticii suficient de mult ca să conchid că chiar aşa este. Dar dacă într-adevăr procedeul s-a păstrat în română şi numai în română ca moştenire din latină, acest fapt ar fi de o importanţă extraordinară! Ar dovedi că strămoşii noştri latinofoni şi latinofoRi au fost excelenţi cunoscători ai limbii latine. Ar dovedi că limba latină le era limbă maternă şi alcătuiau o comunitate suficient de numeroasă ca să impună subtilităţile limbii latine!

Dar chiar şi la singular limba română ne pune în situaţia de a alege între două cuvinte, două „forme" de singular, uşor deosebite semantic: *bob – boabă, joc – joacă, nod – noadă, pom – poamă, fapt – faptă, lăsat – lăsata* (*lăsatul secului* şi *lăsata din bătrâni*), cu sensuri diferite, sau sinonime, dar stilistic diferenţiate: *cojoc – cojoacă, floc – floacă.* Partea interesantă este că avem de-a face cu substantive care nu au referent fiinţe vii, la care să existe deosebiri de gen natural. Ci referentul este obiect neînsufleţit sau chiar lipsit de materialitate; *lăsatul – lăsata.*

Din nou, este vorba de o moştenire din latină. Un procedeu pe care româna nu numai că l-a păstrat, dar l-a şi dezvoltat.

Latinii au avut perechile de substantive de felul lui *lupus-lupa* sau *ursus-ursa,* absolut fireşti. Ele s-au păstrat o vreme şi în latina vorbită în Nordul Dunării. Formele *lupoaică* sau *ursoaică* sunt mai recente. Vezi *Ursa Mare, Ursa Mică,* toponimul *Coasta Lupei.* Ciudată este în latină perechea *animus-anima,* celebra, căci nu prea poate fi vorba, logic vorbind, de o opoziţie masculin-feminin la semnificaţii ce ţin de domeniul inanimatului, al abstractului pur. Modelul *animus-anima* a fost păstrat însă de latina danubiană, ba chiar a fost dezvoltat prin perechile, atât de bizare, *joc-joacă, bob-boabă, fapt-faptă, nod-noadă, floc-floacă, lăsat-lăsată* (*lăsatul secului* şi *lăsata din bătrâni*). Opoziţia *animus – anima* constituie un moment de graţie, de inspiraţie a nomothetului latin. A curs multă cerneală pentru a se comenta această subtilă distincţie, atât de filosofică, de metafizică! De această ispravă a limbii latine se apropie oarecum româna prin opoziţia *joc – joacă,* mai puţin filosofică, dar de o subtilitate greu de egalat. Vezi volumul de versuri *Joaca jocului* al lui Ion Gheorghe.

Amintesc că în latină *dies* era când masculin, când feminin. Cf. *pluvius dies*, respectiv *dies illa*. Îi întreb pe colegii romanişti în ce măsură procedeul a fost perpetuat şi în celelalte limbi romanice. Italiana se pare că nu l-a abandonat. Dar numai româna l-a dezvoltat, aplicându-l şi la cuvinte nelatineşti: *cojoc-cojoacă, moc-moacă.*

Morfologia verbului ne oferă şi seria de verbe de tipul *mă îndoi-mă îndoiesc.* A existat şi în latină, tot aşa, mai la periferia sistemului. Vezi opoziţia dintre verbele latineşti *albeo-albesco, caneo-canesco, rubeo-rubesco* etc. A dispărut în majoritatea limbilor romanice. E greu de imaginat că s-ar fi păstrat în latina unor vorbitori precari, secundari, ai latinei. Românii au moştenit-o: *zece se împarte la doi şi sâmbata se împărţeşte pentru morţi.*

→

Homo sapiens

Intră aici şi participiile *înflorit-înflorat, adeverit-adevărat, curăţit-curăţat, datorită-datorată, îngrijit-îngrijat,* forme ale unor verbe derivate, derivarea ducând la obţinerea unor verbe de conj. I sau a IV-a. Uneori se ajunge la două derivate, unul de o conjugare, altul de cealaltă, între cele două verbe înregistrându-se tendinţa de a se diferenţia semantic. Faptul că în latină avem un *adumbrare*, iar în română un *adumbrire*, ar însemna că, de fapt, în acest punct, latina şi româna alcătuiesc un tot, o entitate din care separăm în mod artificial două componente, cea latinească şi cea românească. Perechea *îngriji-îngrijat*, derivată de la un cuvânt de bază slav, ne arată cât de activă este în continuare, în limba română, această ingenioasă „găselniţă" din latina de odinioară.

(Consemnăm, de câte ori este cazul, conservarea, din latină în română, a unor fapte de limbă care particularizează latina, considerând că acest fenomen nu se putea petrece decât în condiţiile în care vorbitorii latinei care au adus-o în Dacia erau nişte cunoscători deplini ai limbii latine, ceea ce infirmă vestita teză de care fac atâta caz neprietenii noştri, cum că strămoşii noştri romani erau o adunătură „ex toto orbe romano", care, deci, vorbeau o latină precară, alta fiind limba lor maternă!)

Vom mai avea ocazia să înregistrăm asemenea situaţii, mai mult sau mai puţin unice, când în faţa vorbitorului român apare *obligaţia de a alege* între două soluţii posibile teoretic, din care însă numai una este cea potrivită, iar adecvarea respectivă nu este chiar aşa uşor de stabilit. Bunăoară, în continuarea celor de mai sus şi fiind mai departe cu un ochi la limba franceză, am putea introduce în discuţie şi substantivele derivate din forma lungă a infinitivelor: *instalare* faţă de *instalaţie*, *rezervare – rezervaţie, satisfacere – satisfacţie*. În franceză avem un singur cuvânt, pe care limba română nu l-a preluat mecanic şi servil, ci a ştiut să-l introducă într-o pereche de termeni, de opoziţii, dobândind astfel un plus, un câştig, o posibilitate expresivă inaccesibilă limbii de care s-a folosit cu atâta ingeniozitate.

Ne limităm deocamdată la exemplele date – le vom completa când se va ivi alt prilej, pentru a prezenta acum un caz cu totul neobişnuit. Când limba română ne pune să alegem între 12 variante, nu mai puţin de douăsprezece! Colegii mei, profesori de limba română, de data asta cred că nu ghicesc, nu-şi dau seama la ce vreau să mă refer, deşi este vorba de o situaţie extrem de frecventă, în vorbirea noastră cea mai curentă! Prea puţin comentată din această perspectivă, a excelenţei româneşti, vădită şi prin graiul nostru.

Am în vedere un enunţ atât de banal precum *cartea al cărei preţ este...* Mai precis, vorbim de secvenţa *al cărei,* alcătuită din articolul genitival/posesiv *al* şi pronumele relativ *cărei.* Este o combinaţie de „instrumente gramaticale" extrem de ciudată. Cele două cuvinte sunt flexibile, flexionează prin acord: *al* se acordă cu substantivul subiect din propoziţia atributivă: *preţ,* masculin singular, deci *al.* Se acordă cu un substantiv care urmează să fie rostit!

Mai complicată este situaţia lui *care,* devenit în textul nostru *cărei:* cu cine se acordă? Evident, se referă la *cartea,* dar asta din punct de vedere semantic, ca să zic aşa. Din punct de vedere morfologic preia, împrumută genul şi numărul de la forma subînţeleasă în structura de adâncime a textului: *(am preferat) cartea aceasta. Preţul cărţii...* Secvenţa se rescrie şi ne dă *(am preferat) cartea al cărei preţ...*

După cum se vede, ca să nu se repete substantivul, introduc pronumele *care,* pe care îl acord în gen, număr şi caz cu substantivul, dar nu cu substantivul în forma care rămâne în enunţ, ci cu forma pe care am eliminat-o din enunţ: *cărţii.* Aşa ajung la secvenţa *al cărei*, care are la bază secvenţa *preţul cărţii:* articolul *(-u)l* este înlocuit de articolul genitival *al,* astfel că *preţ* rămâne aparent nearticulat, iar *care* ia forma genitivului *cărţii*, care a dispărut din text. Dar rămâne prezent în mintea vorbitorului, fără mintea acestuia textul nu ar putea fi construit corect.

Nu-i deloc simplă această regulă, acest fel de acord. Cu atât mai mult cu cât secvenţa *al cărei* face parte dintr-o paradigmă, dintr-o listă de variante care pot să apară într-un asemenea moment al rostirii: *al cărui, a cărei, a cărui, ale cărui, ale căror* etc. Lucrul de mirare pe care vreau să-l semnalez este numărul acestor variante (denumirea este improprie, ca termen cât de cât lingvistic). E vorba de nu mai puţin de douăsprezece variante dintre care românul trebuie s-o aleagă pe cea corectă!...

Să le numărăm şi noi: *a cărui, a cărei, a căror, al cărui, al cărei, al căror, ale cărui, ale cărei, ale căror, ai cărui, ai cărei, ai căror!* O duzină!...

Nu mai cunosc un alt caz, în limba română, asemănător. Când vorbitorul să fie pus în situaţia de a alege una dintre cele 12 variante posibile. A alege este un fel de a zice, căci vorbitorul trebuie să se conformeze unei reguli prin a cărei aplicare pot rezulta 12 sintagme diferite, pe care limba română îţi cere să le distingi, să nu le încurci.

Dar, mă întreb din nou, găsim o regulă de asemenea complexitate în alte limbi? În franceză sigur nu! Francezii au redus cele douăsprezece variante la una: *dont!*

Care era situaţia din latină? Regula se pare că era aceeaşi: pronumele relativ *qui, que, quod* se acordă cu substantivul

pe care îl înlocuieşte, dar numai în gen şi număr, exact ca şi *care*-le nostru, românesc. În privinţa cazului, pronumele latinesc este pus la cazul funcţiei sintactice pe care ar fi avut-o în propoziţia atributivă substantivul înlocuit, care nu mai apare în text a doua oară... Simplu, nu?

Aşadar, *Agri quos colimus, vastati sunt* (Caesar), „ogoarele pe care le cultivăm au fost pustiite". *Nos quorum maiores Antiochum superarunt,* „noi, ai căror strămoşi au învins pe Antioch".

În primul text, *quos* este substitutul lui *agros,* care lipseşte din text sub forma de acuzativ, de complement direct. Iar în al doilea text *quorum* este substitutul unui genitiv al lui *nos,* formă care nu există de fapt nici în limba latină, deoarece ne folosim de pronumele posesiv *noster...*

Dacă modificăm un pic textul latinesc obţinem o secvenţă mai uşor de analizat. Să zicem *Daci quorum maiores Antiochum superarunt!...* Deci punctul de plecare este *maiores Dacorum* care devine *quorum maiores.*

Regula nu este deloc simplă. Ne-a fost greu s-o descriem şi nouă. Si nu sunt sigur că am descris-o corect. Se pare că ea a fost abandonată de celelalte limbi romanice exact din această cauză: pricinuia dureri de cap... Nu şi pentru vorbitorii limbii române care, nu numai că au păstrat incomoda regulă, dar au mai şi complicat-o prin introducerea articolului definit genitival *al, a, ai, ale,* care, la rândul său, este o creaţie a limbii române, o inovaţie, fără pereche şi ea în peisajul romanic, al latinofonilor! Dar şi în al celorlalte limbi care cunosc articolul!

În general, articolul ca parte de vorbire sau ca morfem – cum îl consideră unii, este un capitol glorios (sic!) al limbii române. Articolul este o achiziţie recentă a limbajului. Este partea de vorbire cea mai „intelectuală", solicitând o atenţie mereu trează a vorbitorilor, care trebuie să ţină seamă de persoana Receptorului, ce mesaje s-au mai schimbat între ei. Nu sunt multe limbile care au articol. În mod firesc, limbile care folosesc articolul au creat un sistem popriu, de o complexitate care diferă de la o limbă la alta. În limba română însă avem de-a face cu o complexitate copleşitoare. Aparţin acestui capitol următoarele forme: *om* (adică substantivul), *un om, omul, cel tânăr, ăl bătrân, al meu.* Adică ceea ce gramatica numeşte a fi articol zero, articolul nehotărât, hotărât propriu-zis, adjectival (demonstrativ) şi posesiv (genitival).

Limba română s-a priceput să dea valori noi şi formei substantivale nearticulate: *Peste vârfuri trece lună... Bate vânt de primăvară... Corb la corb nu scoate ochii...* Taman acest sens, pe care îl capătă în limba română forma nearticulată a substantivului, este sensul, valoarea pe care nu o pot exprima substantivele nearticulate în limbile în care nu există articol, în care toate substantivele sunt nearticulate... Absenţa articolului poate fi semnificativă numai în limbile care uzează de articol. Aceste limbi pot face diferenţa subtilă dintre *Crimă şi pedeapsă,* titlu de roman, şi titlul unui tratat de criminalistică *Crima şi pedeapsa! Între Agonie şi extaz,* titlul unui text literar, şi *Agonia şi extazul,* titlu posibil al unui tratat de psihologie sau psihiatrie.

După observaţiile mele, după impresia mea, dintre limbile care folosesc articolul româna este limba care apelează cel mai mult la forma nearticulată, în scopul de a exprima ceva ce altminteri rămâne neexprimabil! Nu întâmplător această şansă oferită de limba română este frecvent valorificată de poeţi, de Eminescu cel mai mult: *Un soare de s-ar stinge-n cer, s-ar naşte iarăşi soare!... Peste vârfuri trece lună...* Să foloseşti substantivele *lună* şi *soare,* denumiri ale unor obiecte unice, la forma nearticulată, este o veritabilă performanţă în plan metalingvistic, intelectual... Este frecvent articolul zero şi în limba vorbită, în poezia populară!

Colac peste pupăză – sau, în traducerea din româna veche în cea actuală, bomboana de pe colivă: pe lângă cele de mai sus, limba română a mai inventat şi un articol, numai al ei, cu totul nemaiîntâlnit în alte limbi. Aşa clasific eu sensul şi valoarea lui *vreun, vreo.* El face parte din sistemul de articulare şi trebuia la un moment dat să apară. A apărut prima oară în limba română şi până acum numai în limba română!

Să ne aducem aminte: articolul precizează poziţia Receptorului şi a Emiţătorului faţă de referentul/semnificaţia unui substantiv pe care vorbitorul simte nevoia să-l introducă în enunţul său. Dacă Emiţătorul nu cunoaşte referentul, „obiectul" denumit, substantivul va fi articulat nedefinit, nehotărât: *Pe drum am întâlnit o fată.* Dacă acel referent este cunoscut de Emiţător, substantivul se articulează hotărât: *Fata cu care m-ai văzut ieri este fiica mea.* Dar mai sunt de imaginat încă două situaţii teoretic posibile: persoana despre care vorbim este necunoscută atât Receptorului, cât şi Emiţătorului: *Crezi că o să vină vreun student la curs? În satul acesta există vreo fată numită Maria?*

Aşadar, în aceste situaţii vom apela la cuvântul *vreun, vreo*, pe care grămăticii români îl consideră adjectiv nehotărât, alături de o mulţime de alte adjective/pronume nehotărâte: *cineva, ceva, altul...* Ce legătură are *vreun, vreo* cu aceste adjective?! Locul său este alături de *un, o,* segmentând împreună domeniul „necunoscut pentru Emiţător"! Articolul *un, o* pentru obiectele necunoscute numai receptorului, articolul *vreun, vreo*, pentru obiectele necunoscute atât pentru Emiţător, cât şi pentru Receptor.

În fine, a patra situaţie teoretic posibilă: Emiţătorul vorbeşte despre un obiect necunoscut numai pentru Emiţător, nu şi pentru Receptor! Dacă încercăm să ne imaginăm o asemenea situaţie, constatăm că ne vine greu s-o facem. Constatare suficientă pentru a pricepe de ce nu există niciun semn lingvistic, cuvânt sau morfem, care să facă faţă acestei situaţii rarisime, dacă nu cumva chiar imposibilă! Imposibil de imaginat chiar!...

Ne întoarcem la *vreun, vreo*, pe care l-am propus pentru... Premiul Nobel, căci este fără de pereche, de corespondent în alte limbi, având funcţia de articol, un articol existent, ca semnificaţie, ca valoare, numai în limba română. L-am identificat ca atare în teza mea de doctorat, în urmă cu vreo 36 de ani: *nel mezzo del camin di nostra vita...* Iar în tot acest răstimp niciun coleg nu m-a învrednicit cu o replică, cu un răspuns, din care să pricep cât de mult m-am înşelat...

Drept care, lăsat de capul meu, am perseverat şi am stabilit o legătură de „consonanţă" între acest articol şi modul verbal prezumtiv. Despre modul verbal prezumtiv s-a spus deja, de către cei ce l-au identificat primii – este vorba de fosta mea profesoară şi colegă Elena Slave, că este un mod verbal care există numai în limba română. N-a existat în latină, nu există nici în vreuna dintre celelalte limbi romanice sau indo-europene.

(Continuare la pag. 13)

Homo sapiens

Utopia: erezie sau mistică de salon?

Cristian BĂDILIȚĂ

Corin Braga își continuă cele două volume dedicate „paradisului interzis în Evul Mediu" și „căutării Avalonului" (Paris 2004, respectiv, Paris, 2006) cu o teză de doctorat, publicată la editura Classiques Garnier, în 2010: *Du paradis perdu à l'antiutopie aux XVI-XVIII siècles* (*De la paradisul pierdut la antiutopie în secolele XVI-XVIII*). Tema, foarte „apetisantă", a mai fost explorată, așa cum reiese și din Bibliografia secundară. Autorul se remarcă nu doar printr-o adevărată bulimie în analiza surselor, ci și printr-un stil *accrocheur*. Volumul, de 400 pagini, se parcurge cu plăcere, uneori cu nedumerire, dar tot timpul cu interes. Mai întâi, voi rezuma teza și materia cărții, urmând ca, în final, să aduc câteva note critice și completări necesare.

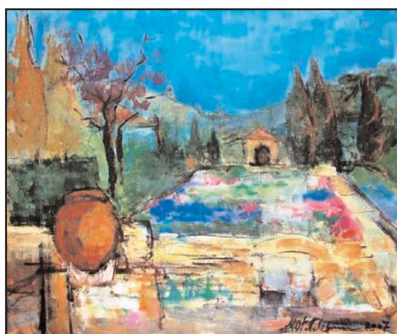
Braga își propune să prelungească demersul lui George Kateb și Aurel Kolnai, care au sistematizat criticile antiutopice occidentale din secolele al XIX-lea și al XX-lea, propunând aceeași sistematizare pentru secolele XVI-XVIII. Astfel delimitat, corpusul va fi descris și comentat în următoarele capitole: „De la paradis la utopie"; „Utopia, moștenitoarea acelor *mirabilia* medievale"; „Utopia ca erezie"; „Cenzura religioasă a gândirii utopice"; „Utopiile creștine"; „Contra-utopiile creștine"; „Antiutopiile primitiviste și teratologice", la care se adaugă o concluzie despre „Sfârșitul utopiilor clasice".

Înainte de a descrie teza principală, merită amintite câteva rezultate „obiective" ale anchetei lui Braga. Autorul demonstrează continuitatea existentă între scenariile inițiatice medievale și „utopiile narative" ale lui Cyrano de Bergerac, Margaret Cavendish, Gabriel de Foigny, Jonathan Swift, Hildebrand Bowman etc., după o perioadă „originală", marcată de tratatele sau dialogurile lui Thomas More și Tommaso Campanella.

Așadar, imaginarul european își păstrează nemodificate zonele de umbră mitologică, sau, mai bine spus, zonele mitologice arhetipale, în pofida noii paradigme carteziene și a cenzurilor impuse de către diferite instituții (Biserică, putere politică). După Corin Braga, utopiile sunt creații ale unui imaginar asupra căruia se exercită anumite forme de cenzură, în special de ordin teologic. În ochii autorului, care preia uneori necritic verdictele altor cercetători occidentali, utopia se dezvoltă în spațiul Europei ca formă de „protest" fictional împotriva unei *weltanschauung* pesimiste bazate pe inaccesibilitatea paradisului terestru după căderea lui Adam. Altfel spus, utopiile ar constitui produsele unui milenarism refulat permanent sub presiunea dogmaticii creștine, dar care, tot permanent, își manifestă prezența din secolul I d.Hr. și până astăzi. Acest milenarism are o componentă pelagiană care se va accentua odată cu redescoperirea valorilor păgânismului antic. În general, utopia rimează cu erezia, deși Braga contrazice *de facto* acest verdict, consacrând un capitol întreg utopiilor *creștine*. Utopiștii sunt fie teologi în marginea dogmaticii oficiale, fie autori care laicizează/secularizează vechiul model milenarist. Voi reveni asupra acestei teze în final.

Să mergem acum mai departe cu „mobilul" cărții. „Ipoteza noastră, scrie autorul la pagina 16, este că apariția *antiutopiei* clasice în secolele XVI-XIX, este rezultatul cenzurii exercitate asupra gândirii utopice de către trei mari doctrine sau curente de gândire: teologia creștină, raționalismul cartezian și empirismul englez. În epoci succesive și în modalități diferite, aceste trei ideologii au reușit să formuleze argumente decisive împotriva speranței renăscute cum că Paradisul pe pământ putea totuși să fie atins și că umanitatea era capabilă să-și făurească propria salvare." Braga consacră un capitol întreg cenzurii exercitate de Biserică, mai cu seamă după Conciliul de la Trento, dar uită de ceilalți doi aliați împotriva utopismului modern: raționalismul cartezian și empirismul englez.

În ceea ce privește sistematizarea utopiilor analizate, un paragraf de la pagina 262 mi se pare foarte important. Aici autorul notează: „Thomas More și utopiștii heterodocși (adică ereticii despre care aminteam mai sus) propuneau ca alternativă pentru «labirintul lumii» o cetate ideală de factură păgână. Guillaume Budé și utopiștii *creștini* optau pentru o cetate încreștinată. Totuși, cele două «topii», păgână și creștină, erau cetăți terestre, intra-istorice." Pe lângă aceste două modele, care par să monopolizeze întreg spectrul utopic occidental, există și un al treilea, cel mai interesant, după mine, reprezentat de Comenius. „Comenius, scrie Braga (*ibid.*) visează o utopie spirituală și interioară, un «paradis al inimii». Pentru a reinstaura Edenul pe pământ trebuie, mai întâi, ca natura umană să fie restaurată din ruptura sa cu Dumnezeu Creatorul. În inima și sufletul omului trebuie regăsit și consolidat *centrum securitatis* reprezentat de către Dumnezeu." Această notație, făcută *en passant* de autor și uitată, apoi, definitiv până la finalul cărții, ar fi putut lansa adevărata dezbatere în jurul ideii de utopie în paralel cu ideea de mântuire.

Braga amintește de programul umanist al Renașterii, bazat pe o viziune pelagiană asupra naturii umane. Cum se știe, mai ales din scrierile adversarilor săi, Pelagius respingea doctrina propagării efectelor păcatului adamic asupra generațiilor ulterioare, susținând o soteriologie optimistă, în care efortul uman prevala, oarecum, asupra inițiativei harului divin. Această viziune, probabil caricaturizată de adversari, va constitui ținta ultimelor tratate polemice ale lui Augustin, care, la rândul său, va ajunge la câteva doctrine aberante, în sens opus: coruperea totală a naturii umane prin păcatul adamic; sufocarea naturii umane de către har (*gratia*); eliminarea ideii liberului-arbitru; în fine, predestinarea. Pentru Braga, raportul utopie versus antiutopie (sau contra-utopie) echivalează, la nivel teologic, cu raportul pelagianism (optimism antropologic) versus augustinism (pesimism antropologic). S-ar putea ca lucrurile să se prezinte astfel în zona occidentală a creștinismului. Cu greu ne-am încumeta să negăm o asemenea dihotomie, care, în fond, trimite în chip natural spre convingerile maniheiste ale lui Augustin. Iar Luther, se uită prea des, n-a făcut decât să radicalizeze acest augustinism „senil" din ultima perioadă a episcopului de Hippona.

Totuși, utopia este *consubstanțială* creștinismului. „Predica de pe munte", nu este nicio noutate, e prima și cea mai extraordinară utopie din istoria creștinismului. S-au scris mii de pagini despre acest subiect și nu are rost să insist aici asupra lui. Cu „Predica de pe munte" ar trebui să înceapă orice lucrare despre utopie. Cele opt Fericiri, corolarul Predicii, sunt opt paradoxuri utopice, greu de formulat în alt limbaj decât cel divino-uman, folosit și *incarnat* de Isus Hristos. Dar acest utopism cristic nu vizează istoria ca mecanism colectiv, ci sufletul fiecărui credincios în parte, adică „republica" lui interioară. Tot așa cum, în realitate, marele tratat al lui Augustin, *De civitate Dei*, nu vizează în primul rând istoria omenirii, ci istoria interioară a fiecărui creștin.

Atingem astfel adevăratul sens al utopiei (eminamente creștină la origine, secularizată ulterior): comuniunea cu persoana lui Isus Hristos, comuniune care nu poate fi decât totală, altfel spus, transindividuală. Unirea cu Isus Hristos se realizează în osmoză cu trupul mistic, Biserica, și în cadrul, nemărginit, al Cosmosului. Această idee îi scapă lui Corin Braga din simplul motiv că, după el, „teologia iudeo-creștină (*sic!*) presupune o distanță de netrecut (*distance infranchissable*) între Creator și creatură" (p. 157). În primul rând, ce înseamnă, precis, teologie „iudeo-creștină"? În niciun caz ea nu se confundă cu iudaismul clasic care, el, într-adevăr, implică o barieră de netrecut între Yahve și om, deși Yahve *acționează în istorie* (din nou acest element e foarte adesea trecut cu vederea). Isus Hristos, *ho Kyrios* („Domnul"), pentru creștini, este tocmai Calea prin care credinciosul se unește cu Dumnezeu. Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să devină Dumnezeu, e una dintre formulele recurente ale Părinților. Utopia se întemeiază chiar pe dogma Întrupării, adică a *abolirii graniței dintre cer și pământ.* Evacuând Întruparea și efectele ei din ecuația sa istorico-literar-psihanalitică, Braga evacuează, practic, punctul originar din care se naște Utopia, înțeleasă ca *promisiune de mântuire.* Mistica e un proiect utopic prin excelență și poate nu întâmplător acolo unde mistica a prevalat, în Orientul Europei, utopiile ficționalist-narative lipsesc aproape cu desăvârșire. Exact această critică i-am făcut-o lui C. Braga, acum câțiva ani, într-o recenzie la volumele sale despre „paradisul interzis".

Oricum, volumul actual, care ne poartă printr-o puzderie de lumi bizare, constituie o reușită la nivelul analizelor punctuale. Capitolul despre cenzura Bisericii, deși exagerat de amplu, se citește cu sufletul la gură. Analizele consacrate lui Swift și celor două antiutopii celebre, *Mundus alter et idem* și *Insula hermafrodiților,* mi s-au părut excelente. Textele din spațiul germanic sunt firave. Lipsește, din analiză și din Bibliografie, un volum capital despre utopismul gioachimit: Henri de Lubac, *La postérité spirituelle de Joachim de Flore* (1979 și 1981). De asemenea, trebuia adăugat măcar un subcapitol despre *absența ficțiunii utopiste în zona ortodoxă a Europei.* Raportul dintre mistică și utopie mi se pare esențial pentru definirea și înțelegerea raportului Occident-Orient, în sensul că mistica substituie utopismul. Poate că și *Istoria ieroglifică* a lui Cantemir ar fi meritat o dezbatere în capitolul consacrat antiutopiilor teriomorfe.

Dincolo de cele câteva dezacorduri argumentate mai sus, *Du paradis perdu à l'antiutopie* constituie o performanță cărturărească, o carte solidă și foarte incitantă, plină de informații surprinzătoare.

Calea de Mijloc

Cum se citește un blazon

Cristian COCEA

Trecutul ne vorbește în multe feluri – depinde doar de noi cât îl înțelegem. Literații preferă documentele scrise, arheologii se mulțumesc și cu un ciob de oală. Iubitorii de artă caută muzeele și colecțiile, arhitecții se învârt în jurul monumentelor. Muzica veche răsună în săli de concert, revin la modă bijuteriile și veșmintele unor oameni de mult dispăruți. Grație mass-mediei, ne înconjoară semne și imagini din trecut. Profanul le ia ca atare, fără să se gândească prea mult. Inițiatul caută să le pătrundă sensul.

Cu toții știm ce este o stemă. Dicționarul limbii române o definește drept „semn convențional distinctiv, caracteristic și simbolic, al unei țări, al unui oraș, al unei dinastii, al unei familii" și o echivalează cu blazonul. Stiința de a descrie stemele, blazoanele și armoariile se numește heraldică și este astăzi o disciplină auxiliară a istoriei. Heraldica are o vechime de circa opt sute de ani și s-a născut odată cu turnirul medieval. Atunci, crainicul de arme trebuia să recunoască un cavaler îmbrăcat în armură din cap până în picioare, folosindu-se numai de culorile și figurile de pe scut. Recunoscându-l, îl anunța publicului. Probabil că termenul „blazon" derivă chiar din cuvântul german „blasen", „a suna din corn", modul în care se deschideau și se închideau aceste evenimente.

Heraldica folosește ca surse pecețile și monedele, monumentele, pietrele sepulcrale, diplomele și scrisorile de noblețe acordate cavalerilor în urma faptelor de arme, încercând să explice obiceiurile din trecut, moravurile, legile care dictau pacea și războiul. Colaționând scrieri ale unor autori diverși, această disciplină a înțeles că există reguli precise de întocmire a blazoanelor, precum și o simbolistică a figurilor folosite. Mai mult, și-a dezvoltat un limbaj special, pentru descrierea obiectului său de studiu – mulți termeni sunt împumutați din franceza medievală. Astfel, o stemă se compune din „scut" și „ornamente exterioare". „Scutul", având forme precise, e împărțit în „cartiere" și poartă „piese onorabile", „smalțuri" și „culori". Pe scut identificăm „mobile" și „câmpuri". Mobilele sunt figuri naturale, himerice sau artificiale, precum personaje umane, animale, plante, creaturi mitice, obiecte de cult sau arme, construcții etc. Ornamentele exterioare sunt timbrul (cu coif, cimier, lambrechini), coroana, tenanții sau sprijinitorii, pavilionul și deviza. Din această scurtă enumerare a elementelor unui blazon înțelegem că nu-i de joacă cu heraldica!

Privită de unii ca o formă exotică de snobism cultural, îmbrățișată de alții cu admirație, heraldica are numele sale de referință. În România, pot fi citați cronicarii Miron Costin și Grigore Ureche, domnitorul Dimitrie Cantemir, istorici precum Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac sau Bogdan Petriceicu Hasdeu. Scriitori precum Mateiu Caragiale sau Octav George Lecca au fost buni cunoscători ai domeniului. Printre autorii contemporani, să-i notăm pe Marcel Sturza-Săucești, Florin Horvath și, mai ales, pe Dan Cernovodeanu, autor al unei lucrări de sinteză indispensabilă, *Știința și arta heraldică în România*. Cu toții merită studiați. Există însă și o perspectivă mai vastă asupra domeniului, care ține de Tradiție și a fost sugerată de Vasile Lovinescu, în câteva dintre lucrările sale. Potrivit acestui mare inițiat, heraldica este o ramură a hermetismului, o disciplină a interpretării Cosmosului prin analogie. Blazonul oglindește calitățile specifice ale omului care-l poartă. Scutul este chiar inima cavalerului, iar imaginile simbolice ne arată determinațiile sale intime. Temeiurile, valorile și comportamentul. Dar blazonul unei țări ce este? Tocmai inima acelei țări. Heraldica e știința Inimii Lumii, „o știință cordială". În inimă, ca într-un recipient alchimic, se amestecă și se transformă elementele. Blazonul este Athanorul, Vasul Hermetic. Așa cum inima omenească se strânge și se dilată, pompând sângele în tot corpul, Inima unei Țări, Stema ei, adună și răspândește posibilitățile de manifestare ale neamului. Pe Stemă găsim, corespondent, temeiurile, valorile și comportamentul unui popor.

1

Să exersăm acest tip de interpretare pe două steme românești, cele mai vechi, conform lui Dan Cernovodeanu. Cea mai veche reprezentare, cunoscută până acum, a stemei

2

Țării Românești este de ordin sigilar, rămasă în pecetea unui document emis de cancelaria lui Vlaicu Vodă la 20 ianuarie 1368. Acesteia îi urmează alta, mult mai clară, care datează din 1390, pe tratatul de alianță dintre Mircea cel Bătrân și regele Vladislav al Poloniei. În ambele, stema se compune dintr-un scut de tip francez vechi, pe care este proiectată o pasăre heraldică cu capul conturnat, cu aripile strânse (acvila valahă!), însoțită la dextra de o cruce latină și de o stea cu șase raze, flancată de o lună cu coarnele întoarse spre dextra (Crai Nou).

În Moldova, pecetea lui Petru I, atârnată de un act omagial din 1387 către regele Vladislav al II-lea Jagiello, are în centru un cap de bour. La fel, amprenta sigilară a lui Roman I, de pe un hrisov din 1394, înfățișează un scut triunghiular, pe suprafața căruia este modelat recontre un cap de bour, cu stea în șase colțuri între coarnele scurte și recurbate în afară. Pe monede, capul de bour este flancat la nivelul fălcilor de lună, în stânga, și de soare, în chip de roză, la dreapta. Acvila și Bourul, figurile definitorii ale stemei Țării Românești și ale stemei Moldovei, se vor perpetua în variate combinații și cu numeroase adausuri până astăzi.

Pasărea heraldică a Țării Românești a suscitat numeroase discuții, atât în ce privește specia, cât și culoarea. Cel mai probabil e vorba despre un vultur negru. Mai târziu, în pecețile domnilor munteni, până la Vlad Călugărul, vulturul heraldic se va transforma treptat într-o acvilă aurie, cu aripile mai deschise. Elementele naturaliste contează mai puțin. Cert e că animalul tutelar al Țării Românești este Împăratul Păsărilor, Cel care poate privi Soarele în față, înălțându-se și coborând pe verticala Principiului. Regele Lumii noastre, acest Negru-Vodă, îngemănează în sine atât puterea temporală, cât și autoritatea sacerdotală – crucea din cioc stă mărturie. E o referință tradițională foarte precisă, indicând vechimea acestui tip de Conducător (crucea, ca simbol, datând dinainte de Hristos). Vulturul este augural, divinator și psihopomp – toate atribute sacerdotale. Iar culoarea neagră trimite la prudență și nemișcare, la noapte și ocultare. În Faza Neagră a Operei alchimice, materia moare, pentru a renaște. Pământul fertil este negru, ca și Inconștientul.

Despre Bourul moldav există o literatură heraldică mult mai bogată. Astăzi dispărut, „Bos Primigenus" era originar din India. A migrat în Europa în urmă cu 250 de mii de ani. Îl regăsim în picturile rupestre de la Lascaux. A fost venerat în Orient de adepții lui Mithra. Animal sacru, poate a fost vânat de strămoși, într-un cult cinegetic, pe malul unui râu, ca în legenda întemeierii Moldovei. Simbolic, Bourul reprezintă Forța liniștită, fecunditatea și Luna. Bourul săgetat de Dragoș era alb, sugerând zorile, apa și inteligența. Albul este culoarea Inițiatului, a Sacerdotului. Poate că intrarea în Istorie a Moldovei începe cu o revoltă a Războinicului împotriva Preotului. Oricum, Acvila neagră și Bourul alb spun ceva și despre felul de-a fi al munteanului și al moldoveanului.

Alături de animalele tutelare, vechile blazoane românești ne arată simboluri din categoria aștrilor. Vedem Stele, Soarele și Luna. Să fie trimiteri la un cult solar, moștenit de la daci? Da și nu. În toate religiile antichității, dar și în disciplinele particulare desprinse din Tradiția Primordială, se știe că Astrele sunt ilustrări ale unor Forțe metafizice, nu stele și planete. Astrologia și Alchimia văd în perechea Soare-Lună cea mai la îndemână ilustrare a Principiului Genului. Totul are doi Poli, Masculin și Feminin, între care se mișcă Manifestarea. În blazonul Țării Românești, Luna abia începe să crească. În blazonul Moldovei, Luna se pregătește să dispară. În blazonul Țării Românești, Soarele este figurat ca o Stea cu șase raze, celebra Grăunță a Vieții, figură obținută prin intersecția a șase cercuri identice, o proiecție plană a înmulțirii celulare la a treia diviziune. În blazonul Moldovei, Soarele este figurat ca o roză cu cinci petale. Crucea valahă, Roza moldovenească. Roza-Cruce? Mi se pare că am ajuns într-o zonă în care cititorul este liber să-și lase imaginația să zboare.

Nu voi încheia aceste succinte însemnări pe marginea simbolismului stemelor neamului nostru fără a spune ceva și despre Transilvania. Pare c-am uitat-o, nu? Nicidecum. De unde vin descălecătorii Țării Românești și ai Moldovei? Din Transilvania (cu Maramureș cu tot), centrul Daciei libere, locul în care s-a născut tradiția lui Zalmoxis. Sub stelele Polului Getic, pământul Transilvaniei păstrează și astăzi sanctuarele cele vechi.

(Fig. 1: Sigiliu din 1390, aflat pe tratatul dintre Mircea și Vladislav al Poloniei; Fig. 2: Sigiliul domnesc al lui Ștefan cel Mare.)

Din învățături...

Iar fericitul Iov, zăcând în gunoi, gol, cu bube rele și mâncat de viermi și de puroi, tot lăuda pe Dumnezeu și zicea: „Mulțumescu-ți, Doamne, Dumnezeul meu, mulțumescu-ți că gol am ieșit din pântecele mamei mele." Astfel Adam din puterea sa s-a smerit, iar Iov, prin smerenia sa, s-a înălțat din gunoi. Așijderea și domnul care nu se va smeri în acest veac înaintea lui Dumnezeu și nu va împărți judecată dreaptă robilor lui Dumnezeu, fără părtinire, pentru că fie împărat, fie domn, fie stăpân, fie bogat, fie sărac, fie cerșetor, toți vom merge pe aceeași cale și toți vom sta în fața judecății lui Hristos. Atunci nu se va cunoaște nici împărat, nici domn, nici stăpân, nici bogat, nici sărac, ci toți ne vom înfățișa cu faptele noastre, fie rele, fie bune.

Deci, cum vom măsura aici dreptatea oamenilor lui Dumnezeu, fie rău, fie bine, după cum spune și în sfânta evanghelie: „Cu măsura cu care măsurați, vi se va măsura", astfel, cum vom măsura întotdeauna lui Dumnezeu, Dumnezeu ne va înălța. Dar domnul acela care se ține puternic cu puterea sa și umblă cu capul sus și i se pare că nimeni nu este deopotrivă cu dânsul? „Dar cum ești puternic, ticăloase, când puterea Celui-de-sus nu este în tine?" Sau se laudă și nădăjduiește în puterea sa și zice: „Sunt puternic și pe nimeni nu bag în seamă, din pricina puterii mele!" „O, ticăloase omule, cum ești tare și puternic, când ai mâniat pe Dumnezeu?..."

Aniversare, acad. Solomon Marcus 90

Ştiinţa, un imens potenţial de cultură. Îl valorificăm?

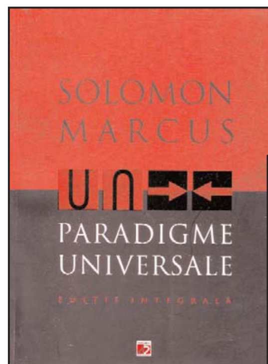
Acad. Solomon MARCUS

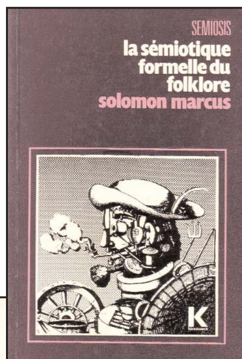
Evoluţia culturii româneşti a urmat un scenariu simplu şi clar: se începe cu teologia, se continuă cu istoria şi cu limba, urmează literatura şi alte umanioare şi numai după aceea apare interesul pentru ştiinţă şi pentru inginerie. Poate că acesta este traseul pe care şi fiinţa umană se apropie de lume şi fiecare popor îl parcurge. Se înscriu în acest scenariu Şcoala Latină de la Cotnari, din secolul al XVI-lea, Academiile Domneşti, care încep în secolul al XVII-lea, continuând până la începutul secolului al XIX-lea, activitatea Şcolii Ardelene (Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior), în secolul al XVIII-lea, iniţiativele lui Gheorghe Asachi şi Gheorghe Lazăr, la început de secol XIX, continuate în acelaşi secol de Ion Heliade Rădulescu, Petrache Poenaru, Simion Marcovici şi Ion Ghica, Academia Mihăileană de la Iaşi, începând cu anul 1835, acţiunea lui George Bariţiu, Simion Bărnuţiu şi Timotei Cipariu, în Transilvania. O noutate la Bariţiu consta în faptul că nu s-a limitat la formaţia spirituală căpătată la Blaj, ci a iniţiat la Braşov, centru economic, industrial şi comercial, un învăţământ cu profil economic-ingineresc; el personal a predat atât istorie şi latină, cât şi economie şi contabiliate. Gheorghe Lazăr ar fi făcut la fel, dacă nu murea prea devreme. Bariţiu reuşeşte să deschidă la Braşov, în 1836, o instituţie de învăţământ naţional în care se predau gramatica românească, germana, istorie, geografie şi ştiinţe economice. O faptă similară era imposibilă la acel moment în Moldova sau Muntenia, unde prima lege a învăţământului, de la 1864, nu preconiza decât educaţia bazată pe umanioare, singurele considerate a fi apte de a forma caractere. După o luptă acerbă în Parlament, Spiru Haret reuşeşte, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, să schimbe legea, introducând şi o secţie reală la liceu. Înţelegem astfel de ce abia în a treia repriză Academia Română, înfiinţată în 1866, a primit membri din domeniul ştiinţelor exacte, ale naturii şi ale societăţii.

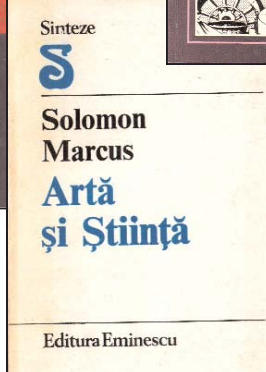
În cultura românească s-a mai preluat o tradiţie, aceea a artelor liberale din antichitatea latină şi apoi din perioada medievală: *trivium*, incluzând gramatica, logica şi retorica, şi *quadrivium*, în care distingem aritmetica, geometria, muzica şi astronomia. Dimitrie Cantemir se situează parţial în această tradiţie, fiind preocupat de muzică, arhitectură, istorie, lingvistică, literatură, cartografie, filosofie stoică, din care nu putea lipsi logica, şi ceva matematică. Artele liberale asociază ştiinţele cu umanistica, înscriindu-se astfel într-o evoluţie diferită de aceea pe care au urmat-o cu precădere sistemele educaţionale.

La Titu Maiorescu, *trivium* se regăseşte în întregime. Întreaga istorie a Junimii maioresciene, care începe la 1863, se supune şi ea aceluiaşi itinerar. Partea de ştiinţă a Junimii îl include, de exemplu, pe geograful Simion Mehedinţi; dar şi şcoala de matematică inaugurată de Alexandru Myller la Universitatea din Iaşi, începând cu anul 1910, aşa cum am arătat în altă parte, se încadrează în programul Junimii.

Pentru a se înţelege mai bine aceste evoluţii, mai trebuie să ţinem seama de faptul că timp de două mii de ani, de la vechii greci până la Kepler, cultura a avut un caracter predominant hibrid, sincretic, sub forma convieţuirii unor elemente eterogene ştiinţifice, mitice, filosofice şi literare. Ştiinţa modernă se naşte în secolul al XVII-lea, cu Galilei, Descartes, Newton şi Leibniz; dar chiar această naştere a marcat o ruptură între umanităţi şi ştiinţă, deoarece limbajul ştiinţific a căpătat o componentă artificială, care l-a înstrăinat de limbajul natural, predominant în umanioare. Treptat, s-a conturat şi o a doua ruptură, care atinsese apogeul în secolul al XIX-lea şi în prima parte a secolului al XX-lea: nevoia de tot mai multă rigoare formală a condus ştiinţa la sacrificarea dimensiunii diacronice, istorice; povestea a fost eliminată, fiind înlocuită cu structura; sensul a pierdut terenul în favoarea corectitudinii; semantica a cedat în faţa elanului sintaxei. Şi aşa s-a ajuns la tensiunea dintre ştiinţă şi umanism, care a orientat timp îndelungat cercetarea, educaţia şi cultura. Am fost toţi, de cele mai multe ori fără a ne da seama, victime ale acestei mentalităţi. Pe această bază, s-a conturat un portret robot al opoziţiei dintre ştiinţă şi umanism şi s-a argumentat ideea că ştiinţa nu ar fi cultură, deoarece este a generalului şi a universalului, în timp ce cultura s-ar defini prin ceea ce conferă identitate, în particular, identitate naţională. În ştiinţă, cum scria Noica în *Trei introduceri la devenirea întru fiinţă* (1984), este vorba despre lucruri chiar atunci când se vorbeşte despre om; deci ştiinţa nu are cum să aspire la statutul de cultură, aceasta din urmă fiind axată pe om. Adevărurile ştiinţei sunt perisabile, nu au cum să rivalizeze cu operele culturale ale artei şi literaturii, care sunt perene. Toate aceste idei şi altele asemănătoare au fost respinse prin argumente solide şi nu ne mai oprim aici asupra lor.

Numai că, în forma în care ştiinţa apare de cele mai multe ori în manualele şcolare şi universitare, ea se refuză culturii, fiind bazată aproape exclusiv pe furnizarea de date, informaţii, reţete, formule şi procedee, totul într-o logică a lui da sau nu, care ocoleşte caracterul ipotetic al multor aserţiuni, care evită reliefarea a ceea ce rămâne necunoscut, sau îndoielnic, sau controversat, în absenţa unei contextualizări istorice sau motivaţionale, fără problematizare, fără spirit critic, fără explicaţii, fără conexiuni cu alte domenii. Totul pare a fi de partea celor care plasează ştiinţa în afara culturii.

De altfel, în modul în care Bariţiu şi Haret, la vremea lor, argumentau necesitatea unei educaţii ştiinţifice, economice, tehnice, accentul era pus (şi nu se putea atunci altfel) pe aspectul utilitar şi economic, nu pe cel cultural şi spiritual. Era inevitabil ca, înainte de a ajunge la aspectul ei cultural şi spiritual, „pitagorean", ştiinţa să treacă printr-o fază preliminară, utilitară şi instrumentală, o fază „babiloniană", pentru a ne referi la istoria matematicii.

Pe de altă parte, nu ne puteam sustrage influenţei Europei, care promova împărţirea pe discipline relativ independente, cele umane fiind cu grijă delimitate de cele ştiinţifico-tehnice, ca urmare a tensiunii create între ele. Aşa s-a ajuns la reforma lui Haret, a cărei legitimitate a continuat până spre mijlocul secolului trecut.

Dar de aici mai departe, societatea noastră, programele de învăţământ, manualele şcolare şi chiar universitare, modul de a înţelege lumea au rămas blocate pe un scenariu depăşit de dinamica marilor schimbări de paradigmă din ultimii 150 de ani; nu am ţinut seama de faptul că întregul tablou al culturii s-a modificat. Avem în vedere mai întâi evenimentele care au început în prima parte a secolului al XIX-lea, cu emergenţa geometriilor neeuclidiene, cu consecinţe uluitoare în umanistică (literatură, arte vizuale, muzică) şi, în general, trecerea de la mentalitatea galileo-newtoniană la aceea promovată de fizica relativistă şi de cea cuantică. Cultura secolelor XVII-XIX s-a bazat pe încrederea într-o *distincţie fermă între subiect şi obiect, între eu şi lume* şi acest fapt a funcţionat atât la Newton, cât şi la Shakespeare, atât la Maxwell şi Darwin, cât şi la Balzac. În secolul al XX-lea, din multiple direcţii (logică, lingvistică, fizică, biologie, literatură, artă, economie, psihologie, informatică etc.), *subiectul exercită o influenţă tot mai semnificativă asupra obiectului investigat, iar autoreferinţa devine tot mai puternică.* Procesul cunoaşterii poartă tot mai mult amprenta subiectului care cunoaşte. Cu aceasta, principalul argument împotriva naturii culturale a ştiinţei nu mai funcţiona.

Emergenţa altor paradigme, ca *energia, structura* (încă din secolul al XIX-lea) şi *forma*, aduc şi ele sub aceeaşi umbrelă discipline ştiinţifice şi umaniste. Emergenţa paradigmei *informaţionale, comunicaţionale şi computaţionale*, în a doua jumătate a secolului trecut, a alăturat discipline umane ca psihologia, lingvistica, antropologia şi literatura, cu discipline ale naturii şi cu matematica, toate dovedindu-se necesare, vitale în funcţionarea ingineriilor informaţionale. Un efect similar de aducere sub aceeaşi umbrelă, sub aceeaşi explicaţie, a ştiinţei şi umanioarelor l-au avut şi alte paradigme, cum ar fi *cognitivul, complexitatea* şi *semnul.* Acesta este al doilea mare eveniment care a dinamitat opoziţia dintre ştiinţă şi umanism. A urmat un al treilea eveniment: *globalizarea de toate felurile* şi *internetul.* Asistăm la o *democratizare a comunicării* şi a întrebării, orice întrebare devine posibilă – ce legătură există între A şi B? Internetul ne furnizează un material brut, în care spiritul nostru critic şi imaginaţia noastră sunt invitate să acţioneze. De noi depinde ca această aventură să fie sau nu una culturală. Iată câteva repere, esenţiale în educaţie:

a) Cuvântul *cultură* pe care-l avem în vedere nu are plural; a nu se confunda cu celălalt: *o cultură, două culturi.*

b) Cultura este primită, acceptată, asimilată, trăită numai dacă s-a creat în prealabil *foamea* de ea; unii se nasc cu această foame, alţii nu; *o putem educa?* Iată o întrebare dramatică, la care şcoala rareori găseşte răspunsul adecvat.

c) Eminescu este un exemplu major de fiinţă umană la care *nevoia de cultură a fost vitală şi a hrănit întreaga sa creaţie. Foamea eminesciană de cultură,* vizibilă în ale sale *Caiete*, pe care în mod regretabil unii au metamorfozat-o în protocronism, trebuie să ne orienteze în educaţie.

d) În prezentările ei frecvente, ştiinţa nu este cultură, dar *ştiinţa are un imens potenţial cultural,* pe care fiecare îl valorifică, îl actualizează după posibilităţi. Aici e marea miză a educaţiei; deocamdată, eşecul este mult mai frecvent decât reuşita.

e) Internetul este noua civilizaţie a globalizării; cu el putem atinge culmi de cultură sau ne putem scufunda în anodin şi în derizoriu. *Este o atitudine sinucigaşă a vedea numai varianta negativă a alternativei.* Şi aici, educaţia are o răspundere majoră.

f) Aşa cum spunea Eugen Coşeriu, în Discursul său la alegerea ca Membru de Onoare al Academiei Române, să facem cultură de calitate, fiecare în domeniul său, o cultură care să treacă ştacheta marilor exigenţe contemporane, şi chiar prin acest fapt vom îmbogăţi patrimoniul culturii naţionale.

(Comunicare la Sesiunea Solemnă a Academiei Române din 15 ianuarie 2015, cu ocazia Zilei Culturii Naţionale)

Aventura descoperirii lui Sudan

Cristian S. CALUDE

Constanta preocupare a Profesorului Solomon Marcus, pe scurt, **Profesorul,** pentru valorificarea contribuţiilor matematice ale românilor, matematicieni sau nematematicieni, este unică. Singur sau în colaborare, Profesorul a editat operele matematicienilor Alexandru Froda, Miron Nicolescu, Gr.C. Moisil şi Dimitrie Pompeiu, a publicat o extraordinară carte intitulată *Din gândirea matematică românească,* volume dedicate lui Simion Stoilow şi Gr.C. Moisil, precum şi numeroase articole pe această temă, răspândite în reviste din ţară sau străinătate.

Am fost atras de matematică încă din anii de şcoală elementară, deşi, aparent paradoxal, matematica şcolară nu m-a interesat în mod deosebit. Interesul meu a fost stârnit de unele cărţi de popularizare a matematicii scrise de eminenţi matematicieni străini, cărţi care în anii 1960-70 au fost traduse în limba română din belşug şi la preţuri accesibile. În aceste cărţi am citit pentru prima oară despre infinit şi am aflat fapte extraordinare, ca, de exemplu, că nu toţi infiniţii sunt egali, că există raţionamente matematice fără calcule, că anumite fapte matematice sunt „frumoase", că o teoremă poate reflecta un sentiment. Cea mai surprinzătoare „descoperire" a fost însă existenţa unor probleme matematice, numite „probleme deschise", care, la un anumit moment, nu erau rezolvate (o situaţie diferită de cazul în care se demonstrează că o problemă nu are soluţie). Matematica devenea un domeniu viu, în continuă dezvoltare, cu succese şi eşecuri, o viziune diametral opusă imaginii proiectate de matematica şcolară (din acea vreme). Două cărţi de popularizare a matematicii descoperite în liceu au avut o importanţă mare pentru mine: cartea lui Gr.C. Moisil de logică şi teoria mulţimilor şi cartea de analiză matematică scrisă de Profesor. Multe lucruri importante din aceste cărţi mi-au scăpat, dar prin ele am descoperit matematica adevărată, care mi-a devenit o pasiune pentru întreaga viaţă.

D. Hilbert

Am fost privilegiat să fiu îndrumat în matematică mai întâi de Moisil şi apoi de Profesor. În primăvara anului 1973 i-am pierdut în decurs de câteva săptămâni pe iubita mea mamă şi pe Moisil, care mi-a fost mentor patru ani. Ca urmare, Profesorul a preluat studenţii cu comunicări îndrumate de Moisil la sesiunea din acea primăvară a Facultăţii de Matematică din Bucureşti (printre care mă număram) şi, în felul acesta, am aflat pentru prima oară o problemă deschisă reală. Profesorul a menţionat faptul curios, menţionat de Moisil înainte de plecarea în Canada (din care nu s-a mai întors): matematicianul Gabriel Sudan, afirmase Moisil, este autorul unei importante construcţii matematice din teoria calculabilităţii, construcţie atribuită unanim în literatura domeniului matematicianului german W. Ackermann. Moisil n-a avut timp să elaboreze. El nu era un expert al domeniului şi, în consecinţă, un mare semn de întrebare a apărut: este afirmaţia într-adevăr corectă? Şansele ca un student să rezolve o problemă deschisă erau minime, dar problema, care părea a fi mai mult de istorie decât de matematică (am realizat ulterior că nu acesta era cazul), merita toată atenţia. Aici trebuie să menţionez modul extraordinar al Profesorului de a pune astfel de probleme colaboratorilor: nu numai că vârsta sau calificările celui căruia i se adresa nu aveau nicio importanţă, dar problema era prezentată ca o provocare specială pentru acea persoană, un destin căruia nu puteai să te sustragi.

Astfel, ca student în anul al treilea, am făcut parte dintr-o echipă (condusă de Profesor şi din care mai făcea parte dr. I. Tevy, de la Institutul de Matematică al Academiei) care a cercetat veridicitatea afirmaţiei lui Moisil. A urmat o perioadă febrilă de muncă de aproape trei ani, care a inclus etapa de identificare a articolului în care Sudan a prezentat construcţia sa (în termeni tehnici, o funcţie definită printr-o recurenţă încrucişată), etapa de analiză matematică a proprietăţilor funcţiei şi, în final, plasarea în timp a rezultatelor obţinute de Sudan şi Ackermann, precum şi datarea articolelor care le conţin (în anii 1926, respectiv, 1927). Lucrul la acest proiect a însemnat enorm pentru mine. Lăsând la o parte

W. Ackernann

G. Sudan

bucuria şi mândria că puteam lucra într-o echipă a Profesorului (reamintesc, autorul unei cărţi care m-a obsedat în anii liceului), în acest mediu mi-am făcut ucenicia de cercetător: lucrul sub presiune, în care exaltarea alterna cu dezamăgirea, perseverenţa în faţa multiplelor eşecuri, urmărirea unor drumuri divergente până la atingerea unui anumit rezultat, rigurozitatea cu care erau tratate deopotrivă partea matematică şi cea istorică, decizia Profesorului de a trimite articolul la cea mai bună revistă internaţională de istoria matematicii, aşteptarea înfrigurată a răspunsului revistei (confirmarea primirii lucrării, apoi referatele – să ne reamintim că în anii '70 nu exista e-mail, iar comunicarea cu străinătatea era dificilă din multe puncte de vedere, tehnice şi politice), citirea „cu sufletul la gură" a referatelor recenzenţilor, dezamăgirea faţă de faptul că prioritatea lui Sudan nu putea fi demonstrată (articolul său, publicat într-o revistă românească, nu includea data primirii manuscrisului la redacţie), acceptarea soluţiei propuse de recenzenţi că Ackermann şi Sudan au obţinut simultan şi independent rezultatele respective. Cei doi foşti colegi împart acum prioritatea acestei descoperiri.

Acceptarea de către comunitatea matematică a acestui fapt nu s-a făcut imediat. Au trebuit mulţi ani de eforturi matematice (funcţia Ackermann-Sudan are proprietăţi remarcabile matematice şi computaţionale: de pildă, funcţia creşte atât de repede, încât calculatoarele moderne curente pot calcula doar câteva valori ale sale – pentru varianta simplificată, de două argumente, *A(n,m)*, cea mai mare valoare calculată este *A(5,A(6,3))* – dar testarea apartenenţei unui punct la graficul funcţiei se poate face extraordinar de simplu/rapid) şi sociale/editoriale, pentru a se ajunge ca tratatele de specialitate să citeze corect această descoperire. Astăzi, acest lucru este vizibil nu numai în literatura domeniului, dar şi în referinţe generale, ca Wikipedia. Ulterior, s-a constatat că funcţiile construite de Ackermann şi Sudan sunt recursive, dar nu sunt primitiv recursive, în fapt, acestea au fost primele exemple de acest tip, o proprietate importantă în teoria calculabilităţii. Construcţiile lui Ackermann şi Sudan au premers teoria calculabilităţii, care a fost dezvoltată abia la începutul anilor 1930; au trebuit 5, respectiv, 51 de ani pentru a se demonstra că aceste funcţii au proprietăţile respective.

Simultaneitatea obţinerii unor rezultate importante este un fapt frecvent în matematică şi, în general, în ştiinţă. În cazul de faţă, explicaţia este simplă: Ackermann şi Sudan au fost colegi la studiile doctorale la Universitatea Göttingen, amândoi obţinând doctoratele în teoria mulţimilor (în acelaşi an, 1925) sub conducerea celebrului matematician David Hilbert. Construcţiile lor răspundeau unei conjecturi formulate de Hilbert în articolul programatic *On the Infinite* (*Despre infinit*), bazat pe comunicarea făcută la Congresul Societăţii Westfaliene de Matematică din 1925.

Doctrina lui Hilbert, sintetizată de cuvintele „Wir müssen wissen. Wir werden wissen" (Trebuie să ştim. Vom şti.), formulate ca o replică la expresia latină „Ignoramus et ignorabimus" (Nu ştim şi nu vom şti.), necesita o formă matematică finitară a completitudinii matematicii. În 1931, matematicianul vienez în vârstă de 25 de ani Kurt Gödel a demonstrat celebra sa teoremă de incompletitudine, care în mare măsură distruge visul lui Hilbert. Dezvoltările recente din domeniul demonstratoarelor automate, un fenomen pe care l-am putea numi „revanşa informaticii în faţa logicii matematice", slăbeşte consecinţele practice ale teoremei lui Gödel, reactualizând doctrina lui Hilbert, desigur, într-o formă mai slabă. Tehnici matematice recente de aproximare prin mulţimi decidabile a mulţimilor nedecidabile completează matematic rezultatele informatice citate mai sus.

Cum a ajuns Moisil la informaţia care a declanşat această cercetare nu vom şti probabil niciodată. Participarea mea la această „aventură" (descrisă cu multe amănunte de Profesor în cartea *Din gândirea matematică românească*, publicată la Editura Ştiinţifică în 1975) mi-a stârnit un mare interes pentru studiul calculabilităţii, complexităţii şi informaţiei, care a devenit subiectul meu preferat de cercetare pentru următorii 40 de ani. Deşi despărţiţi fizic de 17.250 km, cooperarea cu Profesorul a continuat fără întrerupere, cu aceeaşi intensitate şi bucurie. Şi acum, pe masa de lucru avem mai multe proiecte, incluzând complexitatea semiotică şi neglijabilitatea în matematică şi fizică. Ce vis poate fi mai frumos decât speranţa de a le finaliza şi de a începe alte proiecte?

Aniversare, acad. Solomon Marcus 90

Jocurile (înşelătoare ale) raţionalului

Marian NENCESCU

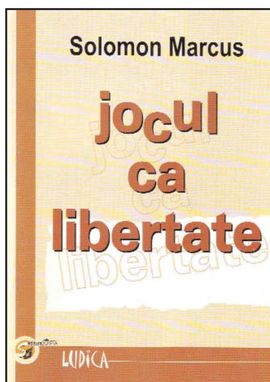
Pe un plan mai larg, eseistica lui Solomon Marcus ilustrează interesanta *Teorie a secundarului,* a lui Virgil Nemoianu, teză puţin circulată la noi, mai ales după ce autorul, „onorabil anglist", a ales calea exilului, preferând să se exprime în limba ţării de adopţie (după '90 revine la bunele oficii, publicând în limba română volumul *Înţelepciunea calmă*, cu subtitlul *Di@loguri în cyberspace,* Ed. Sapientia, Iaşi, 2002). „Literatura şi arta, susţine Nemoianu, nu intră în tiparul ordinii umane, ele ţin de iraţionalitate şi aleatoriu." Din aceste observaţii derivă şi *Teoria secundarului,* potrivit căreia, la noi, efectul ideologiei asupra literaturii se manifestă abia după ce revoluţiile s-au încheiat. Astfel se explică resurecţia, după '90, a unei întregi pleiade de autori cu studii pluridisciplinare, deveniţi brusc autori „la modă" şi creatori de *linii de gândire.* Situaţia este, în realitate, doar aparentă, căci Solomon Marcus infirmă aserţiunea că „rezistenţa în cultură" s-a născut în clandestinitate şi că disidenţa „încetează acolo unde îşi face loc acţiunea culturală" (v. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române,* Ed. Paralela 45, Piteşti, 2008, p. 1403). În realitate, a existat şi înainte de 1989 o literatură a „ştiinţificilor" (ilustrată, între alţii, de Mircea Maliţa şi Grigore C. Moisil, ca să-i cităm doar pe cei mai cunoscuţi, ultimul bucurându-se şi de atenţia lui Solomon Marcus, în calitate de editor al volumului *Ştiinţă şi umanism,* Ed. Junimea, Iasi, 1979), savanţi cu formaţie pozitivă care au invocat „seriozitatea ştiinţifică" drept argument menit să combată „frivolitatea populară".

Între aceştia, la loc de cinste se situează şi Solomon Marcus (n. la Bacău, 1 martie 1925), matematician de formaţie, eseist de cursă lungă (după propriile mărturisiri, a debutat cu articole de formaţie ştiinţifică încă de la mijlocul anilor '50), iniţiator, la noi, în anii '60-'80 al unor domenii inedite de studiu, de la semiotică la lingvistică şi poetică matematică, inclusiv probleme legate de limbaj, un loc special revenind *limbajului teatral,* fiind chiar „creator al Şcolii româneşti de teatrologie matematică" (Roxana Sorescu, *Dicţionar general al literaturii române,* Lit. L/O, Ed. Univers Enciclopedic, 2005, p. 225). Se poate spune chiar că cercetarea inter/pluri/şi transdiciplinară ocupă un loc central în eseistica lui Solomon Marcus, caracteristica sa principală rămânând abordarea surprinzătoare, adesea din puncte de vedere aparent ireconciliabile, a domeniilor cercetate.

Semnificativ rămâne şi faptul că Solomon Marcus a fost atras, iniţial, de literatură, încă din anii adolescenţei („Din materia şcolară nu m-am ales cu nicio pasiune, dar lecturile *pe cont propriu* m-au orientat spre literatură, teatru şi filosofie, până în 1944 (…) când matematica mi s-a relevat în toată splendoarea ei", *Întâlniri cu Solomon Marcus,* I, Ed. Spandugino, 2011, p. 43), pasiune cultivată, constant, toată viaţa. În context mai amintim şi portretul creionat de un confrate literar, cu trimitere la climatul artistic al Bucureştilor anilor '80: („Domn' profesor era bine informat în legătură cu noi, adică ne citise cărţile, le comenta ca un specialist şi, în plus, bea votcă, e drept că nu cot la cot cu noi (…) domnia sa fiind numai un amator simpatic", Ştefan Agopian, *op. cit.*, p. 251). Dacă la aceste observaţii adăugăm şi amănuntul că, în invocaţii ani '80, Solomon Marcus făcea figură de „moderat" printre scriitori, alături de C. Noica, fără a lua parte activă la *disputele* dintre „protocronişti" şi „modernişti" (prooccidentali, după unii, neo-cominternişti, după adversari), după afirmaţiile cercetătoarei americane Katherine Verdery (*Compromis şi rezistenţă,* Ed. Humanitas, 1994), rezultă cu prisosinţă portretul unui savant aureolat de *umanitate*, faţetă mai puţin comună, dar cu totul justificată a matematicii („Moisil mi-a dezvăluit acea faţă a matematicii (…) văzută ca o disciplină a spiritului. Platon, Kant şi Goethe au fost uniţi prin această idee", *ibidem*, p. 65).

Aşadar, Solomon Marcus rămâne un scriitor căruia, vorba lui C. Noica „cu greu i s-ar putea găsi spiţa", un om de cultură croit după „modelul Cantemir", atât de drag gânditorului de la Păltiniş, sedus de ideea că un autor, oricât de autoritar specialist ar fi în domeniul său, ar rămâne incomplet dacă s-ar limita la o singură formă de creaţie. Faptul că Solomon Marcus face, mai ales pentru publicul larg, figură de autor de formaţie umanistă, în dauna chiar a celei ştiinţifice, care l-a consacrat, nu poate produce decât satisfacţie. Ieşit din rigiditatea mecanică a unor sfere ştiinţifice, Solomon Marcus, aspiră, la fel precum invocatul Gr.C. Moisil, precum Mircea Eliade sau triada Blaga-Vianu-Călinescu, spre un ideal de universalitate „pe linia arhetipurilor comune tuturor culturilor şi care, mai bine cunoscute şi retrăite, ar putea aduce înţelegerea spirituală între popoare şi continente" (*Ştiinţă şi umanism,* Introducere de C. Noica, *op. cit.*, p. 12).

Între „ideile călăuzitoare" care i-au marcat universul creator, alături de analiza matematică, domeniul care i-a deschis „gustul pentru paradox şi sentimentul infinitului", Solomon Marcus adaugă, cu justificată mândrie, atracţia către literatură şi, implicit, pentru spectacolul de teatru, în paralel cu interesul pentru lingvistică matematică şi, sub influenţa lui Pius Servien şi a lui Matila Ghyka (alţi doi români de geniu), pentru poetica matematică. Liantul acestor domenii atât de variate şi diferite rămâne, după propria mărturisire, „teoria generală a semnelor de orice fel" (*Întâlniri,* vol. I, p. 219). Între acestea, amintim temporalitatea, comunicarea, paradoxul, metafora şi, cu deosebire, jocul, idei cu semnificaţie cultural-filosofică pe care Solomon Marcus le-a analizat independent, în lucrări aplicate.

Un model din această serie publicistică de excepţie rămâne *Jocul ca libertate* (Ed. Scripta, Bucureşti, 2003), o analiză a trăsăturilor relevante ale unor jocuri şi a altor diverse activităţi ce poartă numele de *jocuri* şi care evidenţiază, la cel mai înalt nivel, ideea că jocul, de orice fel, nu se desfăşoară decât aparent după reguli prestabilite şi acceptate, ci din contră, este un rezultat al *libertăţii de creaţie*, componenta ludică a învăţării fiind baza invenţiei, a descoperirii şi până la urmă chiar „a eşecului social actual" (*Întâlniri*, I, p. 224).

Ca o exemplificare, parcă, a propriilor teze, Solomon Marcus nu respectă, în cartea invocată, ca şi în altele din aceeaşi serie (*Semne despre semne*, 1979, *Paradoxul,* 1984, *Timpul,* 1985, *Arta şi ştiinţa,* 1986, *Invenţie şi descoperire,* 1989), o ordine prestabilită a discursului argumentativ, nu ţine, aşadar, seama de „logica lucrurilor", cum ar fi spus Nemoianu, ci acceptă fără rezerve *provocarea ştiinţei,* ilustrând parcă teza că starea normală a gânditorului se intersectează cu patologia gândirii. Persistă în eseistica lui Solomon Marcus ideea că *ştiinţa provoacă filosofia,* şi invers, ambele concordând armonios.

Aparent, Solomon Marcus urmează linia lansată de Johan Huizinga, în 1938, când publica *Homo ludens,* carte intens tradusă, inclusiv la noi, şi în care autorul de origine olandeză, istoric de formaţie, identifică un număr de 25 de trăsături ale jocului, insistând cu precădere asupra „funcţiei sociale" a acestei activităţi complexe, fixată aleatoriu sub termenul generic de joc. În realitate, autorul român extinde şi nuanţează sfera noţiunii, aşa cum fusese ea studiată de Huizinga, dezvoltând teza că jocul aparţine „teoriei culturii" şi îndreptându-se spre alte „tipuri de gândire în jocuri", fără însă a ignora caracterul *agreabil* şi *imprevizibil* al jocului. Motivaţia demersului său este simplă: „Ştiinţa nu putea să-şi refuze curiozitatea de a descifra o structură atât de complexă şi de profund umană, obligatorie în orice activitate umană creatoare" (*Jocul, op. cit.*, p. 18). Luându-şi ca măsură de precauţie o impresionantă bibliografie, adusă la zi (invocată, parţial, în paragraful „O scurtă istorie", din care reţinem că cele mai vechi cărţi despre „Calculul jocurilor de hazard" datează din secolele XVI-XVII), Solomon Marcus insistă pe conceptul de *entropie,* subliniind că în sfera gândirii interdisciplinare s-a produs un transfer de informaţie, astfel încât orice domeniu, inclusiv cel al teoriei jocului nu mai poate fi analizat în afara unui sistem entropic, capabil să-şi măsoare *gradul de nedeterminare.* Cu alte cuvinte, surpriza, imprevizibilul surclasează factorii raţionali, determinând inclusiv alegerea deciziilor şi substituindu-se adesea la ce numim, curent, *strategia jocului.* Aşadar, gândirea „combinatorică, probabilistică, algoritmică, inductivă, analogică şi lingvistică", după cum afirmă Solomon Marcus, determină jocul, elemente ce „presupun şi stimulează o bună cunoaştere a vocabularului" (*op. cit.*, p. 19).

În stilul deja cunoscut, Solomon Marcus analizează tema jocului în mod complex şi cvasicomplet, dezvoltând şi, după caz, epuizând tema, adăugând componentei ludice în special latura ştiinţifică („cam neglijată în cartea lui Huizinga", după cum observă autorul), insistând asupra ideii că, sub orice formă s-ar manifesta, jocul este o expresie a „libertăţii", iar numitorul comun al relaţiei jocului cu arta rămâne matematica („Faptul că fiecare din ele ne plasează într-un univers de ficţiune se constituie ca o replică la universul contingent", *op. cit.*, p. 14). Ceea ce surprinde, dincolo de nivelul ideatic fără cusur (cartea cuprinde şi două capitole în limba engleză, în fapt un „dialog" inedit despre „Game and play", între autor şi profesorul finlandez Jouko Seppänen, susţinut, în iunie 2002, la un seminar pe tema „Semiotics of game and play"), este totala racordare a profesorului Solomon Marcus la realitatea cotidiană, capacitatea de a surprinde aspecte inedite ale raporturilor socio-culturale, prin simpla manevrare a unor concepte teoretice. Grăitor în acest sens este capitolul „Goool! Fotbalul, sportul rege", dar şi, parţial, capitole precum „Jocuri paradoxale", „Jocurile hazardului" sau „O vecină (şi soră) a jocului: greşeala".

Plecând, de pildă, de la observaţia că jocul de fotbal „este în acelaşi timp o articulare a elementului *paidia* (libertate, improvizaţie, sprinteneală, vacarm, râs necontenit), cu elementul *ludus* (joc cu gustul dificultăţii practice), Solomon Marcus observă că, în ansamblu, „entropia jocului de fotbal este superioară altor jocuri sportive de echipă" (*op. cit.*, p. 66). De aici derivă şi componenta socială a fotbalului, valabilă peste tot în lume, dar şi la noi, în care se împletesc „fotbalul-industrie, fotbalul-câştig de bani, ce vor fi mereu în tensiune cu plăcerea jocului şi vor stimula, dar vor şi sabota, caracterul său ludic" (ibidem, p. 68). De aici, până la invocarea unui spectacol fotbalistic pur, trăit, desigur, în atmosfera braziliană originară, nu este decât un pas: „Momentul brazilian al marcării unui gol este prelungit de crainic printr-o exclamaţie de cel puţin 30 de secunde, în contextul unui adevărat vacarm al tribunelor" (*ibidem*, p. 60).

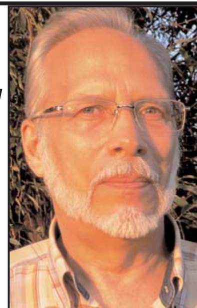
Cu mult mai ponderat decât predecesorul său Grigore C. Moisil, care nu se sfia să invoce în publicistica sa situaţii şi personaje ale vieţii publice, Solomon Marcus este foarte *discret,* lăsând cititorului plăcerea de a găsi similitudini între unele „jocuri paradoxale" şi realităţile româneşti curente. De pildă „Jocul păsărilor" (*op. cit.*, p. 79 şi urm.) ar putea fi foarte bine un pretext al analizei (inclusiv cu mijloacele lingvisticii matematice) recentei campanii electorale prezidenţiale, iar parabola „Preţul suspiciunii" (*op. cit.*, p. 77 şi urm.) ne-ar putea duce cu gândul la campania de dezvăluiri din presă pe tema corupţiei. Fără intenţia de a-i atribui autorului sugestii neincluse în carte, ne vom mulţumi să cităm una dintre *structurile umoristice* ale lui Gr.C. Moisil, cu totul gustate de Solomon Marcus, expusă sub forma paradoxului: Omul nu poate găsi ceea ce caută. S-a învăţat să se mulţumească cu ce poate găsi!

În concluzie, *Jocul ca libertate* este o frumoasă şi pilduitoare pledoarie pentru formarea şi dezvoltarea gândirii matematice, singura sursă (inepuizabilă) de energie a viitorului. Antrenat în jocul/urile raţionalului, pendulând între ludic, cognitiv şi utilitar, profesorul Solomon Marcus aplică în cartea sa o caldă terapie *pro domo*, atunci când invocă nevoia cunoaşterii matematice, respectiv „utilitatea gratuitului".

Aniversare, acad. Solomon Marcus 90

Solomon Marcus – filosof

Mihai DINU

O cunoscută parabolă orientală evoca încercarea nereușită a unui grup de nevăzători de a deduce aspectul unui elefant din simplul contact tactil cu corpul acestuia. Previzibil, impresiile orbilor se băteau cap în cap. Pentru cel care se aflase lângă piciorul pachidermului ciudata vietate arăta ca o coloană, pentru cel care îi pipăise coastele – ca un zid, pentru cel care îi mângâiase unul dintre fildeși – ca un iatagan, pentru cel care îi atinsese trompa – ca un șarpe, iar pentru cel plasat lângă ureche – ca o frunză uriașă.

Morala fabulei este suficient de transparentă pentru ca cititorul să fi sesizat deja motivul evocării ei în contextul de față. În raport cu opera imensă a creatorului proteic care este Solomon Marcus, ne aflăm, fiecare dintre noi, în situația orbilor din apologul de mai sus. Unii îl cunoaștem ca legendar profesor de analiză matematică, alții ca lingvist, poetician, informatician, semiotician, scriitor, istoric al științei, pedagog, orator, publicist și așa mai departe, dar probabil că nimeni nu dispune de o reprezentare exhaustivă a totalității operei și personalității copleșitoare a omului și savantului Marcus. Un dublu volum omagial publicat în anul 2011 de Editura Spandugino *(Întâlniri cu/meetings with Solomon Marcus*, coord. Lavinia Spandonide și Gh. Păun) prezenta, pe parcursul a peste 1.800 de pagini, galeria de portrete ale unei sumedenii de „Marcuși" conturate de nu mai puțin de 482 (!) de autori. Dintre aceștia, un număr de 149 se refereau la bogata constelație a matematicienilor Marcus, 102 la scriitorii Marcus, 55 la informaticieni, 42 la lingviști, 20 la semioticieni etc. Fiecare contributor se oprea asupra câte unei componente a activității celui evocat, dar unghiul îngust al specialității proprii, precum și caracterul fatalmente limitat al contactului cu acesta, nu îi permiteau să îi îmbrățișeze întreaga statură științifică și umană. Ce este, de fapt, Solomon Marcus?

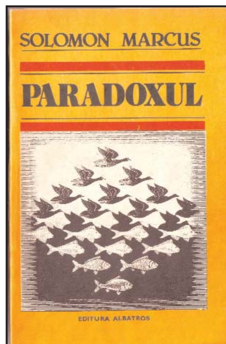
În zorii culturii europene, unui asemenea personaj i s-ar fi spus, neîndoielnic, *filosof.* Pe atunci, termenul îl desemna pe omul care se dedica tentativei de a înțelege lumea în lumina unor principii generale apte să explice atât alcătuirea macrocosmosului, cât și inepuizabila și contradictoria natură umană. Pe măsura adâncirii în contemplarea universului, filosoful Antichității realiza însă el însuși că vastitatea sarcinii pe care și-o asumase îl împiedică să avanseze suficient în cunoașterea unor aspecte concrete ale lumii. Firesc, s-a ivit astfel ideea unei parcelări a realității, de natură să facă posibilă explorarea ei metodică, ceea ce a condus în timp la cristalizarea primelor științe propriu-zise, mai puțin ambițioase ca proiect global, dar mai eficiente în plan practic. Urmând această cale, omul de știință a devenit, cu timpul, exploratorul unui ținut tot mai îngust, despre care tinde să cunoască din ce în ce mai multe lucruri, cu perspectiva atingerii în final a momentului în care, potrivit unei vorbe de spirit a lui George Bernard Shaw, va ajunge să știe „totul despre nimic".

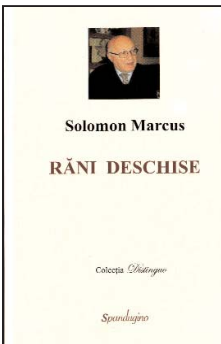
Nu este lipsit de semnificație faptul că părinții fondatori ai filosofiei, care mai priveau încă realitatea dintr-o perspectivă pe care astăzi obișnuim să o numim holistică, erau, în primul rând, matematicieni. Astăzi, Solomon Marcus, matematician la rându-i, se numără printre savanții care reînnoadă firul cu gândirea acelor străvechi predecesori. El răspunde peste milenii dezideratului pitagoreic de identificare a analogiilor profunde dintre diversele tărâmuri ale cunoașterii umane, privite multă vreme drept total separate.

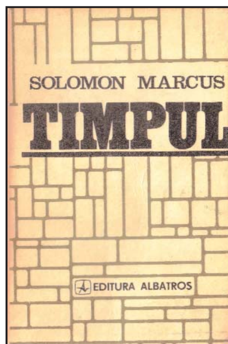
Și totuși, oricine îl cunoaște pe Profesor știe prea bine că acesta nu se va prezenta niciodată drept filosof. Există statute înalt valorizate cultural a căror autoasumare sună rău, frizează prezumția, infatuarea, lipsa de măsură și chiar de bun gust. Un dram de obiectivitate și o minimă decență ar trebui să îl împiedice pe un intelectual adevărat să se declare filosof, după cum confecționarea de cărți de vizită în care cineva se prezintă drept *poet* sau *artist* nu face decât să îi dezvăluie, vai, suficiența.

De altfel, profesorul Marcus are ezitări și în a se declara matematician: „A te pretinde matematician este o cutezanță pe care puține persoane în cunoștință de cauză și-o pot permite." (1) Până și desemnarea cuiva drept *scriitor* îi trezește suspiciuni și rezerve: „«A fi scriitor» este la fel de greu (de fapt, imposibil) de definit ca «A fi filosof» sau «A fi matematician». (2) În aceste condiții, ne-am aștepta zadarnic din partea lui Solomon Marcus să se dea drept filosof. Și totuși, niciun alt cuvânt nu ar putea exprima cu mai multă acuratețe și concizie formula personalității sale. De ce și în ce măsură putem vorbi de filosoful Marcus?

Simplificând, filosofii sunt de două feluri: pe de o parte, cei puțini care meditează asupra naturii lucrurilor, propunând sisteme explicative ale lumii și, pe de alta, sumedenia de gânditori de rangul doi, care nu fac decât să gloseze în marginea operei celor dintâi. Românii, din păcate, nu se pot lăuda cu prea multe personalități din prima categorie. A-i comenta pe Platon, Hegel sau Heidegger poate fi o formă superioară de vulgarizare a creației acestora, dar nu un demers de natură să te plaseze în rând cu ei, adică printre Filosofii cu majusculă.

Cititor de filosofie încă din adolescență („În anii '30 îl divinizam pe Kant", îi mărturisea scriitorului Cassian Maria Spiridon într-un lung interviu (3) acordat revistei *Convorbiri Literare* din august 2003), Solomon Marcus nu și-a propus să comenteze filosofia altora, ci a gândit el însuși lumea într-o manieră similară celei a marilor filosofi. După ce, cu formidabila sa putere de analiză și cuprindere, a explorat, timp de multe decenii, aproape toate domeniile culturii științifice și umaniste, a ajuns acum (*finis coronat opus...*) la momentul marii sinteze. Impunătorul volum (1.103 pagini!) intitulat *Paradigme universale* (4) marchează atingerea acestui apogeu.

Titlul lucrării sale se cuvine însă explicat, întrucât folosirea de către autor a cuvântului *paradigmă* într-o accepțiune aparte ar putea da naștere la confuzii. Termenul antic grecesc avea inițial înțelesul de *prototip* sau *model ideal* (Platon), dar cuvântul este astăzi mai cunoscut cu sensul pe care i l-a conferit istoricul științei Thomas Kuhn. În viziunea acestuia, paradigmele constituie ansambluri de elemente de natură teoretică, instrumentală și metodologică împărtășite de cercetătorii unei perioade istorice date, de natură să asigure comunicarea dintre aceștia și să faciliteze astfel progresul mai rapid al științei. Kuhn susține că, de-a lungul timpului, paradigmele s-au înlocuit brusc una pe alta ca efect al unor descoperiri cruciale, cu caracter „revoluționar" (semnificativ, cartea lui Kuhn se numește chiar *Structura revoluțiilor științifice*). Așadar, o caracteristică definitorie a paradigmelor kuhniene este aceea de a nu fi niciodată sincrone. Ele sunt entități esențialmente succesive și, în plus, disjuncte și incompatibile. Două paradigme nu pot coexista, întrucât ele corespund unor perspective diferite asupra lumii, trecerea de la una la alta semănând, mai degrabă, cu convertirea religioasă, proces care nu lasă loc la compromisuri (nu putem trăi simultan, ci doar succesiv, două credințe religioase diferite).

Cu totul altfel se prezintă sfera conceptului de paradigmă la Solomon Marcus. În viziunea sa, paradigmele sunt obiecte și noțiuni de naturi extrem de diverse care au jucat și joacă un rol major în procesele de cunoaștere și creație umană. Unele au caracter material (hârtia, calculatorul). Altele sunt un fel de idei-forță sub semnul cărora s-au edificat, deopotrivă, științele și artele. Acestea din urmă prezintă adesea un aspect binar, definindu-se prin opoziție: discret vs. continuu, ordine vs. haos, natură vs. cultură, identitate vs. alteritate, explicabil vs. inefabil, realitate vs. ficțiune, vizibil vs. inteligibil, obiectiv vs. subiectiv, rațional vs. emoțional, natural vs. artificial, transparență vs. opacitate, tranzitiv vs. reflexiv etc.

Ideea coexistenței contrariilor în chiar natura intimă a lucrurilor apropie viziunea filosofică a lui Solomon Marcus nu atât de dialectica hegeliană sau marxistă, cât de conceptul de enantiodromie preluat de Carl Jung din gândirea lui Heraclit. Dacă Hegel și Marx priveau problema mai degrabă diacronic, punând dinamica evoluției unui sistem pe seama alternării în timp de stări antitetice, Marcus accentuează rolul coprezenței în sincronie a contrariilor. De aici, atracția sa către logica terțului inclus (Stéphane Lupasco), ca și interesul pe care i-l stârnesc paradoxurile ce derivă din aceasta.

Părintele pozitivismului, Auguste Comte, plasa matematica la baza ierarhiei științelor, întrucât, potrivit concepției dominante din vremea sa, aceasta ar avea drept obiect de studiu cele mai simple structuri imaginabile. Numai că ultimele două secole ne-au oferit spectacolul fascinant al „ascensiunii" matematicii, care a escaladat, treaptă cu treaptă, scara lui Comte, dovedindu-se capabilă să abordeze și să explice fenomene nu numai din domeniul științelor celor mai complexe, ci și din câmpul literaturii și artelor. Consacrându-le nenumărate studii, Solomon Marcus a identificat paradigmele comune tuturor formelor aparent divergente ale creativității umane (teatralitatea, recurgerea la simbol, prezența ambiguității, a ludicului, a metaforei, a ficțiunii, a paradoxului etc), relevând unitatea cunoașterii în maniera în care au făcut-o cei mai profunzi gânditori ai lumii. Mai poate pune cineva la îndoială calitatea de filosof a Profesorului?

Note

1. Solomon Marcus, *Singurătatea matematicianului,* Discurs de recepție la Academia Română, 27 martie 2008.
2. S. Marcus, *Scriitorii și Academia Română*, în volumul *Răni deschise* I, Editura Spandugino 2012, pp. 300-305.
3. S. Marcus, *Răni deschise* I, Editura Spandugino 2012, sub titlul „Într-un text sută la sută poetic nu se poate schimba nimic", pp. 931-964.
4. Editura Paralela 45, București 2011.

Aniversare, acad. Solomon Marcus 90

Profesorul infinit

Lilica VOICU-BREY

Am avut privilegiul de a-l întâlni pe Profesorul Marcus la Tarragona, în Catalonia, Spania, în 1995. Frecventam pe atunci, din curiozitate, cursurile din anul V de Filologie spaniolă de la Facultatea de Litere a Universității din acest fermecător orășel de pe coasta Mediteranei. Totul a început cu un apel de la două colege, Gemma și Loli. (Gemma Bel Enguix este acum cercetătoare la Universitatea Aix-Marseille, în Franța, iar María Dolores Jiménez López este profesoară la Universitatea din Tarragona.) Cu entuziasm, se grăbeau să-mi dea vestea că la Universitate venise un profesor român pentru a ține un curs.

O emoție amestecată cu oarecare îngrijorare a pus stăpânire pe mine. Trebuia să merg cât mai curând posibil la Universitate, poate profesorul român avea nevoie de ceva. Gemma și Loli i-au vorbit despre mine și am fost chemată în scurt timp la întâlnire. Într-o sală de seminar, așezat la catedră, locul firesc al domniei sale, Profesorul Marcus mă aștepta. L-am salutat timid și, după ce mi-a făcut semn să iau loc, m-a întrebat: „Ce pot să fac pentru Dumneavoastră?”...

De la cursul profesorului, *On the Metaphor,* ianuarie-aprilie 1995, îmi amintesc un amănunt care m-a impresionat. Intra în sală, se îndrepta către tablă și scotea din buzunar un teanc considerabil de fișe pe care le păstra în mână. În timp ce vorbea, lăsa fișele pe catedră, una câte una, și, atunci când își încheia expunerea, adăuga la teancul care crescuse pe catedră și ultima fișă, fără să fi aruncat nici măcar o privire pe vreuna.

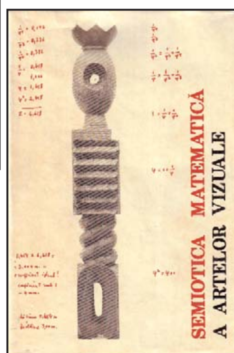
După mulți ani, am aflat că Profesorul se simțea la Tarragona și, în general în Catalonia, ca acasă. Prin 1975, profesorul C. Martín-Vide cunoscuse cartea Profesorului, *Introduction mathématique à la linguistique structurale*, Paris, Dunod, 1967. I-a scris atunci o scrisoare autorului, invitându-l să țină conferințe la Universitatea din Barcelona (UB), în cadrul seminarelor internaționale despre Formal Syntax and Semantics. Profesorul a vizitat Barcelona în anii ’80. Următoarea invitație a fost la Tarragona, la începutul anilor 1990, atunci când Universitatea de aici s-a separat în mod oficial de cea din Barcelona, din care făcuse parte. Profesorul a acceptat din nou, însă a amânat vizita cu câteva luni, pentru că se afla în Noua Zeelandă. R. Cerdà Massó, profesor la UB, a tradus în spaniolă *Introducción en la lingüística matemática,* Ed. Teide, Barcelona, 1978, renumita carte din 1966 a Profesorului, care a creat o veritabilă școală la Barcelona. Sebastián Serrano, cunoscut lingvist, după un doctorat în lingvistică matematică, a publicat două cărți inspirate direct din lucrarea amintită: *Elementos de lingüística matemática* (1975) și *Lógica, lingüística y matemáticas* (1977). Atunci când a apărut posibilitatea ca un student să meargă la studii în străinătate, C. Martín-Vide l-a încurajat să meargă la București, unde a lucrat în grupul Profesorului. Un moment crucial a fost înființarea, la sugestia Profesorului, în 1993, în cadrul Universității din Tarragona, a Research Group on Mathematical Linguistics, care mai dăinuie și azi, și în cadrul căruia s-a constituit și o școală internațională de doctorat, o adevărată pepinieră de cercetători, unde numeroși tineri, mulți dintre ei români, și-au susținut doctoratul. Dar asta face parte dintr-o altă poveste.

Păstrez în minte multe amintiri în legătură cu Profesorul. Spațiul nu-mi permite să enumăr decât câteva dintre ipostazele Profesorului la care am fost martoră. L-am văzut, după caz, generos și încrezător în tineri, alteori foarte simpatic și glumeț sau, în fine, chiar și supărat. De exemplu, îmi amintesc reacția de plăcută surpriză a Profesorului când i-am anunțat intenția de a scrie o teză de doctorat despre Al. Ciorănescu. Domniei sale îi datorez întâlnirea mea cu acesta din urmă la Biblioteca Academiei Române, alt loc firesc al Profesorului. Mi-a mărturisit că se gândea adesea la o carte despre reușitele culturii românești datorate unor familii de intelectuali, printre care familia Ciorănescu ar fi ocupat un loc de frunte. Profesorul fusese asistentul lui Nicolae Ciorănescu. În legătură cu acesta, povestea cu mult haz cum, în timpul unui curs, ușa de la amfiteatru s-a deschis, atrăgând privirile auditoriului. N. Ciorănescu, obligat și el la același gest, a descoperit silueta unui copil de-o șchioapă care tocmai își făcea apariția: „Tinere, i-a spus profesorul, revino dumneata peste douăzeci de ani!”

Obișnuit să lucreze „25 de ore din 24”, l-am văzut pe Profesor nefericit, chiar supărat foc, atunci când, găsind Universitatea închisă, a fost împiedicat să lucreze timp de o zi întreagă! Era *Viernes Santo* (Vinerea Mare).

Dar, să mă întorc la anul 1995, când, în luna martie, Profesorul a împlinit frumoasa vârstă de 70 de ani la Tarragona. Cum era și firesc, i s-a organizat o petrecere pe măsură. Nu am participat la eveniment, dar l-am invitat acasă la o cină. Profesorul se afla în compania soției, regretata Paula Diaconescu. Fusese profesoara mea de istoria limbii române literare la Universitatea din București. Am păstrat-o în memorie ca pe o făptură discretă, atât în gesturi, cât și în înfățișare: părul îngrijit strâns, îmbrăcămintea în tonuri închise și, în contrast, o eșarfă albă. Aceeași discreție la catedră. Apreciam la dânsa metoda convențională, lipsită, spre bucuria noastră, a studenților, de manierisme academice.

Cina era așteptată cu nerăbdare și, la mine acasă, crease mari expectative. Patricia, fiica mea, în vârstă de șapte ani, care nu prea era prietenă cu matematicile, era îngrijorată de iminenta vizită a unui specialist în materie. În timpul cinei, după ce a constatat că Profesorului îi plac copiii, Patricia a găsit de cuviință să-l întrebe: „Care este numărul cel mai mare?” După un gest de surpriză, Profesorul a încercat să iasă din impas spunând că numărul cel mai mare nu există, pentru că întotdeauna se va găsi un număr și mai mare care să-l depășească și așa până la... infinit! Pusă în încurcătură și privindu-l cu atenție pe Profesor, Patricia a insistat: „Eu știu cine are răspunsul!” Cea mai surprinsă a fost soția Profesorului, care a intervenit prompt: „Cine?” “Dumnezeu!”, a spus Patricia, lăsându-ne pe toți perplecși.

În tot acel timp, eu am făcut traducere simultană. Dintre toate cele spuse de Profesor, Patriciei i-a plăcut cel mai mult cuvântul „Infinito”. Din seara aceea, la noi acasă, Solomon Marcus a primit supranumele de „El Profesor Infinito”.

Revin acum, precum copilul din povestea amintită, exact după douăzeci de ani, pentru a-i exprima Profesorului recunoștința mea. Poate nu întâmplător am scris o teză de doctorat despre un român ilustru și poate nu hazardul a îndreptat-o pe Patricia spre absolvirea Facultății de Finanțe. N-aș putea să spun exact. Am însă o certitudine: fără Profesor, viața n-ar fi fost la fel de frumoasă!

La Tarragona, Stimate Domnule Profesor, ați fost, sunteți și veți fi în continuare foarte iubit și admirat.

Să ne trăiți întru mulți ani, *Profesor Infinito!*

Lacrima Anei

Maria Mona Vâlceanu (Maria Gavan) s-a născut la Pitești, la 29 august 1951, a urmat Colegiul „Zinca Golescu” din localitate, apoi Facultatea de Litere a Universității din București. Din liceu datează primele versuri publicate în revista *Sânziana.* Profesor de limba română într-un sat din Bărăgan, iar din 1988 până la pensionare la Colegiul Național „I.C. Brătianu” din Pitești. A înființat reviste și cenacluri, simpozioane, conduce o editură, este implicată în numeroase acțiuni culturale. A publicat versuri și critică în *Argeș, Scânteia tineretului, Cafeneaua literară, Târgoviștea, Miorița noastră* (New York), *Europoesie* (Meulan, Franța) și *Radix* (Belgia), *Jurnal Artistic Rebreanu, Caiete critice Vladimir Streinu, Buletinul Asociației Mircea Eliade, Curtea de la Argeș* etc.

Cărți publicate: *Momente ale poeziei române – Mihai Eminescu* (1991), *Singurătatea și dragostea* (1993), *Studii de literatură română* (1996, volum reeditat și completat în 2002 și 2005), *Italia, dragostea mea* (1998), *Poemele verii* (2004), *Cântecul inelului de nuntă/ La belle de la nuit* (2008), *Vara Sfinților Arhangheli* (2009), *Egor. O iubire imposibilă* (2014) etc.

Poemele alăturate sunt reluate din volumul *Bachert sau Albumul fără nume,* Ed. Zodia Fecioarei, Pitești, 2014.

Rugămintea Anei lui Manole

Nu-mi mai închide visul
în cuvinte.
Învață-mă o singură dată
să zbor.
Din sărutarea ta
va izvorî o fântână fierbinte,
de lacrimi,
de dragoste
și de dor.

Binecuvântare

Suntem îndrăgostiți
de cuvintele
pe care le rostim
dimineața și seara.

Suntem îndrăgostiți
de adâncul
tăcerii din noi,

de lacrima Anei
nevăzută pe zidul inimii
decât de ochii celor
care de atâta plâns
au învățat să o vadă.

Studiul clasicilor literaturii române devine un model de patriotism

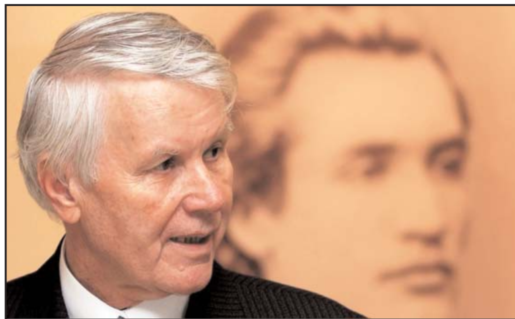
Nicolae MELINESCU

I*deea de românism* *pornește de la valorile noastre perene păstrate de cultura și limba națională, fundamente identitare absolut necesare pentru afirmarea României ca partener proactiv și dinamic în europenismul creator. Discutarea acestor parametri este impusă de evoluția curentelor și doctrinelor continentale, dintre care unele, urmărind iluzoriu o falsă cale a modernității și a inovației, încearcă să proclame așa-numitele contribuții extra-naționale, exerciții sterpe de nivelare monotonă a vârfurilor creației fiecărui popor. Academicianul* ***Eugen Simion,*** *remarcabil apărător al culturii, limbii și literaturii române, s-a alăturat celor care au răspuns nu numai solicitării de a se asocia cu această rubrică, ci și efortului de definire clară, realistă și convingătoare a românismului.*

Este o lungă poveste. Lungă și încurcată. Am încercat, câțiva ani în urmă, s-o descurc, recitind pe clasicii noștri și cultura lor, începând cu cronicarii moldoveni. M-am oprit la începutul secolului al XIX-lea, când românii încep să circule prin Europa. M-am oprit pentru că m-au presat alte proiecte (o carte despre Cioran, alta despre Creangă). Pot să citez două-trei propoziții din ceea ce am observat, citind părerile altora despre noi (misionarii catolici, de pildă) și părerile noastre despre noi înșine (de la cronicari până la Budai-Deleanu și Dinicu Golescu). Românii (mă rog *valahii, moldovenii, transilvănenii, bucovinenii*) se văd, ei înșiși, și sunt văzuți de alții în două chipuri: unii zic că ei formează un popor rău așezat geografic (aici, *în calea răutăților*), „călcat" mereu de alții (turci, tătari, polonezi), cu o administrație precară, cu domnitori care se schimbă des (uneori la două-trei luni), cu pământeni care stau la pândă, gata să-și încarce bunurile și să se refugieze în munți până trece vijelia, în fine, fără tragere de inimă la muncă... Alții, mai atenți și mai buni psihologi, observă că românii sunt curajoși în războaie, nu sunt lacomi în viața de toate zilele, au femei frumoase și au tradiții pe care le respectă! Filosofia lor de existență se bazează pe *negrabă* („las' că nu dau turcii") și pe „nenoroc". Sau, cum zice Miron Costin, cel mai moralist – înaintea lui Dimitrie Cantemir – dintre cronicarii moldoveni, „norocul nostru cel prost". Ideea *nenorocului românesc* circulă în toată cultura noastră. O întâlnim și la Eliade și Cioran...

Am putea specula mult în jurul acestor idei care au fost puse mereu în discuție și, pe drept, pentru că multe sunt prejudecăți sau, dacă nu sunt, sunt rău interpretate. De pildă, *resemnarea*, vestita *resemnare* românească pe care o vituperează Cioran. Sau *sabotarea istoriei*, de care vorbește Blaga. Ori *mitul mioritic,* pe care unii istorici actuali îl identifică, în chip scandalos, cu mitul unei lașități fundamentale. Mircea Eliade a lămurit lucrurile, dar nu știu de ce intelectualii români preferă să demitizeze totul, să vadă numai cusururi, trădări, înjosire, numai imoralități în lumea românească. Observați ce se petrece cu Eminescu și ce se întâmplă cu Arghezi și cu George Călinescu, după 1990...

Revin la trăsăturile fundamentale ale românismului: ele trebuie căutate în opera marilor scriitori. Este românul *nestatornic?* Nu cred. De ar fi așa, cum se explică faptul că el și-a păstrat țara (*pământul,* cum zic țăranii)? Dacă ar fi schimbători, lași, inerți, fugitivi etc., cum zic răuvoitorii, cum de și-au păstrat religia și obiceiurile, deși au stat aproape cinci secole sub stăpâniri străine? Trecând peste alte *ziceri, preziceri, bârfe, credințe și necredințe*, să conchidem că românii au conștiința latinității lor, și-au creat o cultură (o cultură de poeți și moraliști), iar morala (*feldeința, hirea*) lor se bazează, adevărat, pe ideea de *omenie* și *înțelegere* a *vremelniciei omului pe pământ*... Faptul că, abia *romanizați* și lăsați de izbeliște după retragerea trupelor romanice din nordul Dunării, ei și-au păstrat, neștiuți, limba și, deci, identitatea, amestecându-se cu alții, timp de mai bine de un mileniu, este, într-adevăr, un miracol. Iar faptul că, stând aproape cinci secole sub turci, nu și-au pierdut religia, este alt miracol. Unii (dintre intelectualii români) le reproșează că au adoptat *morala capului care se pleacă sabia nu-l taie*. O prostie! Cine citește baladele noastre (care, estetic vorbind, sunt splendide!) vede că nu este așa. Revin la *Miorița*. Aici nu-i vorba de lașitatea unui cioban care refuză să se confrunte cu agresorii lui, ci de o *moarte ritualică* și de o *nuntă cosmică*, de un mit al reintegrării omului în marile ritmuri ale universului. Eliade, repet, a justificat bine lucrurile. Ideea moraliștilor de cârpeală, cum că din această baladă se înțelege că românul este, prin definiție, laș, fricos, delăsător, este cât se poate de neinspirată, mistificatoare. Așa și cu *resemnarea,* boala zisă națională. Dar *destinul* din tragedia greacă ce este? Ce-i condamnabil, mă întreb, în acest mod de a înțelege condiția omului?

Asemenea întrebări retorice *al căror răspuns e conținut în întrebarea însăși conduc spre analizarea contraofertei, a universalismului egalizator salutat o vreme ca minunea culturală a globalismului. Este vorba de multiculturalism, împins în prim-planul vieții spirituale ca o dezvoltare firească și chiar necesară pentru facilitarea unui așa-zis dialog transfrontalier pe baza unor formule și trasee bine stabilite și regularizate. Doctrina a avut de înfruntat criticile istoricilor și antropologilor care au subliniat că tradiția orală, fundamentală, de exemplu, pentru cultura africană, a fost neglijată de europenii înrobiți probelor și izvoarelor materiale: inscripții, manuscrise, monumente, tezaure. Pe măsură ce Africa subsahariană a ieșit definitiv din umbra fostelor puteri coloniale la sfârșitul mileniului precedent, nu fără spasme, tragedii, masacre și milioane de victime, ea a devenit un vast domeniu de cercetare. Cei care și-au propus proiecte meritorii menite să pătrundă în spiritul, istoria și tradițiile continentului negru, ale panafricanismului și ale negritudinii trebuie să accepte acum izvoarele orale ca surse istorice. Extinderea zonei geografice de studiu academic și științific i-a determinat pe unii lideri politici, cum sunt Merkel sau Sarkozy, să recunoască încă de acum câțiva ani eșecul multiculturalismului. Această situație deschide calea pentru afirmarea culturilor naționale sau a unui curent nivelator generat de culturile dominante ale Europei? O întrebare care, chiar dacă i-a părut dificilă academicianului Eugen Simion, a primit cu fermitate și convingere un răspuns edificator.*

Dacă „multiculturalismul" nu înseamnă minimalizarea și, în cele din urmă, eliminarea din ecuație a culturilor naționale, atunci multiculturalismul poate fi rodnic pentru cultura europeană. Dacă nu, nu, vorba cunoscutei anecdote. Ce pot să mai adaug este că, după mine, cine își ignoră limba și celelalte simboluri ale identității nu știe ce face, iar dacă știe, nu merge pe calea adevărului. Cultura europeană este o sinteză (și trebuie să rămână așa) a culturilor naționale. Ceea ce ne unește, azi ca și ieri, este *spiritul european* care, zice Valéry, reprezintă fructul a trei alianțe spirituale: *geometria și filosofia greacă, legislația latină și tradițiile iudeo-creștine*. Mai este, cred, ceva: spiritul european de azi este și produsul creației sale. Adică fiul părintelui său...

Așa cum au dezvăluit *și precedenții invitați ai rubricii „Nevoia de românism", diversitatea la nivelul particularităților fiecărei comunități nu s-a dovedit niciodată o piedică în calea transferului de valori europene. Multe au fost asimilate integral, altele au fost adaptate unor tendințe și înțelegeri locale, toate cumulându-se într-un patrimoniu comun care, așa cum a remarcat și academicianul Eugen Simion, a produs din resursele proprii noi valori generaliste transferate firesc în interiorul tradiției proprii. În acest circuit multidirecțional anumite trăsături fundamentale ale culturii românești s-au impus ca participări originale, valoroase și binevenite pentru îmbogățirea unui europenism al celor mai semnificative contribuții naționale.*

Noi contribuim la cultura europeană prin: a) *cultura noastră populară* – absolut excepțională; b) *marii poeți* (din păcate, greu, dacă nu imposibil de tradus – cazul Arghezi!) și, cum am zis, *moraliștii noștri,* de la Cantemir la Cioran. Din nefericire pentru noi (dar și pentru cultura europeană), nu suntem luați în seamă decât prin ceea ce exportăm: Brâncuși, Tristan Tzara, Brauner, Stephan Lupasco, Eliade, Eugène Ionesco, Cioran, ca să mă limitez la lumea umanioarelor.

Se adaugă acestor limitări *unele condiționate de lipsa unui limbaj comun, facilitat de traduceri, și o tendință, nu rar manifestată, de importare a marilor noștri oameni de cultură și asumarea lor de către școli naționale cu mare penetrabilitate în mediul internațional. La o expoziție organizată de Banca Națională a României la sediul Rezervei Federale din Washington D.C., cu mari opere ale plasticienilor noștri clasici, numele magicianului de la Hobița, plasat lângă cele câteva lucrări de tinerețe din patrimoniul Muzeului Național de Artă al României, a fost scris în alfabet saxon, Brancusi. Un american mai puțin familiarizat cu titanul sculpturii moderne, dar foarte la el acasă în mediul financiar, m-a întrebat cine era italianul. Într-un dicționar Webster l-am găsit pe Henry Coandă trecut ca inginer francez. Am scris redacției și am argumentat că era român, că fusese director tehnic la British Aerospace (dar englezii nu l-au adoptat), că a revenit în țară, și-a recăpătat cetățenia și a fost înmormântat în pământul natal. La primele semnalări nu am fost onorat cu un răspuns. Insistând, în final mi s-a reproșat pe un ton reprobabil că Academia Română ar fi trebuit să facă demersurile pentru corectarea unor erori, dacă acestea erau, într-adevăr, reale. Vremea digitalizării, pe lângă multiplele sale neajunsuri, oferă totuși o cale nouă de comunicare cu ajutorul căreia promovarea valorilor reale și stabilirea paternității poporului român asupra unora dintre cele mai valoroase creații universale sunt mai accesibile.*

Sigur este că internetul ne sincronizează cu lumea din afară. Dar ce produce și ce poate produce el în sfera marilor valori științifice sau umaniste, nu știu. Ce remarc este că, în epoca internetului, se citește mai puțin. Internauții nu citesc, ei consultă, primesc informații de-a gata. *Lectura gânditoare* (cea mai mare dintre libertățile spiritului) este pe cale de dispariție. E bine, e rău? Cred că este bine că ne plasăm în rând cu lumea și că, astfel, *marginalitatea* nu mai este un păcat de moarte, și că trăim după principiul vaselor comunicante. Dar suntem, vă întreb, mai fericiți? Mai morali? Mai împăcați cu noi înșine? Mai buni și mai drepți? Tehnologia nu are identitate. Nici știința. Identitate are cultura (domeniul „umanioarelor"), iar știința fără cultură (umanistă) reprezintă – ca să-l parafrazez pe Rabelais – ruina sufletului.

→

Nevoia de românism

Lumea de azi *nu poate fi disociată de comunicare, proces în care cultura și identitatea națională pot salva tehnicismul exagerat și mutilant. În mod paradoxal, apariția unor concerne internaționale, adevărate centre de putere media, a adus pentru scurt timp miracolul transmiterii mesajelor de la toți către toți din orice punct spre orice punct al globului. Dar această aparentă deschidere a cultivat formule generale de alcătuire a mesajelor mediatice, în special, acceptabile pentru categorii de public diferite, cu tradiții, obiceiuri, origini culturale și etnice total diferite și de multe ori antagonice. Presiunea creată și frustrarea comunităților considerate de coordonatori periferice a condus, paradoxal, la dezvoltarea și diversificarea comunicatorilor locali. Legea lui McLurg, din anii '70, devenită la scurt timp caducă, pe care o citez în original fie și pentru muzicalitate, „around the clock, around the block" a reînviat prin acești comunicatori locali, la nivelul orașelor, regiunilor și chiar al comunităților mai numeroase și mai întinse geografic. Un animator de cultură pe care-l cunosc a reușit să convingă o primărie rurală să finanțeze publicarea, deocamdată lunară, a unui reviste sătești, purtătoare de vești, istorii, amintiri dragi localnicilor care nu vor apărea niciodată în publicațiile luxoase, cu obiceiuri și personaje citadine. În acest context, media contribuie la un nou tip de limbaj și completează paleta temelor de interes. În ce măsură, însă, asemenea comunicatori sau marile organisme media românești îmbogățesc limbajul sau îl desfigurează?*

Îl îmbogățesc (uneori abuziv și inutil) cu „romgleza" și-l desfigurează cu fervoare. Dar trebuie să recunoaștem cinstit că fără *media* ne este aproape imposibil să mai trăim. În acest context, reactualizarea studiului clasicilor literaturii române și impunerea operelor lor devine un model de patriotism. Asta ar trebui să facem noi. Cine să o facă dacă nu noi? Noi nu o facem decât pe ocolite și pe tăcute. Vă fac o mărturisire: n-am reușit până acum (sunt, deja, 25 de ani!) să stau de vorbă cu cineva responsabil (din Parlament, de la Ministerul Culturii etc.) despre publicarea, de pildă, în ediții critice, a clasicilor români. Așa că, pentru a tipări seria de „opere fundamentale", am recurs la strategia citată: *pe tăcute, cerând ajutor de la oamenii de bine* (și cu ceva dare de mână). Așa am reușit să public, începând cu anul 2000, peste 150 de volume din clasicii literaturii române în tiraje confidențiale. Aceste demersuri fac parte din promovarea intereselor fundamentale naționale prin cultura română. Este vorba de apărarea identității culturale (naționale) și a valorilor românești. Acestea în primul rând... Să începem prin a înceta să ne mai bocim, să ne minimalizăm atât de aprig, să ne bârfim, să negăm cu atâta iresponsabilitate...

Prin 1980, Mircea Eliade, *frecventat mai discret sau mai dezinvolt de români studioși care ajungeau la Chicago, a sesizat o anumită detașare, dacă nu chiar o dezicere a unora dintre ei de românism. Nu fără o anumită amărăciune, savantul constata: „a apărut acum, de curând, o nouă modă printre tinerii intelectuali și scriitori: a nu mai fi români, a regreta că sunt români, a pune la îndoială existența unui specific național și chiar posibilitatea inteligenței creatoare a elementului românesc… Aceia care disperă din cauza destinului de a se fi născut români judecă strâmb meritele și defectele poporului. Ei vor problematici, îndoieli, eroism – iar poporului român îi e cu totul străină îndoiala și despre eroi are o concepție cu totul familiară. Pentru un tânăr intelectual, credința și îndoiala au valoare filosofică, deschid căile meditației, pun probleme; pentru un țăran român nu există îndoială, el crede firesc (așa cum curg apele, cum cresc florile), fără probleme (țăranul român este realist; vezi colecțiile de proverbe, ca să înțelegi cum a reacționat el contra încercărilor de idealism, de criticism aduse de popoarele cu care a intrat în legătură)." (Nota 1) Din această alternativă riguroasă și lucidă se naște întrebarea: Cum poate rigoarea și prestigiul nivelului academic să protejeze patrimoniul cultural românesc? Academicianul Eugen Simion răspunde:*

Poate, în fond, o și face. Nu suficient, poate, dar Academia Română studiază și protejează, prin institutele ei, limba, literatura, istoria, artele – pe scurt – spiritualitatea românească. Dacă Parlamentul României ne-ar sprijini mai mult (financiar vorbind), am putea face mai mult și, probabil, mai bine. Pentru aceasta, clasa politică românească (de stânga sau de dreapta) ar trebui să înțeleagă că fără cultură (în cultură includ, bineînțeles, și educația sau, în primul rând, educația) nimic nu se poate mișca – mișca în bine – în spațiul românesc. Marea noastră problemă, la ora actuală, o constituie tinerii care, dacă înțeleg eu bine, nu cred decât în *valorile banului* și nu au altă țintă decât să plece din țară.

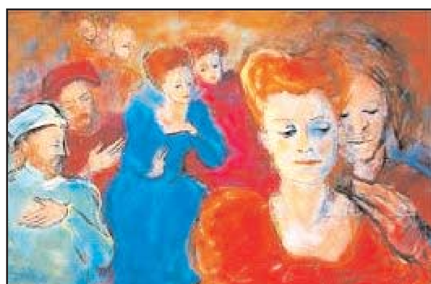
Trebuie să le oferim și alte modele de existență. Le avem deja în trecutul nostru, trebuie să le găsim și azi. Nu cred, nici în ruptul capătului, că suntem făcuți pentru eșec și că rolul nostru pe lume este numai să ne jeluim.

Notă: http://gandeste.org/puncte-de-vedere/mircea-eliade-nu-cred-ca-se-afla-tara-europeana-in-care-sa-existe-ata%C8%9Bia-intelectuali-carora-sa-le-fie-rusine-de-neamul-lor-sa-i-caute-cu-atat-a-frenezie-defectele-sa-si-bata-joc-de-trecutu/47269, accesat 6 noiembrie 2014.

(Rubrică îngrijită de Raluca Tudor.)

(Urmare de la pag. 4)

Modul verbal prezumtiv se constituie din formele verbale de tipul *va fi fiind, o fi fost, va fi fost, o fi, o fi fiind* etc. Eu am emis ipoteza că am avea de-a face (1) cu *un vast domeniu al prezumtivului,* în care intră articolul *vreun, vreo*, modul verbal prezumtiv și unele cuvinte – pronume și adverbe (cum ar fi *oriunde, undeva* etc.), iar originea sa nu este nici latină, nici limba română, în ideea Elenei Slave că ar fi o creație a daco-romanilor, ulterioară despărțirii de restul Romaniei, al lumii romanice. Ci cred că ar fi vorba de (2) *o moștenire din limba dacilor,* unde ar fi existat și modul prezumtiv, și articolul respectiv. Învățând latinește, dacii au transferat în limba latină prin calchiere o mulțime de strucuturi gramaticale și lexicale din limba pe care o părăseau, îmbrăcând în haină latină semnificații care existau numai în limba dacilor. Un bun exemplu al simbiozei originale, daco-romane, pe care o reprezintă „fenomenul" românesc, în toată amplitudinea și complexitatea sa unică.

Intră în sistemul de articulare și *niciun, nicio*, care apar în propozițiile negative, în alternanță cu *vreun, vreo,* în propozițiile afirmative: *O fi existând vreo fată Maria în satul vostru? Nu există nicio fată Maria în satul nostru.*

E important articolul căci este partea de vorbire cea mai recentă și cea mai „intelectuală", mai metalingvistică! Marea majoritate a limbilor nu cunosc articolul. În limba română articolul cunoaște cea mai complexă structură.

Caracterul articulat al limbajului este marea invenție a inteligenței umane. Omul folosește un număr relativ restrâns de sunete, de foneme, numai câteva zeci de foneme, pentru a denumi o infinitate de semnificații. În acest scop, omul combină sunetele, astfel că fiecare cuvânt este, din punct de vedere fonetic, fizic, o succesiune de sunete, *o combinație de foneme!* La rândul lor, în enunț, cuvintele se combină între ele, astfel că în final orice enunț, orice text, este „articulat", făcut din bucăți, care bucăți sunt și ele articulate... Analiza lingvistică desface textul în fraze, frazele în propoziții, propozițiile în cuvinte, cuvintele în foneme! Acesta este caracterul *articulat* al limbajului uman!

Modelul articulării îl regăsim și în artefactele umane: pornind de la cel mai rudimentar topor și până la orice automobil, de fiecare dată avem de-a face cu o combinație, cu ceva care se poate segmenta, analiza în părțile sale alcătuitoare! Dar este de reținut că acest model de organizare apare mai întâi în limbaj!

Enunțul este însoțit în toate limbile de o *intonație*, care este și ea purtătoare de semnificații, dintre cele mai subtile! Conturul intonațional al enunțurilor este partea cea mai puțin cercetată a limbajului. Cauza principală este de ordin... grafic: avem prea puține semne prin care să notăm în scris intonația. Avem litere pentru foneme, câteva zeci, dar pentru a nota intonația semnele de care ne folosim sunt insuficiente!

Intonația este un element natural, este aceeași sau foarte asemănătoare în limbi diferite! Astfel că semnificația pe care o poartă intonația este înțeleasă în mare măsură și atunci când ți se vorbește într-o limbă străină! Copilul învață să vorbească și primul lucru pe care îl pricepe, în mod spontan, este intonația. Putem bănui că există ceva motivat, ceva natural, general uman, în intonația cu care rostim enunțurile, chiar dacă această legătură încă nu am reușit s-o evidențiem! Se pare că există un substrat fiziologic al intonației!

Orice combinație de foneme are un număr de silabe, egal cu numărul vocalelor din acel cuvânt. În cuvintele cu două sau mai multe silabe, tot din motive fiziologice, una dintre silabe este rostită cu o ridicare de ton, numită *accent!* Nu putem rosti un cuvânt de două sau mai multe silabe fără să accentuăm una dintre silabe!

Regulile după care se accentuează cuvintele diferă de la o limbă la alta. Bunăoară, în franceză accentul cade pe ultima silabă aproape fără excepție!... În română, una dintre puținele reguli de articulare ușor de formulat cere ca accentul să cadă pe ultima silabă dacă această silabă este închisă, adică se termină într-o consoană sau într-o semivocală – *capac, vagabond, ageamiu, nătărău*... Este o regulă cu multe excepții!

Se spune că în limba română accentul este liber și mobil, avându-se în vedere că aceeași combinație de foneme, rostită cu accentul când pe o silabă, când pe alta, poate denumi sensuri diferite, lexicale (*o femeie ve*se*lă – o vese*lă* de argint, du*du*ia care dudui*a**) sau gramaticale (*el su*nă, indicativ prezent, *el sun***ă**, indicativ perfect simplu, la mai toate verbele de conjugarea I). Din păcate, nu s-a comentat suficient faptul că nu sunt multe limbile care să apeleze la acest artificiu ingenios! De ce ingenios? Pentru că în toate limbile, ca și în întregul univers, funcționează „tendința spre minim efort"! Aceasta înseamnă tendința de a nu lungi prea mult enunțul și de a nu încărca memoria cu prea multe cuvinte. Aceste tendințe sunt ținute în cumpănă de nevoia de a comunica, de a avea mai multe cuvinte, de a fi mai explicit!

Nevoia de a avea mai multe cuvinte o satisfacem apelând la combinații noi de foneme! Nu sunt multe limbile care au descoperit că aceeași combinație de foneme poate să devină un cuvânt nou prin mutarea accentului de pe o silabă pe altă silabă! Limba română, vorbitorii ei au dat dovadă de multă istețime atunci când au descoperit și valorizat această posibilitate! Limba latină deja începuse să practice acest procedeu semiotic. Dintre toate limbile romanice, limba română este singura care l-a preluat și dezvoltat...

Deocamdată ne oprim la atât: semnalăm că accentul în limba română funcționează într-un mod diferit față de majoritatea limbilor, cu particularități care evidențiază din nou inventivitatea nomothetului, a onomaturgului carpato-danubian! Cel de odinioară mai ales! Din începuturi!

Cherchez la femme!

Liane de Pougy - curtezana, prințesa, călugărița

Paula ROMANESCU

Nouă Traviatta din acel uluitor pustiu populat numit Paris, în care, celor ce nu-și numărau banii, risipa și dezmățul le erau preocupări de căpetenie, Liane de Pougy a dominat, stăpână absolută, în inimile (că aveau și acest element anatomic în dotarea trupului lor de lut răsfățat) și imaginația bărbaților dornici să adauge existenței lor searbăde vraja unui fior de iubire (de-o oră, de-o noapte, de-o iarnă, de-o viață...) cât să poată spune vreodată *et in Arcadia ego* – și eu am fost în Arcadia, ales de cea mai frumoasă femeie dintr-un timp cu care s-a nimerit să fiu contemporan...

Cea mai frumoasă femeie! Așa era văzută tânăra dansatoare de la Folies Bergère, curtezana, demi-mondena sau, mai frust, prostituata de lux pentru care amatorii de a se înfrupta din grațiile ei erau gata să se ruineze chiar (nu într-atât încât să nu le mai rămână vreun castelaș–două, trăsurile și caii de rasă din moștenirea inepuizabilă a altor risipitori nobiliari).

Venise pe lume în 1869 în localitatea La Flèche din ținutul Sarthe, într-o familie din care buna cuviință nu lipsea. Copila Anne-Marie Chassaigne (așa se numea) a primit o educație îngrijită, decența fiindu-i podoabă zâmbetului. Dotată cu o inteligență remarcabilă, adolescenta care devenise părea o floare rarisimă crescută la umbra zidurilor Mănăstirii Sainte-Anne d'Auray din Morbihan. După moda vremii, familia o căsătorește cu un locotenent de marină, Henri Pourpre, o brută care ținea să-și manifeste calitatea de stăpân asupra tinerei soții prin lovituri de cravașă (când pumnii începeau să-l doară de prea marele efort). Frumosul trup al doamnei Pourpre devenise un câmp de luptă devastat, o hartă pe care erau marcate distinct semnele lăsate de „victorioasele" bătălii purtate de bezmeticul soț. Războiul mereu pierdut de ea avea să dureze doi ani. Între timp a născut un fiu, Marc Pourpre, care avea să devină pilot, pierzându-și viața în Primul Război Mondial.

Spre consternarea familiei (în care nu se pomenise din generație în generație ca o femeie să-și părăsească soțul și să divorțeze), la optsprezece ani, Anne-Marie s-a refugiat la Paris, hotărâtă să-și câștige singură existența. Aici l-a cunoscut pe Henri Milhac, scriitor, autor a numeroase librete, între care *Povestirile lui Hoffman,* pus pe muzică de Jacques Offenbach. Fermecat de frumusețea și grația tinerei divorțate, acesta i-a asigurat pregătirea necesară cât să poată fi angajată ca dansatoare la Folies Bergère, cabaret frecventat de protipendada pariziană în căutare de *lux și voluptate.* De acel *calm* invocat de Baudelaire nu prea aveau chemare. Luxul și voluptatea, da! le erau familiare. Că el avea cu treizeci de ani mai mult decât Anne-Marie, era adevărat. Dar la fel de adevărat era că s-a îndrăgostit nebunește de ea. Că a format-o pentru scenă, este la fel de adevărat, dar că i-ar fi format gustul pentru lux, ar fi să-i ignorăm pe de-a-ntregul talentul cel mai evident... Inteligenta dansatoare a deprins repede prin ce mijloace își poate oferi luxul într-o viață niciodată suficient de generoasă cu respectivul articol. Începe prin a-și lua un nume de scenă – Liane de Pougy.

Lumea literară și artistică o adoptă cu generozitate. Paul Verlaine, poetul rătăcit-răvășit între iubirea casnică pentru modesta lui soție, Mathilde Mauté, și iubirea devastatoare pentru genialul adolescent Arthur Rimbaud, avea să scrie pentru Liane de Pougy splendidul sonet „Mon rêve familier":

Mi se întâmplă-adesea să am un vis ciudat
Cu o necunoscută femeie ce mi-e dragă
Și parc-o știu de-o viață; doar ea să mă-nțeleagă
O știe și, iubit sunt cum n-am mai fost vreodat'. (…)

Da, Liane de Pougy era frumoasă „cum numa-n vis..." Dar Rimbaud era demonul.

Bisexuală, ea împărțea cu dărnicie (contra unor consistente sume de arginți totuși!) farmecele trupului său, surâsu-i de înger diafan, apele-adânci de noapte ale privirii sale în care se-aruncau cu grăbire toți acceptații de ea mânați și de nebunia de a se arunca în hăul pasiunii – de iad? de rai?, totuna/ Sperând să dea la capăt de drum necunoscut, de ceva nou („Plonger au fond du gouffre/ Enfer ou ciel, qu'importe,/ Au fond de l'inconnu/ Pour trouver du nouveau"), cum ar zice Baudelaire...

Nici lucidul Max Jacob n-a rămas indiferent atracției exercitate de răsfățata curtezană care devenise Liane de Pougy, nici scriitoarea nonconformistă Colette, care declara că „L'amour n'est pas un sentiment honorable" și nu văd de ce nu i-am da dreptate, că o fi știut ea ce spune...

Toată floarea cea lascivă a întregului Paris gravita ca într-un dans de fluturi beți de pârjolitoarea lumină cu gust de iubire pământească. Liane de Pougy era noua *Dame aux camélias* din secolul al XIX-lea pe sfârșite. Devenise extrem de bogată. I se ofereau de diverșii ei „protectori" palate, proprietăți, echipaje cu doi, trei, patru cai putere (automobilele nu năvăliseră în viața celor care preferau să-și cultive romantismul unui *festina lente*), bijuterii cât să i se încovoaie frumosul ei gât sub greutatea caratelor. Ea, cea fără de egal, avea totuși o rivală: Caroline Otéro, altă cocotă de lux, căreia nu-i lipseau nici bijuteriile, nici caii de rasă (nici gloabele nobiliare desigur), nici proprietăți invidiabile. Le lipsea amândurora acel mai nimic: titlul nobiliar conferit de un prea râvnit certificat de căsătorie care să le permită intrarea în lumea bună și, ceea ce este și mai greu de îndurat, iubirea adevărată, sinceră, fără de preț.

Liane avea treizeci de ani când a întâlnit Iubirea. Avea chipul unei femei – Natalie Clifford Bardey, scriitoare. Inima „cu a ei rațiune de care rațiunea n-are știre" a făcut-o să creadă că de data aceasta... Despre acea poveste nu s-ar mai ști poate de nu ne-ar fi fost livrată caldă și condimentată apetisant în romanul *Idilă saphică* (1901), de cea care mai și scria, roman care i-a adus autoarei, doamna Natalie Cifford Bardey, un imens succes de librărie, alimentând cronicile mondene și bârfele de care societatea pariziană (dar parcă numai ea?) era mereu avidă.

Acesta i s-a părut rivalei sale, Caroline Otéro, momentul potrivit s-o ridiculizeze crunt pe preoteasa amorului saphic Liane de Pougy. A ales și modul de a o face: Să se arate seara în loja ei de la Operă împodobită cu toate diamantele de care dispunea. Numai că Liane a prins de veste prin iscoadele ei (servicii secrete, nu glumă!) și, în replică, a apărut și ea în loja proprie, chiar vizavi de „îndiamantată", într-o superbă rochie care-i lăsa frumoasele brațe, gâtul și mâinile la vedere, adevărate splendori. Cât despre propriile-i diamante, acestea erau „etalate" pe făptura generos alcătuită de natură a cameristei sale care o însoțea în chip de pernă pe care se depun medaliile multimedaliaților...

Ce înfruntare de oști în cea fără de sfârșit bătălie a orgoliilor?! Cine n-a asistat la înfruntarea dintre două femei regine ale frumuseții care se văd obligate să-și dispute tronul (mereu unul singur) nu va ști niciodată ce înseamnă o desfășurare de forțe în care nu este de neglijat nici arta spionajului, nici alegerea armelor, într-o strategie care frizează geniul. Învinsa va rămâne pe veci învinsă.

Liane de Pougy era învingătoare. Ce-i mai lipsea totuși? Un prinț frumos, un titlu de onorabilitate.

Împlinise patruzeci de ani.

Și prințul a venit. Era o beizadea de prin țara cu numele de România, un prințișor scăpătat pe numele său George Ghica, unul dintre acei tineri trimiși la Paris să... învețe „la gât cravatei cum se leagă nodul"... Cât despre fericirea norodului de după... Avea douăzeci și patru de ani, sânge fierbinte, minte... Ca să-și dovedească sieși că este matur și Lianei că o iubește cum n-a mai fost iubită (ia mai taci din gură, Alfredo, că nu doar Violetta Valéry știa să fure mințile tinerelului care fuseși!), el și-o face soție pe râvnita curtezană. Diferența de vârstă dintre ei – 16 ani. Tot 16 ani avea să dureze iubirea lor „eternă".

Eterna ei rivală, La Belle Otéro, n-a rezistat tentației de a vedea cum o fi fiind Valahia aceea care avea și un Mic Paris drept capitală și în care Liane de Pougy devenise prințesă. S-a lăsat „convinsă" de celebrul Claymoor (Mișu Văcărescu), cronicar monden la *Indépendence Roumaine*, să vină la București, unde a fost „cazată" la Hotel Capșa, invitată la restaurantul cu același nume și „îmbăiată" în șampanie până ce, pusă pe fapte mari, aceasta a încins un dans pe masă, dar cum veșmintele o încurcau groaznic, ea le-a lepădat, după care a plecat în costumul Evei (cel de dinainte de alungarea din Paradis) pe stradă, să-și găsească apartamentul rezervat în hotel. N-a ținut seama că era în decembrie și că nici Moș Crăciun cel obișnuit cu gerurile n-ar fi cutezat să iasă la plimbare sub cerul din care cădeau stele de sidef, fără cușmă și palton de blană... Trecătorii bărbați ar fi fost gata să se lipsească de blănurile lor de jivine parfumate de dragul golașei plimbărețe, dar ea n-a acceptat nicio ofertă. Rezultatul – o răceală soră cu verișoara Doamnei cu coasa, o ședere la pat răstimp de două săptămâni, pe cheltuiala mondenului cronicar, care este de presupus că nu se va fi ruinat din acea pricină, dar nici răsplată potrivită (și râvnită) nu va fi primit de la răsfățata curtezană.

Devenită Anne-Marie Ghica, prințesă română, fosta Liane de Pougy l-a urmat pe prințul ei în țara lui, în orașul cu Dâmbovița drept Senă. Dar a venit un timp în care ochii prințului au fost atrași de tinerețea altei frumuseți de-a pământului. Prințesa Ghica s-a consolat la rândul său, luându-și mai multe amante (nu, nu romănce, ci niște experte „preotese de Lesbos" de prin Franța cea bogată în excentricități). Era poate modul ei de a se apropia și mai mult de prințul consort ai cărui strămoși descindeau de prin Fanarul bizantin, aduși de vântul sorții (și din dorința Porții de la Stambul!) în Țările Române când umbra Semilunii ne-ncercănase crunt glia străbună.

→

Cherchez la femme!

Dialog cu Gabriela Szabo

Maruca PIVNICERU

MP: *Pentru a ajunge să realizezi performanțe deosebite, cum ați făcut dvs în sport, dar cred că și în orice alt domeniu, trebuie să ai convingerea că-ți dorești cu adevărat acest lucru, să-l faci preocuparea ta principală și să renunți la multe alte activități, inclusiv cele distractive, specifice vârstei. Care au fost factorii care v-au determinat să alegeți calea performanței în sport și când ați început această mare aventură?*

GS: Sportul de performanță, în cazul meu, a venit ca un lucru firesc. Nici nu știu să fi trebuit să aleg dacă vreau sau nu să merg pe drumul sportului de înaltă performanță. Am fost mereu o persoană extrem de activă, am început să alerg de plăcere, apoi să mă antrenez și de acolo până la competiție a fost un pas și o tranziție care s-au realizat singure. De la 12 ani am început propriu-zis să îmi construiesc cariera sportivă.

MP: *Cum au reacționat părinții față de o asemenea opțiune?*

GS: Am fost sprijinită mereu de părinți, în special de tatăl meu, care m-a încurajat încontinuu să merg pe drumul acesta, indiferent de obstacolele pe care trebuia să le depășesc. Mi-au fost alături întotdeauna, și la victorie și la eșec și le sunt recunoscătoare pentru asta.

MP: *Când ați început să obțineți rezultate care să confirme alegerea făcută și care v-au și adus, sunt convinsă, primele satisfacții?*

GS: Pentru un sportiv prima realizare în adevăratul sens al cuvântului este prima realizare mondială. Prima medalie mondială am luat-o la Seul, la Campionatul Mondial de Juniori. Aveam 17 ani. Atunci am avut confirmarea că îmi fac treaba bine ca sportiv și tot atunci mi-am dat seama că pentru asta sunt făcută, pentru performanță și excelență în sport.

MP: *Ce personalități v-au marcat parcursul ascendent? Ați avut modele pe care ați dorit să le urmați, care v-au inspirat?*

GS: Nu am avut modele. Singurul etalon de care am ținut cont a fost propria mea limită. Încă mă ghidez după asta.

MP: *Care credeți că au fost momentele de maximă glorie, de supremă realizare sportivă?*

GS: Titlul de Campioană Olimpică, Sydney, în anul 2000, și titlul de Cel mai bun Sportiv din Lume pe care l-am câștigat în 1999. Sunt două momente excepționale, care mi-au încununat munca și sacrificiile făcute de-a lungul multor ani de zile și care vor fi mereu o certificare a profesionalismului meu și, sigur, o mândrie pentru mine.

MP: *Credeți că există o rețetă a succesului, bazată pe experiența dvs personală, care să poată fi împărtășită tineretului nostru?*

GS: Nu există o rețetă a succesului, nu în sensul în care să existe zece lucruri pe care dacă le faci întocmai să ți se garanteze reușita. În schimb, ceea ce sunt sigură că valorează extrem de mult atunci când vrei să fii un om de succes sunt seriozitatea, munca, ambiția și hotărârea. De cele mai multe ori, tinerii nu se concentrează pe un obiectiv, nu au niște jaloane pe care să și le stabilească și atunci perioade lungi de timp sunt în derivă. Așa că sfatul meu pentru tineri este să fie concentrați și să nu se abată de la obiectivele lor, indiferent de context.

MP: *A fost o decizie grea să renunțați la competiția sportivă de performanță? Ce noi activități v-au atras și considerați că au reprezentat motive de mulțumire și împlinire personală după o carieră sportivă cu un palmares extrem de bogat?*

GS: A fost o decizie pe care mi-am dorit-o și pe care mi-am asumat-o. Dar faptul că nu am mai participat în competițiile de înaltă performanță nu a însemnat că m-am retras din viața sportivă. Dimpotrivă, cred că am fost alături de sport și de sportivi chiar mai mult, mi-am oferit întreaga experiență și pricepere în folosul oamenilor și iubitorilor de sport.

Iar ca noi activități mi-am extins aria preocupărilor, am investit timp în educația mea, am făcut un master în antropologie motrică, la Academia de Educație Fizică din București, apoi mi-am dat doctoratul în educație fizică și sport, la ANEFS. Mi-aduc aminte că am lucrat foarte mult la teza mea de doctorat, „Contribuții la studiul cauzelor și efectelor de andurанță în cursele atletice de fond și semifond”, am citit mult mai mult decât aveam timp înainte, am călătorit, am avut timp și pentru mine. Lucruri care par simple, dar de care nu ai timp când ești sportiv de performanță.

MP: *În prezent sunteți ministrul Tineretului și Sportului. Mă bucur că un mare sportiv deține o responsabilitate de asemenea anvergură, pentru că numai un om care cunoaște intimitatea acestui domeniu poate găsi cea mai bună direcție de dezvoltare. Ce vă propuneți în mod deosebit pentru revigorarea mișcării sportive și încurajarea sportului de performanță în România, atât din perspectiva dezvoltării bazei materiale, cât și, mai ales, a atragerii tineretului la asemenea activități?*

GS: Trei obiective mari sunt pe lista de priorități: sportul de masă, sportul de performanță și infrastructura (reabilitarea celei actuale și construirea de baze sportive noi), iar ca direcții de acțiune ne orientăm pe practicare, participare și performanță. Vreau să redau viața ecosistemului sportiv din România, vreau să îi ajut pe oameni să redescopere plăcerea de a face sport și mândria de a face performanță, vreau o Românie care face sport. Și, împreună, sunt absolut convinsă că vom reuși.

Se cuvine poate să amintim aici că, dacă un prinț român făcea prin anul 1910 prințesă dintr-o cocotă de lux din Orașul-Lumină, o prințesă română, Elena Rosetti, nepoată prin alianță a domnului Unirii Alexandru-Ioan Cuza, se căsătorea în anul 1912 cu tânărul ofițer german Von Paulus, acela care avea să devină în cel de Al Doilea Război Mondial feldmareșalul Fridrich Wilhelm Ernst von Paulus, asediatorul învins al Stalingradului, și care, refuzând să execute ordinul lui Hitler de a se bate până la ultimul om, a ales să se predea sovieticilor în 1942.

Același von Paulus care, cu un an mai înainte, dăduse ordin ca în ziua în care se transmitea în primă audiție, din înaltul megafoanelor împrăștiate în tot orașul, *Simfonia Leningradului* de Dmitri Șostakovici, să nu se tragă niciun foc de armă... Asediați și asediatori au ascultat, cu ochii în lacrimi și inimile răvășite de doruri de normalitate, acordurile muzicii care înaltă sufletul până în sferele în care războaie nu-s, iar pacea e regină. Și aceea veșnică!...

Ce splendidă revanșă a armoniei asupra haosului!

Ca să se răzbune pe „trădător”, Hitler a ordonat arestarea soției feldmareșalului, Elena Rosetti von Paulus, și a celor doi fii ai acestora (un al treilea murise pe frontul de Est). Când fiul lui Stalin, locotenentul Iacov, a fost făcut prizonier de nemți, Hitler i-a propus *țarului roșu* să i-l predea pe iubitul fiu în schimbul lui von Paulus. Dar „iubitorul tată” – *Tătucul Popoarelor,* a refuzat cu dispreț târgul, zicând că ar fi inechitabil să dea el un feldmareșal pe un simplu locotenent...

Eliberat în anul 1953, după moartea lui Stalin, von Paulus avea să se stabilească în Germania de Est. Soția lui, românca Elena Rosetti, murise în 1949. Pe fiii lor, stabiliți în Germania de Vest, n-avea să-i mai vadă niciodată. Se stingea din viață în anul 1957, la vârsta de 67 de ani, și el, nepotul prin alianță al Domnului Unirii.

Soții George și Anne-Marie Ghica n-au divorțat niciodată. După câte o măruntă escapadă amoroasă, el se întorcea statornic la femeia iubită, singura adevărată iubire din viața lui. În anul 1945, la vârsta de 59 de ani, prințul George Ghica părăsea această lume. Soția lui s-a retras în Franța și s-a călugărit. Nici de data aceasta presa pariziană n-a pierdut ocazia să ia în zeflemea actul fostei curtezane. Se scria într-o cronicuță mondenă: „În ziua în care Liane de Pougy și-a pus voalul de mireasă a lui Christ, frumoasa Caterine Otéro cânta la orgă”...

Când a rămas văduvă, Anne-Marie Ghica a tras o puternică linie de demarcație între Liane de Pougy și cea care devenise. S-a retras la azilul Sainte-Agnes de lângă Grenoble, mănăstire spre care a direcționat însemnate fonduri adunate în existența ei pariziană. Se stingea din viață la 82 de ani, în 1950, păstrând pe chip (cum nota în necrologul ei scriitorul André de Fouquières) „semnele încă vizibile ale trecutei sale frumuseți”. Își exprimase dorința ca moartea ei să se întâmple într-o seară de poveste. Se pare că „acolo sus” cineva i-a ascultat dorința: Anne-Marie de la Pénitence a murit la Lausanne, în Elveția, în cea mai frumoasă seară de iarnă: cea a Nașterii Mântuitorului.

Confesându-se preotului său, ea i-ar fi mărturisit, zice-se (deși confesiunea unui muribund ar cam trebui să stea sub semnul marii taine a spovedaniei!): „Părinte, am trăit foarte liber. În afară de crimă și furt, le-am făcut pe toate.”

A mai cerut ca la înmormântare nimeni să nu-i însoțească sicriul cu trupul neînsuflețit, acel trup care în viața pământească fusese atât de râvnit.

Așa a fost. Un car mortuar peste care ningea a puritate a condus-o în cea mai desăvârșită discreție în brațele pământului.

Prin anul 1993 apărea la Editura Flammarion din Paris volumul semnat de Jean Chalon, *Liane de Pougy – courtisanne, princesse et sainte.* O nouă poveste adăugată la cea fără de sfârșit poveste a căutătorilor de iubire pe pământul oamenilor.

Se pare că atât de mult îi va fi plăcut Parisului *Traviatta* încât și-a mai inventat o cocotă-curtezană, *Damă cu camelii* de diamant, pentru primenirea paradisurilor artificiale a celor nărăviți la absint și lene într-un *spleen* numai bun de a-i face să uite că posedă doar bogății sărace, măsurabile în arginți.

Atât de mult îi va fi plăcut Parisului *Traviatta,* încât a găsit și un Alfredo, beizadea din Micul Paris, pentru ca niciodată povestea de iubire romantică, agrementată cu mierea lacrimii a milioane de Violette și Mimi din lumea ca o scenă a sfâșierii de suflet, să nu aibă sfârșit.

Despre aur, argint și pictură bisericească pe Argeș în Sus

Bogdan CONSTANTINESCU, Daniela CRISTEA-STAN

În cursul anului 2014 am efectuat o serie de studii interdisciplinare în legătură cu descoperiri recente din zona Curții de Argeș, obținând rezultate interesante referitor la istoria și geologia locurilor. Am început cu analiza compoziției obiectelor găsite în urma săpăturilor la o veche biserică din Cicănești. Cicănești este o localitate menționată încă din secolul XV, situată la circa 15 km N-V de municipiul Curtea de Argeș, pe unde trecea probabil un drum spre Ardeal prin Valea Oltului. În ultimii ani, atât în urma unor săpături arheologice, cât și întâmplător, s-au găsit aici mai multe lucruri de interes. Astfel, s-a descoperit un cimitir lângă temeliile unei biserici abandonate (probabil în secolele XVII-XVIII), într-unul din morminte găsindu-se urmele unui veșmânt cu bumbi de argint (Fig. 1), unii bumbi având încă fire de țesătură metalică atașată, precum și un inel tot din argint. Analizele au fost făcute cu ajutorul unui spectrometru de raze X portabil, care identifică elementele chimice (argint, cupru, aur etc. în cazul de față) prin razele X specifice fiecăruia. Aliajul de argint din care au fost realizați bumbii este de foarte bună calitate, peste 90% argint, restul fiind cupru și staniu (cu excepția unui bumb). Alierea argintului cu cupru și bronz (aliaj cupru-staniu) se făcea pentru a creste duritatea, argintul fiind cunoscut ca fiind un metal moale. Surpriza a constat în faptul că țesătura atașată bumbilor era din fire de argint aurit, aurirea fiind realizată prin tehnica amalgamării (aliaj lichid aur-mercur care, după ce se depunea pe firul de argint, era încălzit, mercurul evaporându-se, rămânând doar aurul). De asemenea, la bumbi am identificat urme de bismut (cantități de ordinul sutelor pe ppm – părți per million sau microgram per gram), ceea ce indică o proveniență balcanică a argintului din bumbi, inelul fiind realizat probabil din argint transilvan sau slovac. Conform arheologului Ion Dumitrescu de la Muzeul Județean Argeș din Pitești, participant la săpăturile de la Cicănești, s-au mai găsit și fragmente de ceramică din secolele XIV-XV. Utilizarea firelor de argint aurit indică un veșmânt scump, de calitate deosebită, realizat undeva la sud de Dunăre și purtat la Cicănești de un boier nu tocmai mărunt și cu o avere importantă (o fi fost împuternicitul Domniei pentru perceperea vămii?).

1

2

3

4

5

Faptul că prin zona Curții de Argeș, inclusiv prin Cicănești, încă de pe vremea romanilor trecea drumul care unea Muntenia cu Transilvania peste dealuri până în Valea Oltului este confirmat și de cele câteva monede remarcabile scoase la iveală în 2014 din locurile în care stătuseră multe sute, chiar mii de ani, de puternicele inundații și viituri din vară. Cronologic vorbind, este vorba de doi denari republicani de argint de calitate foarte bună, unul al lui P. Crepusius (Fig. 2), bătut la Roma, în anul 82 î.Hr. (Ag=98.5%; Cu=0.5%; Au=0.5%; Pb=0.4%) și altul al lui T. Didius, bătut tot la Roma, în anii 113-112 î.Hr. (Ag=99%; Au=0.4%; Pb =0.1%; Cu<<0.05%), de două monede bizantine de aur (hiperperi, Fig. 3, 4) ai împăratului de la Niceea, Ioan Vatatzes, secolul XIII (Au=67.5%; Ag=18.7%; Cu=12.8%; Fe=urme, probabil contaminări din locul de descoperire) și de o monedă de argint (Fig. 5) a țarului bulgar Ivan Alexander, secolul XIV (Ag=97.1%; Cu=0.6%; Au=0.6%; Pb=0.3%; Bi=urme).

Prezența denarilor republicani este legată de comerțul dintre populația locală (daco-geți) și provincia romană Moesia de la sudul Dunării, denarul fiind „moneda Euro" a acelei vremi. Monedele lui Vatatzes au jucat un rol similar în Balcani în secolele XIII-XIV, timp mai bine de 100 de ani, facilitând comerțul. Ele sunt puternic devalorizate (aur 13-16 carate), fiind găsite în Muntenia mai ales de-a lungul Dunării – de exemplu, la Pacuiul lui Soare, aflate azi la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" București (Au=70%; Ag=19%; Cu=11%), dar și în apropierea Carpaților, ca în cazul monedelor găsite la Cetățeni-Argeș, aflate tot la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" (Au= 56%; Ag=25%; Cu=19%).

Descoperiri izolate, probabil bani pierduți de negustori ca urmare a unor atacuri tâlhărești. Se impune o cercetare sistematică a zonei, sub îndrumarea specialiștilor în arheologie și istorie, cu ajutorul detectoarelor de metal, deoarece în mod sigur în pământul Argeșului se găsesc încă nenumărate alte monede.

Surpriza este că pământul Argeșului conține aur nu numai în monede, dar și sub formă de mici pepite de aur nativ, purtate la vale „pe Argeș în jos" de ape. Tot în 2014 am analizat astfel de pepite găsite în râurile Argeș, Argeșel, Topolog, ca și pe valea Cicăneasca.

Remarcabil este conținutul lor în aur – deseori peste 23 de carate, ceea ce le deosebește esențial de aurul din Munții Apuseni, mult mai bogat în argint (18-20 de carate). Ciudățenia este că nu se cunosc în zonă filoane (zăcăminte) de aur din care aceste pepite ar putea proveni prin eroziune. O explicație ar putea fi că aceste zăcăminte, fiind de suprafață (geologic vorbind, de tipul celor din zonele de forfecare), au dispărut de-a lungul timpului, transportul pepitelor de către apa râurilor durând mii și mii de ani. Interesant este că pepitele de aur sunt însoțite întotdeauna în albiile râurilor de mici cristale de magnetit (oxid de fier, Fe_3O_4) și rutil (oxid de titan, TiO_2) care pot fi utilizate ca pietre semiprețioase pentru confecționarea podoabelor (Fig. 6).

6

7

Interesante sunt și rezultatele obținute în urma analizării pigmenților folosiți la pictura Bisericii Sfânta Treime din satul Urechești, comuna Cicănești. Biserica a fost construită în prima parte a secolului al XIX-lea, fiind sfințită în anul 1832. O descriere detaliată a istoriei și picturii bisericii se află în lucrarea *Biserica Sfânta Treime Urechești, Comuna Cicănești, Argeș*, de pr. Daniel Gligore (Ed. Arhiescopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 2014). Reparații majore la biserică, inclusiv repictări, au fost făcute în 1871 și după anul 1950.

La iconostas (Fig. 7) se păstrează cel mai bine urmele picturii inițiale din 1832. Relevant este pigmentul roșu din cinabru (compus al mercurului), peste care se suprapune miniul de plumb, probabil de la restaurarea din 1871. Interesant este că la Biserica Domnească din Curtea de Argeș pictura din secolul XIV a fost făcută tot cu cinabru și restaurată în 1827 și 1838 cu miniu de plumb. (Datele despre Biserica Domnească le-am găsit în lucrarea Dan Mohanu, *Arheologia picturilor murale de la Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș*, Editura A.R.A., 2011.) Tot la iconostasul bisericii din Urechești-Cicănești, pigmentul albastru folosit este albastru de Prusia (un ferocianat), utilizat și la restaurarea din 1838 de la Biserica Domnească. Albastrul de Prusia era în acea perioadă un pigment cvasi-industrial, larg răspândit (la Biserica Domnească, în secolul al XIV-lea s-a folosit ca pigment albastru lapislazuli, iar la restaurarea din 1827 cobalt-smalț). Urme din pictura inițială din 1832 se regăsesc și în tabloul ctitorilor, în care roșul este dat de cinabru și care a fost restaurat în 1871 cu miniu de plumb. Pigmentul verde a fost inițial verde artificial de cupru peste care în secolul XX, la repictare (după 1950?), s-a adăugat verde de Paris (combinație arsen-cupru). La Biserica Domnească verdele artificial de cupru a fost folosit la repictarea din 1838 peste verdele de pământ inițial din secolul XIV. Albul a fost inițial alb de var, ca la Biserica Domnească în secolul al XIV-lea. Repictarea (1871 sau chiar ulterior) s-a făcut cu alb de zinc, iar după 1950 cu alb de titan. La Biserica Domnească s-a folosit alb de var în secolul al XIV-lea, ca și la restaurarea din 1827, apoi alb de plumb la 1838 și alb de zinc în 1914 (pictorul Norocea).

Nu am găsit date despre „pictorii" (zugravii) care au lucrat la Urechești.

Din analiza pigmenților utilizați putem spune că la 1832 ctitorii bisericii (locuitori ai Cicăneștilor) și-au permis să cheltuiască pentru a cumpăra pigmenți de bună calitate (cazul cinabrului), deci se bucurau de o stare materială înfloritoare. La restaurarea din 1871 s-au folosit pigmenți comuni, mai ieftini, probabil datorită înrăutățirii stării materiale a locuitorilor. Tendința s-a accentuat după 1950, normal pentru perioada comunistă, când enoriașii au fost nevoiți să folosească pigmenți industriali, inclusiv verde de Paris.

În final, amintim că în ziua de 28 octombrie 2014 a fost susținută la Academia Română conferința „Mormântul 10 de la Biserica Sf. Nicolae din Curtea de Argeș. Despre geneza Țării Românești", autori Adrian Ioniță (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan"), Beatrice Kelemen (Universitatea Babeș-Bolyai) și Alexandru Simon (Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române). În cadrul conferinței s-au prezentat rezultate preliminare privind datarea osemintelor din mormânt, precum și comparații ale analizelor ADN ale acestor oseminte, cu analize similare pe grupuri de populații de origini diverse care ar fi putut intra în contact cu Basarabii, mult discutata ipoteză a lui Neagu Djuvara privind originea cumană a Basarabilor nefiind confirmată. Cercetările interdisciplinare vor trebui continuate în cazul Bisericii Domnești, de exemplu, prin datarea cu Carbon 14 a grinzilor din interior, dar și analiza compoziției obiectelor metalice găsite în mormânt (celebra pafta de tip medieval-apusean și nu numai), aflate azi la Muzeul Național de Istorie a României.

Ținutul Argeșului de Sus mai ascunde, desigur, multe secrete care ar putea fi descifrate folosind metodele științelor exacte: originea geologică a aurului aluvionar care poate fi cules încă din râurile din zonă, investigarea sistematică a terenului în vederea găsirii monedelor „pierdute" în diverse epoci, studiul materialelor picturale folosite la realizarea bisericilor multiseculare din zonă. Este nevoie pentru aceasta de o colaborare strânsă între istorici-arheologi-fizicieni-chimiști-geologi, dar și de o finanțare adecvată de la forurile competente, Ministerul Culturii, Consiliul Județean, Primării etc.

Istoria de lângă noi

Întoarcerea la Oradea

Constanţa VAIDA HALIŢĂ

Am părăsit oraşul meu natal, Oradea, în 1940, la cedarea către Ungaria a nordului Ardealului, aşa cum au făcut-o majoritatea familiilor de intelectuali, de frica persecuţiilor cu care erau ameninţaţi.

La acei puţini ani ai mei, nu înţelegeam prea mult din discuţiile din casă. Din frazele întretăiate şi exclamaţiile încărcate de tensiune, am priceput că o parte din ţară urma să fie ocupată de străini, iar noi fugeam din cale lor, spre locuri mai sigure, în „Regat". Asistam speriată la o mare agitaţie, lăzi şi geamantane, grămezi de cărţi, reviste împrăştiate, cioburi. Bucătăreasa noastră, Ilona, plângea la despărţirea de noi, iar copiii chiriaşilor de la parter, mai mari puţin decât mine, îmi făceau sâc! sâc! scandând „Liba maj, kuca maj, nem lesz töbet 10 Mai!" (transcriere aproximativă), în traducere „ficat de gâscă, ficat de câine, de acum *nu va mai fi 10 Mai*". În decursul timpului, mă împrietenisem cu ei, am deprins vocabularul în limba maghiară, folosit la „ascunselea" sau „baba oarba". Ne căutam şi ne strigam de la fereastră şi ne întâlneam în curte. Acum nu înţelegeam de ce erau atât de bucuroşi că voi pleca şi nu va mai fi 10 Mai, o zi atât de frumoasă, cu soldaţi gătiţi de paradă, cai frumoşi ca în poveşti, baloane, muzică, soare.

Mama sorta în grabă lucrurile pe care urma să le luăm cu noi la Bucureşti şi împărţea restul, de care se putea despărţi sau era greu de transportat, persoanelor care veniseră să ne ajute la împachetat.

Totul s-a petrecut foarte repede. Ca atunci când seara închizi ochii, visezi şi te trezeşti brusc în altă lume.

Nu mi-am luat rămas bun de la copii, de la vecini, de la negustorii micilor prăvălioare pe care îi consideram prietenii mei şi pe care de nenumărate ori îi vizitam în plimbările mele cu Lala, guvernanta mea austriacă. Aşa îi treceam pragul lui Popovici, din colţul străzii noastre cu bulevardul, care ţinea o bombonerie şi care mă primea cu surâsul său obişnuit şi o cutiuţă metalică mică şi rotundă în care stăteau rânduite bombonele lila, ca nişte mărgele. Deschideam de fiecare dată cu plăcere cutiuţa, fascinată de existenţa mărgeluţelor lucioase, ca o comoară.

La fel de bine îl cunoşteam pe dl. Brener, negustorul de fructe, unele exotice, denumite Südfrüchte de Lala. Coşuri bogate, multicolore, erau etalate în mica vitrină, completată cu un rând aşezat direct pe trotuar, în faţa geamului, din care te puteai servi. Mai era în intersecţie şi o drogherie spaţioasă de unde se cumpăra săpun şi pastă de dinţi şi unde căpătam mici eşantioane de colonie sau săpunele minuscule.

Se vorbea ungureşte, se vorbea nemţeşte, bineînţeles româneşte, după caz şi dispoziţie, iar eu deprindeam cuvintele din limbile străine de-a valma cu limba mea.

Îmi plăceau plimbările cu Lala, dar mai mult cele cu mama. Cu ea făceam drumuri mai lungi, prin centrul oraşului, pe la galeria cu magazine frumoase, de unde mama îşi cumpăra câte ceva, iar eu priveam cu admiraţie bolta de sticlă colorată care încorona construcţia galeriei. Mica noastră aventură se termina la Cofetăria „Japort" (nu ştiu dacă aşa se scrie), cu fotolii roşii, mese rotunde cu blat de marmură. Acolo, într-una din alveolele alcătuite din două canapele aşezate faţă în faţă cu o masă între ele, ne aşezam şi comandam cremă de castane cu moţ de frişcă.

Casa în care locuiam era o construcţie tipic transilvăneană, pe care, în ciuda vârstei, mi-o aduc foarte bine aminte. Faţada către stradă, cu două şiruri de ferestre şi încununată de un fronton susţinut de două volute, era zugrăvită cu alb şi verde pastel. Printr-un gang situat la mijlocul ei se pătrundea în obişnuita curte interioară, dreptunghiulară, care la nivelul etajului era înconjurată de un balcon cu rol de culoar de comunicare între apartamente. Noi locuiam pe latura dreaptă faţă de stradă, iar vizavi, pe latura stângă, proprietăreasa, o frumoasă şi tânără săsoaică blondă. Sub noi, la parter, stătea o familie de maghiari cu cei doi copii pomeniţi şi o doamnă trecută de prima şi a doua tinereţe, îmbrăcată, atunci când o zăream întâmplător, într-un capot roz, şi care, conform spuselor bucătăresei, îşi punea pe faţă felii de carne crudă, în luptă cu ridurile. În fundul curţii, pe latura opusă gangului de intrare din stradă, era o uşă masivă de lemn care conducea către o grădină aflată în spatele casei. Odată trecut dincolo, te trezeai într-o altă lume. Acolo timpul rămăsese pe loc. Printre tufişuri şi plante crescute în voie, într-un aranjament parcă din filmele romantice, apărea o căsuţă uitată de vremuri. Ocupanţii ei erau trei personaje de poveste: un moşneag şi două doamne şi ele în vârstă. Domnul, după aprecierile mele ulterioare, un nonagenar cu barbă albă, corespundea foarte bine imaginii mele de Moş Nicolae, iar cele două doamne erau fiicele sale văduve.

Mă strecuram, câteodată, dincolo de uşa de lemn, în acel univers prietenos şi cald, scăldat într-o lumină irizată, pe o potecă îngustă, între ierburi încâlcite, până aproape de casă. Acolo, de obicei, îl găseam pe „Opapa", aşezat într-un balansoar de răchită, acoperit pe picioare cu un pled. Îmi făcea semn cu mâna şi mă aşezam pe un scăunel la picioarele lui. Apăreau şi cele două doamne micuţe şi grăsuţe, pe care nu le prea deosebeam una de cealaltă, agitându-se în jurul bătrânului tată, gata să-i îndeplinească dorinţele.

Îşi punea mâna lui slabă, cu degetele lungi pe creştetul meu şi mă mângâia. Câteodată mă întreba câte ceva sau îmi povestea ceva. Mai mult tăcea, parcă obosit de-o viaţă trăită. Băbuţele mă primeau cu bucurie şi mă copleşeau cu mici daruri, panglici, bomboane. Îmi spuneau „unsere kleine Prinzessin". Păstrez şi astăzi un coşuleţ împletit din pai, care prin minune a fost salvat în dezastrul refugiului.

M-am întors la Oradea după mulţi ani, în trecere, cu o excursie ONT. Aveam un răgaz de vizitare a oraşului de câteva ore. Autocarul parcase în centru. Am căutat strada, casa şi grădina din spatele casei. Am deschis poarta de lemn. Dar nu mai era nimeni. Noii locatari nu ştiau prea multe. Doamna în capot roz probabil murise. Blonda proprietăreasă se retrăsese împreună cu trupele germane, la sfârşitul războiului. Cât despre cei trei bătrânei evrei din casa din grădină, se spunea că nu supravieţuiseră holocaustului declanşat de regimul horthist, după plecarea noastră din Ardeal. Copilăria se sfârşise demult.

Ardealul, dragostea noastră

Dragoş VAIDA

Poate că românii de peste munţi sunt aşa cum îi percepem chiar şi astăzi în Regat, deosebiţi, cu un gust mai redus pentru declamări, din cauza atâtor ani de mucenicie. Ceea ce urmează este o naraţiune, o simplă poveste care nu pretinde a avea autoritatea istoriei, fiind însă ceva trăit, în care nimic nu este inventat. Cititorul este rugat să citească aceste rânduri şi să caute pe unde crede că poate găsi legătura dintre această poveste şi cele susţinute de profesorul de istorie Lucian Boia care, într-un interviu recent, spune cu autoritate următoarele: „Asupra Transilvaniei, ca să simplificăm lucrurile, există un drept etnic, dar nu există un drept istoric în sensul statalităţii româneşti sau transilvănene. Transilvania aparţinuse de-a lungul istoriei Ungariei, monarhiei habsburgice, Austro-Ungariei, în timp ce în Basarabia exista şi acest drept etnic, dar şi unul istoric, odată ce Basarabia făcuse parte din Moldova" (jurnalistan.ro/.../lucian-boia-despre-regii-romaniei).

Cum de am ajuns noi, românii, dintr-un neam care mereu s-a plâns că în istoria sa a fost călcat, un popor care să-i ia Austro-Ungariei Transilvania, nu suntem noi, semnatari pripăşiţi cu aceste rânduri, îndreptăţiţi să explicăm. În plus, nu ne ajută nici profilul profesional, căci prea multă zestre etnică la un matematician, mai rar să fie.

Datele generale sunt arhicunoscute. Printr-un act încheiat la 30 august 1940, cu titlul de „arbitraj", cunoscut ca *Dictatul de la Viena*, Germania nazistă şi Italia fascistă i-au impus României să cedeze 43.492 km pătraţi din teritoriul naţional al Transilvaniei către Ungaria regimului Horthy. Hărţile de atunci ca şi cele de astăzi ne vorbesc de la sine. În acestea vedem o mână băgată adânc în Ardeal ca să apuce, în timp ce, de cealaltă parte, se întind alte mâini pentru a lua Basarabia şi o parte din Bucovina, ca între fraţi, urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov, care a avut darul să le revele fraţilor, ca noi pravoslavnici, „vocaţia europeană".

În primul an de liceu, am fost elev al Liceului „Horea, Cloşca şi Crişan", fost „Mihai Viteazul", din Alba Iulia. Ca să ne susţină latinitatea, în acea vreme, Franţa a avut o Misiune Culturală şi la liceu a existat un Cerc Franco-Român, condus de Maurice Quandalle, profesorul de franceză. Tip înalt, zvelt, ochi albaştri, cap Bergson, profesorul ne oferea situaţii delicioase, deoarece nu ştia nicio boabă de română. M-am ales atunci cu o diplomă la franceză. Mai târziu am avut şansa să-l întâlnesc, la Institutul Francez de pe Dacia, pe Fory Etterle care venea ca şi mine să împrumute cărţi în franceză. De la toate acestea mi s-au tras gustul pentru cărţi în franceză, mai ales de filosofie, şi prietenia cu teatrul. Urma să ascultăm, mai târziu, şansonetele lui Yves Montand, invitat ca unul de stânga, şi să-l citesc pe René Guénon sau frumoasele pagini din *Leçons sur la Théorie de l'Intégration* ale lui Henri Lebesgue, care reuşeau să-mi explice totul cu exemple simple bazate pe funcţia *entier*(*x*). Franceza lui Maurice Quandalle a fost poarta mea pe drumul căutarii timpului pierdut. Azi declinul francofoniei are intersecţie nevidă cu declinul interesului pentru cultură. Regretabil întru totul dispariţia Asociaţiei Matematicienilor de Expresie Latină! La nivelul de gândire a unui, să spunem, electrician, limba franceză nu mai este inteligibilă ca organizare, logică sau varietate.

Ne-am mai întâlnit cu Ardealul în contextul amintirilor de familie. Profesorul Solomon Haliţă, unchiul socrului meu, a făcut parte dintr-o delegaţie cu mandat de la guvern de comunicare cu naţionaliştii din Transilvania. În noaptea dinainte de Marea Adunare de la Alba Iulia, S. Haliţă s-a străduit să-i convingă pe fruntaşii unionişti să nu introducă în proclamaţie diferite angajamente faţă de minorităţi care mai târziu ar putea reprezenta constrângeri pentru viitorul guvern naţional (Lazăr Ureche, „Solomon Haliţă, militant pentru înfăptuirea Marii Uniri", Revista *Bistriţa*).

Quo vadis, Domine?

Mihail ORZEAȚĂ

Evenimentele internaționale din acest secol sunt din ce în ce mai mult „orientate" spre violență. Lumea este prinsă între „războiul declarațiilor" dintre Occident și Rusia, dintre SUA și Coreea de Nord și, respectiv, războaiele reale din Ucraina și Orientul Mijlociu.

Cu numai câțiva ani în urmă, unii experți în relații și securitate internațională avertizau despre riscul unui Al Treilea Război Mondial ori despre un nou Război Rece. Opiniile lor nu au avut un ecou prea puternic atunci când au fost făcute publice și au fost contestate de liderii SUA și ai Federației Ruse. Cu toate contestările, prognozele bazate pe situația curentă a relațiilor internaționale indică o escaladare a tensiunilor și o posibilă declanșare a unor confruntări de o amploare și mai mare între protagoniștii războaielor purtate cu mijloace militare și nonmilitare.

Tensiunile dintre Federația Rusă și Coaliția ad-hoc constituită din NATO, UE, Japonia, Australia și alți aliați ai SUA cresc, alimentate de sancțiunile impuse Moscovei pentru implicarea sa în criza ucraineană. Sancțiunile economice și cele politice aplicate Rusiei, coroborate cu reducerea prețului combustibililor fosili, sunt menite să o aducă în pragul colapsului sau… „la ascultare" (supunere ori acceptarea condițiilor cerute de Occident).

La rândul său, Arabia Saudită speră ca, prin reducerea continuă a prețului combustibililor fosili, să înfrângă Iranul – rivalul său la mult râvnita poziție de lider al lumii musulmane.

Reacția Rusiei la sancțiunile occidentale nu are aceeași forță cu cea a coaliției constituite din NATO, UE, Japonia și Australia, dar are efecte notabile asupra acestora: pierderi economice, creșterea șomajului, excedent de produse agroalimentare, tensiuni sociale interne etc.

Decizia recentă a Parlamentului Ucrainean de a renunța la neutralitatea țării și de a o orienta spre integrarea în NATO este privită de Moscova ca un act de ostilitate față de ea și ca o nouă încălcare a înțelegerii verbale din 1990 dintre liderii URSS și ai NATO prin care liderii occidentali se angajaseră să nu extindă Alianța spre est.

Tentate de perspectiva unui viitor mai bun ori „ajutate" să înțeleagă că este „pollilicaly correct" să se ralieze poziției celor mai mari, statele mici intră în fronturile „anti"–Rusia (SUA, China etc.), în funcție de poziția lor geografică, de nivelul de atracție al „morcovului" ori de dimensiunea „bățului" celui mai apropiat geografic „ofertant" ori de puterea acestuia.

Mulți jurnaliști occidentali și experți în politica și securitatea internațională estimează o nouă victorie a Vestului în confruntarea sa cu Estul, reprezentat în prezent doar de Federația Rusă. În contradicție cu aceștia, directorul Agenției Stratfor, George Friedman, avertizează că rușii pot îndura privațiunile și sărăcia mult mai mult decât își pot închipui liderii occidentali. El amintește situația rușilor din secolul trecut, când, deși oprimați de Stalin și de regimul bolșevic (devenit ulterior comunist), aceștia au luptat și au învins în confruntarea cu naziștii și aliații lor din Al Doilea Război Mondial. George Friedman apreciază că înfrângerea lui Napoleon și a lui Hitler de către ruși nu a fost doar o consecință a dimensiunii enorme a țării lor, ci și a patriotismului și a dragostei față de Maica Rusia.

Uitând sau ignorând independența și obiectivitatea cerute de Codul deontologic al profesiei lor, numeroși jurnaliști și trusturi media s-au înrolat în campaniile „anti-", mânați de interese dintre cele mai diverse, de la cele financiare și până la câștigarea notorietății, a unor premii și distincții etc.

Pe fondul unei situații internaționale tensionate, conflictele înghețate (dormante, latente), cele etnice și religioase „se încălzesc la foc mic", nu doar în zonele cunoscute pentru potențialul lor conflictual ridicat – Orientul Mijlociu, Orientul Apropiat, Caucazul, Asia Centrală, spațiul ex-sovietic, spațiul ex-iugoslav, Asia de Sud-Est, Africa de Nord și sub-sahariană –, ci și în „pașnica" și „stabila" Europă.

Oare ce ne rezervă viitorul? Va prima rațiunea sau trăirile emoționale ale unor lideri ale căror poziții sunt amenințate de orgoliile și interesele susținătorilor lor? Liderii statelor puternice clamează ritos că acțiunile lor au ca obiectiv susținerea interesului național, a drepturilor fundamentale ale omului și neamestecul în treburile interne ale acestor state. Pe de altă parte, aceiași lideri patronează – direct sau subversiv – politica de forță și de imixtiune în afacerile interne ale statelor din zonele în care au interese geopolitice și geostrategice.

Politica dublului standard și primatul emoționalului asupra raționamentului în politica internațională ne pot arunca într-un nou Război Rece sau, mai rău, într-un nou Război Mondial. (decembrie 2014)

Cărți și autori

Poveste de iubire

Ion C. ȘTEFAN

O poveste romantică, imprevizibilă și halucinantă uneori, despre o lume de artiști și boieri de tradiție – fără a reuși măcar, citind-o cu pasiune, să-ți dai seama dacă a fost trăită cu adevărat, în prezent, sau reconstituită dintr-un trecut de demult, parțial uitat.

În romanul *Egor, o iubire imposibilă* (Ed. Zodia Fecioarei, Pitești, 2014), profesoara și scriitoarea Mona Vâlceanu, din Pitești, editoare și totodată poetă de talent, ne poartă pe aripile fanteziei, între real și imaginar: „E suficient să privești puțin în jurul tău, lumina asta, răcoarea asta, ca să-ți dai seama de nevrednicia tuturor închipuirilor" (p. 96), se afirmă spre finalul cărții, cu dezinvoltură și dăruire, pentru sufletul său, dar și al cititorilor captivați de această lectură, într-o convenție reciproc acceptată.

Autoarea are talent, fantezie, lecturi bogate, deschizând drumul unor călătorii de la conacul boieresc din Traianu, de lângă Dunăre, unde îl va cunoaște pe celebrul pictor Egor, spre Paris și pe malul oceanului, la Fortul Saint Nicolas, unde participă la o expoziție internațională de pictură.

Surpriza este aceea că suntem tentați să luăm totul ca real: povestea unei tinere talentate, îndrăgostită de un pictor vestit; o iubire pură, fără păcat, nici chiar față de soțul pictoriței, o oscilație imprevizibilă între culori, saloane bogate, expoziții, de prin Câmpia Dunării până pe malul oceanului – toate presărate de mici scene rememorate, despre dragostea cu Egor, desfășurate cu pasiune, dar relevate cu discreție și tot mai captivante.

Reluând narațiunea, pe urmele propriei sale desfășurări, dar invers, într-un fel de reconstituire, aflăm că, de fapt, Egor a fost un mare pictor care a trăit cu multe decenii în urmă și care a pictat-o pe Natașa, o rusoaică de-o rară frumusețe, portret suprapus, încetul cu încetul, peste chipul fetei îndrăgostite într-un prezent al naratoarei, și că atât conacul de la Traianu, cât și boierii de odinioară sunt portrete morale, reprezentative, ale unei clase sociale de mult apuse.

Apar peisaje din câmpie, ni se înfățișează o iarnă bogată în nămeți, dublată de o furtună pe malul oceanului, catedrale, temple, care devin expoziții de pictură, călugărițe și călugări, pictori de vocație, consilieri culturali și ambasadori – toți aceștia intrând și ieșind dintr-un cadru de poveste romantică, bine condusă.

Apoi, revenirea dintr-un mediu fantastic spre un real posibil, încât nu-ți mai dai seama dacă adevărul a fost la începutul narațiunii ori în finalul ei – autoarea încercând să reactualizeze această lume cultă, talentată și rafinată, pentru a nu fi uitată.

Tocmai în povestea difuză de iubire, subtil sugerată prin câteva scene erotice, conturate prin amănunte convingătoare, adăugate ca niște cristale pe o bijuterie de lux, stă farmecul prozei Monei Vâlceanu, „ca o ușoară amăgire care agită această mulțime" (p. 26).

Suplă și captivantă, sinceră și senzitivă, povestea preafrumoasei pictorițe demonstrează bogăția sufletească a naratoarei, ca un drum printr-un labirint, unde ar fi vrut să fie, totodată, povestitoare și eroină, puterea ei de reflecție asupra unei lumi posibile, mai frumoasă decât cea reală. Un text postmodern cu trimiteri ca un omagiu spre proza fantastică a lui Mircea Eliade (*Domnișoara Christina*): „Ce minunată idee ați avut să vă întoarceți la aceste câmpii dunărene; cred că nimeni n-a încercat încă să picteze asemenea locuri; ți se par la început deznădăjduite, pustii, bătute prea mult de soare și apoi îți dai seama de fecunditatea lor înspăimântătoare, de farmecul lor" (p. 22).

Pictoriță în cuvinte, Mona Vâlceanu se dovedește o prozatoare de excepție.

Elegiile Salomeei

Ion C. ȘTEFAN

Profesoară la Liceul de Arte Plastice „Romul Ladea", din Cluj, doamna Maria Vaida este un nume binecunoscut în lirica românească, precum și în domeniul criticii literare.

A absolvit Facultatea de Filologie din Cluj, în anul 1979, iar mai târziu a obținut titlul de doctor în științe filologice, remarcându-se prin lucrări de critică literară, precum *Poezia Constanței Buzea, Gheorghe Pituț sau ochiul și noaptea,* precum și prin volumele de versuri *Povara luminii, Poemele de piatră, Împărăția cuvântului* și altele.

Colaborează la mai multe publicații literare de prestigiu: *Gând românesc, Vatra veche, Viața românească, Mișcarea literară* și altele.

Recentul volum, *Elegiile Salomeei,* a fost tipărit la Editura Grinta din Cluj-Napoca, în 2014, și prezentat la salonul de carte prilejuit de sărbătoarea revistei *Curtea de la Argeș*, în august 2014.

Versurile sale exprimă o sensibilă evocare lirică, între tradițional și religios, cu frecvente aluzii biblice, dar și cu unele dedicații făcute bunicilor, surorilor și altor persoane dragi autoarei.

Cele patru imagini de pe coperta cărții, semnate de pictorița Margareta Catrinu, cu „Chipul Maicii Domnului și Pruncul Iisus între Arhanghelii Mihail și Gavril", precum și „Dulcea alintare", sunt de-o aleasă ținută artistică, sugerând conținutul religios al poeziilor din carte: „În grădina aceea/ cu măslini și smochini//…bărbatul și femeia, uimitor de frumoși;/ ți-am spus, minunato, aici tu vei naște./ Semnul trimis –/ ramura de smochin înflorită" (*Ramura de smochin*, p. 9).

Dar peisajul prezentat este cel al plaiurilor românești, cu un pitoresc aparte: „Frumoasă și luminoasă,/ chipul tău strălucea de bucurie,/ albinele roiau în părul tău înmiresmat,/ fără să te poată deosebi de-o floare" (*Părul înmiresmat,* p. 12).

Sunt prezenți și îngerii, purtătorii de bine și sfătuitorii Fecioarei: „Vino cu mine, îngere, să vezi/ și să mărturisești despre minunile fetiței/ părinții ei găsind-o noaptea în rugăciune/ aud psalmul nou, necunoscut, dar minunat" (*Minunile fetiței,* p. 15).

→

Cărți și autori

Grigore Vieru din perspectivă critică

Theodor CODREANU

Lucrarea doamnei Florentina Narcisa Boldeanu, *Viața și opera lui Grigore Vieru în exegeza românească de sinteză*, teză de doctorat susținută la Universitatea de Stat din Republica Moldova (Ed. Zona literară, Iași, 2015), prezintă toate elementele unei structuri și tratări academice, începând cu dispunerea celor patru capitole și subcapitole și sfârșind cu trimiterile bibliografice, concluziile parțiale și generale, adăugând o *Bibliografie* finală, variată și bogată sub aspect informațional și aproape exhaustivă din punctul de vedere al obiectului cercetat. Apariția cărții, debut editorial al tinerei profesoare din județul Galați, coincide, în chip fericit, cu împlinirea a 80 de ani de la nașterea marelui poet (Pererâta, 14 februarie 1935).

Fenomenul Grigore Vieru este singular în arealul culturii românești de după Al Doilea Război Mondial, individualizându-se nu doar în spațiul basarabean, ci și în cadrul a ceea ce s-a numit *generația '60,* cea mai strălucită, în condițiile rezistenței prin cultură, din anii comunismului: Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Ana Blandiana, Grigore Hagiu, Grigore Vieru, Victor Teleucă, D.R. Popescu, Nicolae Breban, Augustin Buzura, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Matei Călinescu ș.a. În această constelație de strălucite talente, Grigore Vieru a devenit simbolul a ceea ce am numit, într-o carte recentă, *Basarabia eminesciană*, modelul arhetipal al românității dintre Prut și Nistru. Aici își găsește explicația popularitatea imensă a scriitorului, devenit cel mai cunoscut și mai citit poet român postbelic. Opera și sfârșitul tragic l-au propulsat ca poet național, încât se poate spune că pe Grigore Vieru „l-au îngropat țara", ca să invocăm spusa cronicarului Grigore Ureche. Aceasta a și fost impresia celor care au participat la plecarea spre cele veșnice a poetului în acel ianuarie 2009.

Numai și o asemenea situare spirituală ar fi fost suficientă pentru opțiunea tematică a doamnei Florentina Narcisa Boldeanu. Autoarea însă își motivează alegerea nu sentimental, ci științific, din perspectiva intrării operei lui Grigore Vieru în *canonul literar* contemporan, cu o pertinentă argutie axiologică și teoretică. Și întrucât exegeza viereană este deja considerabilă, s-a limitat doar la lucrările de sinteză privind critica criticii, cu o bună fundamentare teoretică, formulând problematica în primul capitol: *Critica criticii lui Grigore Vieru* (*Descrierea problemei în domeniu*).

În *Introducere* și în primul capitol, autoarea încearcă să-și definească și să-și motiveze conceptul cercetării, sub spectrul a ceea ce se numește *critica criticii,* inevitabil legată de *metacritică*. Se poate vorbi de o triplă actualitate novatoare a investigației autoarei: 1) Pe de o parte, cum deja am subliniat, personalitatea și opera lui Grigore Vieru prezintă o simbolistică specială în arealul culturii și literaturii românești de după Al Doilea Război Mondial, scriitorul basarabean fiind imaginea arhetipală a ceea ce s-a numit *rezistență prin cultură* în condiții istorice extreme. 2) Pe de altă parte, *critica criticii* este o metodă indispensabilă a oricărei cercetări monografice moderne, fiindcă numai radiografiind unghiurile de vedere ale criticii, în derularea lor diacronică, poți evita repetițiile inutile și „redescoperirea roții" în materie de exegeză a operei unui autor. Așa procedează nu numai monografiștii, ci și istoricii literari, un exemplu metodologic recent fiind *Istoria critică a literaturii române* (2008) de Nicolae Manolescu. E ceea ce Manolescu numește „interglosare infinită" (1), dialogul dintre critici și istorici literari, oglindă a schimbărilor de paradigmă canonică, fapt care a stat și la baza conceptului lovinescian de *revizuire critică a valorilor.* Din păcate, un principiu critic respectat doar parțial de eminentul critic și istoric literar, de unde, probabil, și eludarea valorilor literare basarabene din *Istorie*... 3) În fine, al treilea argument de invocat pentru *actualitatea* demersului doamnei Boldeanu este procesul intrării în *canonul literar* românesc a operei lui Grigore Vieru. După argumentele teoreticianului canonului literar occidental, savantul american Harold Bloom (2), acceptarea în canon a unui scriitor este identificabilă la două decenii de la moarte. Observăm însă, ca și în cazurile Nichita Stănescu sau Marin Preda, că recunoașterea dimensiunii canonice a operei lui Grigore Vieru este vizibilă încă imediat de la moarte, cu accentuarea acestei recunoașteri după primul lustru al postumității. Cauzele sunt mai multe: în primul rând, valoarea operei, apoi simbolistica rezistenței prin cultură, ceea ce a și dus la scrierea a douăzeci și două de „monografii" (cu toate variantele editoriale) despre viața și opera poetului (autoarea înregistra cu una mai puțin, la data susținerii tezei în 2014, cea a lui Ioan Ciuntu, apărută, de altfel, nu demult). Iată de ce lucrarea doamnei Boldeanu vine să întărească acest context cultural benefic posterității lui Grigore Vieru. Pe de altă parte, realizarea unor asemenea forme de cercetare poate fi asemuită, prin utilitate, cu critica editologică întreprinsă de Nicolae Georgescu asupra tuturor edițiilor operei lui Eminescu, și aceasta îmbrăcând forma unei ample teze de doctorat, în două volume (3). Autorul a observat că marea deficiență în editarea lui Eminescu a venit dinspre lipsa de „interglosare" a editorilor, ceea ce a perpetuat erorile care au stat în calea cunoașterii voinței auctoriale eminesciene, întârziindu-se o ediție *ne varietur.* În cazul exegezei, incovenientul principal, sesizat și de Florentina Narcisa Boldeanu este repetarea inflaționară a unor clișee critice.

Într-un fel, triada inventariată mai sus se reflectă și în următoarele capitole. Al doilea se intitulează chiar *Grigore Vieru, omul și poetul, văzut ca simbol al poeziei și spiritualității românești,* aspect pe care critica literară l-a subliniat cu asupra de măsură de la sfârșitul anilor '50 până astăzi, de la prima versiune a monografiei lui Mihai Cimpoi (*Mirajul copilăriei,* 1968) la cea din urmă (*Grigore Vieru, poetul arhetipurilor,* 2009), de la articolele scriitorilor din fostele republici unionale până la cărțile semnate de postmodernistul Paul Gorban (*Mișcarea în infinit a lui Grigore Vieru,* 2011) și de părintele Ioan Ciuntu (*Asa cum l-am cunoscut,* 2013). Ultimele capitole se ocupă de receptarea operei în spațiul basarabean și, respectiv, în cel din Țară: *Critica din Republica Moldova în căutarea autenticului Grigore Vieru* și *Receptarea critică a poeziei lui Grigore Vieru în monografiile din România.* Această departajare se explică doar din punctul de vedere al realităților istorice de după Al Doilea Război Mondial, cu actuala existență a două state românești, fiindcă, din perspectiva strictă a culturii românești, scindarea se arată artificială, dovadă, între altele, că, permanent, autoarea este nevoită să „intergloseze infinit", vorba amintitului critic, cu vocile criticilor din Republica Moldova și ale celor din România, diferențele fiind neglijabile, deși câteva pot fi decelate. De pildă, autoarea face observația că, în mod „paradoxal", exegeza din România se ocupă mai intens de aspectele biografice decât cea din Basarabia. Asemenea, în Țară, monografiile sunt cu mult mai multe decât în Moldova, unde, practic, se restrâng la trei nume. Și acest aspect ar putea fi considerat surprinzător, dat fiind că exigențele culturale par mai ridicate, încât Grigore Vieru n-a fost revendicat de o mare parte a postmoderniștilor, unii dintre aceștia intrând în categoria „denigratorilor" (precum Mircea Mihăieș sau Marius Chivu).

Apreciez și faptul că autoarea nu practică o pură metodă descriptivă a textelor critice radiografiate, ci are simțul valorilor, subliniindu-le calitățile impresioniste, hermeneutice sau sancționându-le pe cele romanțioase, plate, didactice, strident radicalizante, ca în cazul paginilor semnate de Mihai Sultana Vicol, Sava Bogasiu, Olguța Caba. Important este și faptul că își sprijină demonstrația apelând la o semnificativă bibliografie românească și străină în domeniul criticii cu sistem, îmbinând destul de convingător metodologiile tradiționale cu cele moderne și postmoderne. În acest sens, între autorii valorificați cu profit se numără: Norbert Groeben, Johan Huizinga, Henryk Markiewicz, Paul Cornea, Eugen Simion, Mihai Cimpoi ș.a.

În altă ordine de idei, în pofida lipsei unei îndelungate experiențe în ale scrisului, lucrarea se susține și din punct de vedere stilistic, păstrându-se cu grijă tonul academic, într-o limbă română curată, nu lipsită de expresivitate, mai ales în pasajele concluzive prezente în fiecare capitol și subcapitol. Florentina Narcisa Boldeanu dovedește o bună cunoaștere a operei și personalității sociale a lui Grigore Vieru, ceea ce-i permite să reliefeze dominantele tematice, stilistice, ideologice, cât și singularitatea canonică a moștenirii literare vierene, toate scoase în evidență prin textele exegetice investigate. Aceste calități promit utilitatea viitoare a cercetării nu numai în rândul celor care vor să se inițieze în opera lui Grigore Vieru (elevi, studenți, profesori ș.a.), dar și al potențialilor exegeți.

Am remarcat, în partea introductivă, că bibliografia utilizată este *aproape exhaustivă,* și asta deoarece posteritatea lui Grigore Vieru este vie și apar nu numai numeroase articole în diverse publicații din Țară și din Republica Moldova, ci și cărți, precum cele recente, semnate de Valeriu Matei (*Taina care apără poetul*), de Nicolae Dabija (*Întâmplări cu Grigore Vieru*) și cea, deja amintită, a părintelui protoiereu mitrofor Ioan Ciuntu, *Asa cum l-am cunoscut* (Chișinău, 2013) sau ediții noi, precum Grigore Vieru, *Tu m-ai strigat, fiule?* (Ed. Guguță, Chișinău, 2013, antologie, concepție editorială și prefață de Spiridon Vangheli). Autoarea cunoaște tehnicile descrierii și trimiterii bibliografice, ceea ce asigură caracterul științific al lucrării.

Cercetarea autoarei este de certă utilitate culturală. Ținând seamă de calitățile subliniate, se poate aprecia de pe acum că lucrarea va intra în bibliografia obligatorie a studiilor vierene, fiind cea mai importantă investigare de sinteză metacritică a exegezei operei lui Grigore Vieru.

Note

1. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură,* Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p. 13.
2. Cf. Harold Bloom, *The Western Canon: The Books and School of the Ages,* New York, Harcourt Broce, 1994, v. trad. din engleză a Deliei Ungureanu, *Canonul occidental: Cărțile și școala epocilor,* Grupul Editorial Art, București, ediția a II-a, 2007.
3. N. Georgescu, *Eminescu și editorii săi*, I, II, Ed. Floare albastră, București, 2000.

Originalitatea constă în religiozitatea ideii de jertfă a lui Iisus, într-o nouă vibrație, specifică perceperii sufletului românesc: „la aminte, îngere, la cămașa/ ce va îmbrăca tânărul din vis,/ de o frumusețe răpitoare,/ a cărui cămașă, pătată de sânge,/ o trag la sorți soldații" (*Lucrul mâinii tale*, p. 21).

Prin titlurile alese, linia tematicii principale nu se îndepărtează de la desfășurarea istorică și religioasă a evenimentelor: „De pe dealul cu florile/ fetele urcau pe munții de stâncă;/ pentru flori și buruieni de leac;/ în prima poiană erau multe,/ în cea de-a doua și mai frumoase,/ dar din a treia poiană, lipsea Maria;/ unde erai tu, îngere, când fata s-a rătăcit?" (*Rugăciunea din toiul nopții*, p. 22). Este sugerat fiorul de bază al jertfei pentru mântuirea oamenilor.

Faptele sunt reflectate într-o credință sinceră: „Îngere, îngere, noi eram în Grădina Ghetsimani,/ dar trebuia să se împlinească legea" (*Iuda*, p. 44).

Prin vibrația lor, în forme artistice pe măsură, poeziile Mariei Vaida din acest volum se apropie de lirica religioasă din versurile lui Vasile Voiculescu, ale lui Petre Dulfu, Nichifor Crainic și Vasile Militaru, printr-o continuitate firească și convingătoare, la parametrii liricii românești contemporane.

Un tezaur numit *Jurnalismul românesc*

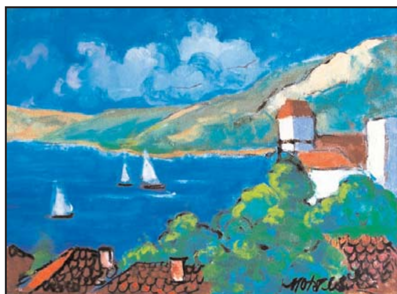
Nicolae MELINESCU

Omul de cultură, diplomatul și publicistul **Neagu Udroiu** și-a încheiat recent un prelung stadiu pe baricadele documentării persistente, sistematice și bogate, necesară unui proiect extrem de curajos, dar și foarte util: o acumulare de date, mărturii și repere de-a lungul cărora a apărut, s-a dezvoltat și și-a ocupat locul în societate jurnalismul inițial scris și tipărit, ulterior hertzian și finalmente audio-vizual. Lucrarea domniei sale *Condeie, voci, chipuri. Presa românească – pagini de istorie. Protagoniști, Partituri, Performanțe* (Ed. TipoMoldova, Iași, 2014, Colecția Opera Omnia), este un monument copleșitor prin valoarea și abordarea extrem de atentă și echilibrată a unuia dintre fenomenele sociale care au urmat și au însoțit perioadele recente ale trecerii prin timp a națiunii române. *Am avut în vedere semnificativul și reprezentativitatea celor colectate, dar după criterii care îmi aparțin și nu prin aspirația de a pune laolaltă toate câte există. Așadar, mi-am dorit un panoramic al presei noastre, secvențe care să portretizeze protagoniști, să reliefeze partituri și să sublinieze performanțe. A rezultat, cum sper să se observe, portretul colectiv al comunității de proiectanți, arhitecți, constructori – nu doar ingineri șefi de șantier, ci și calfe și zidari destoinici – tehnicieni, designeri, finanțatori.* (p. 12) Un asemenea demers impresionant, care a presupus o muncă tenace, un efort intelectual nestăvilit și o dorință de cunoaștere demnă de tot respectul, nu putea fi dus la capăt decât de un om dăruit scrisului cum este Neagu Udroiu. Într-o posibilă competiție pentru o asemenea lucrare cred că este printre foarte puținii care s-ar califica la linia de start datorită scriiturii ample, viziunii generoase și stilului flexibil mulat pe toate registrele comunicării, de la edictul sobru, dar fundamentat, până la remarca ușor ironică, dovadă a unui simț bine strunit al umorului, absolut necesar în parcurgerea a mii de mărturii documentare, referințe și amintiri. *Prezenta lucrare încearcă și o definiție cuprinzătoare a teritoriilor înstăpânite de presă în devenirea ei. Au fost de la început condeiele și descendenții lui Gutenberg, tipografii. Au pătruns în arenă vocile, convocate de Marconi. Cu timpul și-au făcut loc chipurile. De Forest și ai săi au creat condiții. Cum se poate constata, și la noi, ca și în alte părți, cândva condeiele deveneau voci, după care acestea au devenit chipuri. În unele cazuri se întâmplă și azi la fel.* (p. 14)

Neagu Udroiu dispune de un ascendent profesional fără pereche între cei care au făcut gazetărie în ultimele patru decenii. Inginer de profesie, și-a croit cu răbdare, înțelegere și talent drumul spre jurnalism, repartizat în timp pe cele patru paliere majore ale profesiunii: presă scrisă, radio, televiziune și Agenția Națională de Știri Agerpres/Rompres. Ceea ce a dat amploare și valoare acestui demers variat și nu fără greutăți exterioare călătorului au fost acuitatea observației, capacitatea de receptare a noului, a specificului și dorința enormă de a comunica. Așa a devenit această cercetare fundamentală, *Condeie, voci, chipuri...*, o realizare de excepție, o acoladă absolut necesară pentru evoluția spiritualității românești de la tipărirea primului număr din *Courrier de Moldavie* în 1790 până la apariția cotidianului *Gândul*, cel mai recent înregistrat de lucrare la capitolul presei postdecembriste. Cele 1.829 de pagini, împărțite în trei volume, stabilesc un traiect istoric, în care meritul și contribuția majorității mânuitorilor condeiului sunt susținute prin date de maximă acuratețe, anturate de fenomenele fiecărei epoci, de personalitățile care s-au manifestat în interiorul ei ca lideri de școală sau de curent. Capitolele organizate atât pe perioade, dar și pe afinități publicistice ale contemporanilor, au titluri extrem de evocatoare: „Prerafaeliții" (primii inițiatori), „Descălecătorii" (arhitecții primelor gazete), „Scafandrii" (generația 1848). Alecsandri, Bolintineanu, Bolliac, Cipariu, Bărnuțiu, Șaguna sau prințul de Samos, Ion Ghica, sunt „Căuzașii" aruncați în febra gazetăriei înaintea „Senatorilor" Eminescu, Slavici, Titu Maiorescu, Hasdeu, Delavrancea, Ibrăileanu, Iorga sau Arghezi. *Există o categorie aparte de colaboratori de presă, consacrați fiecare în domenii de exprimare intelectuală care i-au impus în viața publică – savanți, lideri de opinie, personalități doctrinare. Prezența lor în mass-media poate fi sistematică ori episodică. Dar ei dau consistență și autoritate spațiului comunicațional. Este argumentul sub care, fie și demonstrativ, unii dintre ei au fost circumscriși și paginilor de față. Sunt vizibili, prin rolul lor important, oamenii politici. Ei și-au revendicat în pagina de gazetă o prezență vizibilă, nu de puține ori durabilă. Există preocuparea mea de a privi comunicarea prin presă drept exercițiu sistematic funcțional pe varii paliere, generaliste ori specializate.* (p. 17)

Parcurgerea traiectoriilor marcate de personalități de cultură, nu neapărat gazetari profesioniști legați de statutul de slujbaș la ziar/radio/televiziune, i-a permis autorului o radiografie extrem de cuprinzătoare și exactă a vieții culturale, a tendințelor și curentelor din România, pentru că mulți dintre publiciști, până la începutul secolului al XX-lea, au fost oameni de cultură, excelențe atât în domeniul umanist, dar și mari inventatori în literatura științelor exacte, cum au fost Coandă sau Moisil. *Întoarcerea în istorie constituie trăsătura dominantă a celor ce stau alături sub această acoladă. Răscolirea trecutului, publicarea de acte de însemnătate deosebită, redactarea de opere parafate de harul românismului, originii și devenirilor sale au conferit presei o strălucire aparte. Este prelungirea în timp, necesară și benefică, a trudei cronicarilor din veacuri trecute.* (p. 152)

Neagu Udroiu a pus la muncă toate calitățile sale de cronicar al cronicarilor și pentru că dispune de un stil diversificat, extrem de expresiv, care a lăsat loc analizei riguroase, dar și unei abordări mai relaxate, cel puțin în capitolul dedicat „Hazoșilor" Caragiale, Păstorel Teodoreanu, Anton Bacalbașa și George Topîrceanu, observând că *a existat dintotdeauna interes și respect pentru gazetăria umoristică de calitate, inventivă, preponderent ironică, agresivă, pișcătoare măcar. Nu e de mirare doza de intoleranță care i-a supravegheat pe protagoniști.* (p. 546)

Fiecare dintre cele trei părți majore ale lucrării beneficiază de o punere în context a comunicării jurnalistice cu ambianța intelectuală, culturală și politică, uneori eficientă, alteori descurajatoare pentru iuțeala condeiului și parfumul amețitor al jurnalului proaspăt ieșit de sub tipar. Este o contribuție foarte importantă pentru înțelegerea fenomenului media în ansamblu, ea aducând elemente de fundal menite să completeze circumstanțele și atitudinea unor publicații în funcție de stadiul mediului social. Această preocupare este completată de descrierea mecanismului intim de redactare și de producție publicistică prin prezentarea efortului intelectual uman și chiar și financiar, pentru a ieși pe piața media cu mesaje convingătoare. Neagu Udroiu, om cu o experiență rar întâlnită la noi în lumea jurnalisticii, menține un echilibru impresionant între entuziasm și documentare pentru înțelegerea unor manifestări publicistice ale „Veneticilor" Cazzavilan, Ulysse de Marsillac și Emille Galli sau ale „Uvrierilor" Dobrogeanu-Gherea, Ioan Nădejde sau Ioan Păun-Pincio. Când ajunge la contemporani, mulți dintre ei cunoscuți direct de autor, acesta își păstrează detașarea de cronicar și nu lasă impresia personală să umbrească adevărul datelor documentare. Cu aceeași preocupare pentru exactitate și relevanță se oprește Neagu Udroiu asupra personalității celor care au descoperit și au pus în operă noile modalități de comunicare mediatică, radioul românesc apărut în 1928 și televiziunea română, care a emis pentru prima dată pe 31 decembrie 1956. După aceste momente, paleta documentară se deschide cu noi voci și cu noi chipuri care dublează semnăturile vechilor gazete. *Nevoia de modernitate s-a exprimat în fel și chip, răscolind profesii variate în căutare de noutate. Publicațiile așezate sub semnul său au strălucit prin inedit, marcate de personalități dispuse să rămână în memorie. I-am convocat cu intenția de a ilustra convingător vârful acestui iceberg care a străbătut cultura română preluând ecouri de pe Continent.* (p. 1186)

Întâmplările jurnalistice contemporane sunt analizate cu aceeași detașare și preocupare pentru detaliu în descrierea „Hertzienilor", a „Teleaștilor", dar și a celor care au populat cu talentul și dedicarea lor lumea atât de bine cunoscută autorului a Agenției Naționale de Știri, Agerpres. Este o incursiune inedită, pentru că despre ziare, posturi de radio și de televiziune mai vechi sau mai noi au mai scris cercetătorii, dar despre agenția noastră de presă foarte puțin s-a studiat, ceea ce este o mare nedreptate, pentru că prin munca redactorilor de acolo trăiesc multe instituții de presă naționale, regionale și locale românești. Această restituire i-a plasat pe cei menționați în lucrare în rândul comunicatorilor esențiali din media românească. Cuvintele autorului în prezentarea fenomenului mediatic actual au cea mai mare putere de sinteză și penetrare. *E nevoie de timp pentru măsurători cuprinzătoare, decantări semnificative, evaluări în parametri convingători. Eu, cel puțin, nu mă grăbesc. Dar ca ins în tranșeele informației la ora când se schimbau caii de poștă și erau caligrafiate, cu respirația tăiată, traseele devenirilor de ultimă oră, mă simt dator să vorbesc. Nu mult, pentru a deranja cât mai puțin, și, pe cât posibil, cu argumentul celui care nu doar a privit, ci a și văzut câte ceva.* (p. 1607)

La pas prin satul global

Aspecte ale raporturilor chino-americane

Ion PĂTRAŞCU

Competiţia chino-americană la care asistăm astăzi era de neimaginat cu o generaţie în urmă. Aceasta, pentru că Statele Unite deţineau, de la jumătatea secolului al XX-lea, supremaţia în toate domeniile care definesc statutul de superputere al unei ţări. China, în schimb, se străduia să iasă din cea mai neagră etapă a istoriei sale milenare. Se străduia, dar şi reuşea, după începerea reformelor radicale iniţiate în anul 1978 de patriarhul politicii chineze, Deng Xiaoping. Din acel an, lumea este martora unor adevărate miracole chinezeşti. La început, decalajele economice ale Chinei faţă de SUA păreau de nesurmontat. Si, totuşi, din anul 2011, lumea admiră o Chină instalată comod în fotoliul celei de a doua mari puteri economice a lumii, care *îi suflă în ceafă Americii,* cu perspective certe, previzibile, de a prelua ea prima poziţie. Suntem martorii unui meci revanşă incredibil. Aparent incredibil, pentru că acest proces este explicat de suficiente argumente de natură politico-economică, militară, strategică şi culturală.

Când se referă la evoluţia Statelor Unite, analiştii economici constată că această ţară, cu superioritatea sa tehnologică de necontestat, stătea liniştită. Poate prea liniştită. Orbită de acest avans tehnico-ştiinţific, America nu percepea noul proces geopolitic cu numele de China. Americanii deveneau cei mai mari consumatori, trăind peste posibilităţile lor reale, adică peste ceea ce produceau. În acest fel, creştea, în mod inevitabil, datoria lor externă şi dependenţa de finanţarea din afară. China, în schimb, a ales calea muncii şi a sacrificiilor. Nu cheltuia mai mult decât producea, deci nu trăia mai bine decât merita. În plus, în această ţară funcţionează un mecanism bine articulat, în care fiecare element face parte dintr-o strategie unitară. Aici, conducerea centralizată s-a dovedit o componentă majoră, întrucât numai aşa se pot lua decizii rapide, fără ezitări, în condiţii de ordine şi disciplină. De asemenea, hotărâtoare a fost şi a rămas forţa de muncă, cea mai valoroasă rezervă mondială care, în China, este abundentă, harnică, disciplinată şi modestă. Apoi, miracolul chinezesc mai este explicat şi prin politica investiţională a ţării, care asigură fonduri pentru dezvoltarea proprie, dar şi plasamente tot mai mari în exterior.

Este de remarcat faptul că, după doar patru decenii, legăturile chino-americane se conturează drept cele mai importante relaţii bilaterale ale secolului al XXI-lea. Binomul chino-american, de care vorbesc economiştii, conţine două elemente de bază: unul este cel consumator şi risipitor, iar celălalt este producător şi econom. Deocamdată, cei doi protagonişti au nevoie unul de celălalt. China are nevoie de primul consumator al lumii, care-i absoarbe o bună parte din surplusul de bunuri, fapt pentru care contribuie constant la sporirea capacităţii de consum a americanilor, prin finanţarea deficitului comercial al acestora. (De reţinut că, în ultimul deceniu, numai pe relaţia cu China, acest deficit s-a ridicat la 2.300 de miliarde de dolari.) După unele date statistice, la nivelul anului 2011, China îi împrumuta pe americani *cu zece milioane de dolari pe oră.* Practic, China a ajuns în prezent să finanţeze concomitent cele mai puternice două economii ale lumii.

Vorbind de finanţare, să reţinem şi orientarea mai recentă a Chinei de a penetra sectoare pe care americanii le consideră nerentabile şi încep să le abandoneze. Unele dintre ele, tradiţionale, au o greutate marcantă în economia naţională. Este şi exemplul colosului General Motors din Detroit, în care investesc deja 11 companii chineze. Astăzi, componentele auto chinezeşti se regăsesc în toate modelele noi de automobile produse la General Motors. Apoi, interesul major al chinezilor pentru resurse energetice este evidenţiat de investiţiile făcute în minele de cărbune din munţii Tennessee. China a cumpărat şi firma gigant Smithfield Foods, adică pe cel mai mare producător de carne din lume. Însă, interesul chinezilor nu se limitează doar la sectoarele economice. Ei au achiziţionat AMC Divertisment, unul dintre cele mai mari lanţuri de cinematografe din Statele Unite. De acum, firmele chineze controlează mai multe vânzări de bilete de film decât oricare altă companie din lume şi, ca un fapt divers, dar semnificativ, să amintim că uniformele echipei olimpice americane au fost confecţionate în China. Într-un cuvânt, zone întregi din America şi comunităţi umane tot mai numeroase depind de banii chinezilor.

Este adevărat că China este cel mai mare fabricant de pe planetă, că are cele mai mari rezerve financiare şi că a devenit cea de a doua mare putere economică a lumii, însă ea nu a depăşit încă stadiul de ţară în curs de dezvoltare. Pe lângă alţi factori definitorii, produsul intern brut (PIB) este, totuşi, cel care dă calificativul unei economii. Aici, China are de depăşit un handicap serios: PIB-ul său total reprezintă aproximativ 1/3 din cel american, iar cel pe cap de locuitor este la distanţă şi mai mare.

După această parte economico-financiară, să trecem la o altă trăsătură definitorie a statutului de superputere, cea militară. În opinia analiştilor, erodarea puterii economico-financiare a Americii este însoţită şi de semne tot mai evidente de diminuare treptată a supremaţiei ei militare. Strategii de la Washington au început să înţeleagă că America devine vulnerabilă şi pe plan militar, în condiţiile în care statutul internaţional al unei ţări este dictat de puterea sa economică. Apoi, ei văd că China aspiră să pună pe picioare o forţă militară pe măsura celorlalte ambiţii ale sale. Deşi cu un buget militar mai mic de 3-4 ori decât cel american, chinezii se transformă treptat într-o putere militară modernă. Progresele sunt evidente în toate compartimentele acestui domeniu, pornind chiar de la factorul uman. S-a reţinut faptul că cea mai numeroasă armată din lume îşi propune ca, într-o perspectivă apropiată, noii recruţi să fie în proporţie de 60% absolvenţi de facultate. Decizia este impusă de un program militar ambiţios, care prevede ca, la nivelul anului 2050, armata chineză să poată câştiga bătălii prin tehnologii informaţionale avansate. China este una dintre marile puteri nucleare, care continuă să perfecţioneze tot ceea ce este legat de acest domeniu. Ea are proiecte ambiţioase şi în spaţiul cosmic, inclusiv trimiterea unei staţii de tip Soyuz. Realizările chinezilor au început să conteste/contracareze supremaţia americană din spaţiu. Sateliţii americani şi dronele trimise să spioneze teritoriul chinez s-au trezit, la un moment dat, orbite cu raze laser sau bruiate de arme antisatelit. Este, evident, vorba de o vulnerabilitate militară a SUA care, în anul 2014, a fost recunoscută implicit de administraţia americană, atunci când a cerut chinezilor să nu mai recurgă la atacuri cibernetice.

După opinia experţilor militari ruşi, forţele militare aeriene şi navale ale Chinei sunt într-un proces rapid de dotare, la cel mai înalt nivel. Sectorul naval, de exemplu, este dotat cu submarine moderne, echipate cu rachete de toate tipurile, capabile să opereze în largul oceanelor. La sfârşitul anului 2014, publicaţii de specialitate anunţau producerea unui portavion chinezesc superior din punct de vedere al designului, capacităţii şi stabilităţii, de două ori mai rapid decât oricare altul, de trei ori mai ieftin decât unul american, construit într-un timp de două ori mai scurt. El va fi dotat şi cu un bombardier de ultimă generaţie. Unii specialişti militari sugerează că chinezii, cu şase asemenea portavioane, ar putea domina oceanele lumii.

Acelaşi proces de modernizare este cunoscut şi de aviaţia militară. Cu titlu informativ, semnalăm faptul că în cursul anului 2014 China a efectuat trei teste reuşite cu un aparat de zbor hipersonic (de opt ori viteza sunetului), care urmează o traiectorie greu de detectat. Apoi, în noiembrie 2014, chinezii au testat cu succes un nou avion de tip Stealth, care se sustrage radarelor. Programarea testului s-a constituit într-un mesaj clar pentru preşedintele american, Barak Obama, care se afla la Beijing, unde participa la Summitul economic asiatic. În plus, forţele aeriene vor fi dotate, până în anul 2020, cu o sută de avioane militare capabile să transporte trupe în orice colţ de lume. Acestea sunt doar câteva elemente care i-au determinat pe unii experţi militari să susţină că supremaţia militară americană devine tot mai fragilă.

Pe lângă componentele economice şi militare, o superputere este definită şi de influenţa ei în lume, pe plan regional şi global. Evoluţiile din ultimele decenii sunt dovada faptului că erodarea treptată a supremaţiei economico-financiare şi militare a SUA diminuează şi influenţa acestei superputeri pe zone geografice sau la nivel planetar. Apoi, este ştiut că America şi China au abordări diametral opuse în raporturile lor internaţionale. Astfel, SUA, o ţară care a luat naştere prin forţă, au transferat şi în raporturile internaţionale mentalitatea de *cuceritor al Vestului sălbatic.* Ea a dorit în permanenţă să-şi impună valorile prin forţă, ceea ce s-a dovedit o politică foarte costisitoare. Războiul din Coreea a înghiţit 14% din PIB-ul american, iar cel din Vietnam a luat şi el un tribut de 9,5%. Ce s-ar mai putea spune despre implicaţiile ulterioare ale SUA în conflicte militare? De aceea, mulţi observatori constată că, pe zi ce trece, o asemenea politică se dovedeşte tot mai contraproductivă, anacronică.

China, în schimb, s-a impus pe zone geografice vaste prin valoarea şi puterea de atracţie a civilizaţiei sale. Măreţia ei nu s-a bazat niciodată pe forţa militară. Pacifismul chinez, cu vechime de peste 25 de secole, îşi are rădăcinile mai ales în învăţăturile lui Confucius şi în lucrarea clasică *Arta Războiului* a lui Sun Tzu. Învăţăturile lui Confucius, remarca diplomatul şi omul politic american Henry Kissinger, *au reprezentat pentru chinezi, de-a lungul timpului, un fel de Biblie şi Constituţie la un loc.* Este un element tradiţional, de continuitate, care se reflectă, în mod natural, şi în strategia din anul 1978 a lui Deng Xiaoping. În orientările sale, octogenarul politician cerea ca evoluţia Chinei, pe plan intern şi extern, *să nu sperie vecinii şi alte ţări ale lumii sau să perturbe pacea mondială.* Cu alte cuvinte, el proiecta *o ridicare silenţioasă a Chinei, care are darul să atragă, nu să sperie.* Este ceea ce s-a impus în literatura de specialitate sub numele de *diplomaţia zâmbetului* sau a *şarmului,* diplomaţie susţinută puternic de enormele rezerve financiare ale ţării, care se revarsă în toate direcţiile.

Pe zi ce trece, factorul economico-financiar devine tot mai hotărâtor în raporturile internaţionale. S-a conturat deja ideea că este mai avantajos să cumperi o ţară, decât s-o bombardezi şi s-o distrugi. În cazul SUA, dificultăţile economice şi poziţia tot mai debilă a dolarului în schimburile economice internaţionale nu sunt singurii factori care erodează poziţia acestei ţări pe plan extern. Se ştie că influenţa SUA asupra zonelor adiacente Chinei se baza, în bună măsură, şi pe garanţiile de securitate pe care America le-a acordat unor ţări, împotriva unui aşa-zis pericol chinez. Noua configuraţie a raporturilor de putere îi determină pe mulţi aliaţi ai SUA să se întrebe tot mai serios ce valoare mai au garanţiile de securitate americane.

→

La curtea epigramei

Epigrama în literatura rusă (II)

Elis RÂPEANU

Epigrama revine la rostul său: la replica biciuitoare, la forma aforistică, la dialogul satiric, la forma de strigătură născută în mediul țărănesc imediat după desființarea iobăgiei. Înțelegând marea importanță socială a satirei, primul comisar popular al învățământului din Republica Sovietică Rusă, A.V. Lunacearski, a îndemnat încă din primii ani ai noului regim să se creeze „comunitatea frățească a măscăricilor roșii veseli și atelierul ghidușiilor cu adevărat populare". Maeștrii satirei îi țintuiau la stâlpul infamiei pe birocrați, pe nepmeni (îmbogățiții de pe urma noii politici economice), pe speculanți, leneși ș.a., în reviste ca *Privighetoarea, Și râs și păcat* (*I smeh i greh*), *Bondarul roșu, Diavolul roșu, Clopoțnița roșie, Hipopotamul, Crocodilul* și multe altele.

Spre sfârșitul anilor '20, climatul social-politic se înrăutățește și patosul demascărilor satirice scade, zilele de entuziasm iau sfârșit brusc. Încercările foarte slabe de a reînvia tradiția seculară a genului nu au sorți de izbândă. Articolul lui Lejnev, intitulat „Pe drumul renașterii satirei" (publicat în *Literaturnaia Gazeta* din 22 aprilie 1929) și cel al lui M. Kolțov („Avem nevoie de satiră", publicat în aceeași gazetă, în numărul din ianuarie 1930), nu dau niciun rezultat.

Încă de la începutul anilor '30, grupările literare sunt lichidate. Stalin încearcă din ce în ce mai mult să „unifice" cultura, pe baza marxismului. În 1934, la primul congres al scriitorilor, în frunte cu Maxim Gorki (deși era bătrân și bolnav, se folosea prestigiul lui enorm), s-a constituit Uniunea Scriitorilor, având o singură platformă ideologică. Epigramele politice intră în ilegalitate, la suprafață rămânând o tematică neînsemnată, precum schimbul între scriitori cu înțepături prietenești. Începe o adevărată prigoană împotriva scriitorilor. Mulți au fost marginalizați. E cunoscut cazul lui Mihail Zoscenko, cel mai mare scriitor satiric din perioada interbelică: a fost interzis, persecuția fiind continuată și după Al Doilea Război Mondial. La fel de zguduitoare a fost soarta poetei Anna Ahmatova, care a avut și un destin impresionant. Deși era recunoscută oficial ca fiind cel mai mare poet de pe la mijlocul anilor '30, s-a dat o hotărâre internă de partid să fie interzisă, pentru că tragismul vieții ei se reflecta în poezie și asemenea creație nu era agreată. N-a fost arestată, dar nici publicată și nu trebuia să i se pomenească numele în presă. Din *Cursul de Literatură rusă* al prof. univ. Gheorghe Barbă aflăm că Ahmatova, până în 1940, a publicat șase volume de poezii, după aceea nu i-a mai apărut mult timp nicio carte. După Congresul XX al P.C.U.S., începe „dezghețul" ideologic și revine în literatură. În 1958, îi apare alt volum și se bucură de recunoaștere internațională. În 1964, ia un premiu în Italia, iar în 1965 primește titlul de doctor honoris causa al Universității din Oxford. Se stinge în 1966.

Atmosfera din anii '30 poate fi comparată cu cea de după 1946. După ce sovieticii fuseseră camarazi de arme cu americanii, englezii, francezii, odată cu sfârșitul războiului, începe „războiul rece": se instituie cortina de fier împotriva oricărei influențe occidentale. A început o campanie furibundă împotriva „cosmopolitismului", condusă de ideologul partidului, A.A. Jdanov. Au fost criticate și supuse oprobiului public două reviste: *Zvezda* și *Leningrad*. Zoscenko și Ahmatova sunt din nou condamnați, ostracizați.

În această atmosferă, epigrama cunoaște o mare răspândire orală. Autorul anonim cuprinde în câteva versuri, cu o mare ingeniozitate, evenimentele vremii. E cunoscut și cazul lui Kirov, un orator extraordinar, conducătorul comuniștilor din Leningrad, care ajunsese să fie respectat și chiar iubit. Devine, astfel, incomod și, în 1934, e asasinat pe un coridor. Anchetatorii și toți cei care au participat la această „operațiune" au fost lichidați și s-a dat vina pe așa-zisa opoziție, ca să existe motiv pentru declanșarea represiunii. E epoca marilor procese politice bazate pe înscenări. La un asemenea eveniment zguduitor, înscenare soldată cu asasinat, reacția folclorică este promptă. În popor a circulat imediat epigrama: *Somaliot letit, gudiat motorciki,/ Stalin Kirova ubil v koridorcike* [*Avionul zboară sus, vuiesc motorașele,/ Stalin l-a ucis pe Kirov într-un coridor.*]

După moartea lui Stalin (martie 1953), încep să se miște apele. Și, cum „genialul conducător" nu putea fi demitizat imediat, e lichidat întâi Beria (în iunie 1953). Apoi sunt eliberați toți medicii evrei de la marele spital al Kremlinului, care fuseseră arestați de Stalin, înainte de a muri. Încetează polemica împotriva lui Tito și a Iugoslaviei. Ba, mai mult, în 1955, o delegație în frunte cu Hrușciov se deplasează în Iugoslavia să-i ceară scuze lui Tito, dând vina pe Beria. Gestul a uimit poporul rus: o putere atât de mare ca U.R.S.S. a greșit întâi enorm față de singurul om care n-a îngenuncheat nici în fața lui Hitler, nici în fața lui Stalin, iar acum, acest colos de popoare se duce să ceară iertare. Într-un catren care mai circulă și azi, catren cu multă batjocură în subtext, se surprinde momentul discursului, sugerându-se până și incultura lui Hrusciov (aspect evident în textul rusesc): *Iubite tovarășe Tito,/ Vorbește Hrușciov Nikita,/ Vinovat… nici tu, nici eu,/ „Vinovată"-i Beria.*

Congresul XX al P.C.U.S., la care iau parte și șefii partidelor comuniste din țările lagărului socialist, marchează cotitura. În secret, numai între reprezentanții de seamă ai partidelor, se citește raportul lui Hrușciov, în care se înfiera cultul personalității lui Stalin. Raportul a fost fotografiat, pagină cu pagină, de un american participant la congres, în timpul nopții, sub pătură, și, scos din U.R.S.S., a ajuns în S.U.A. și totul devine public. Urmează perioada denumită „dezghețul" (1956-1964), după titlul nuvelei *Ottepel'* de Ilya Erenburg, în care, pentru prima dată după moartea lui Stalin, se critică pe față birocrația sovietică. Se produce un fel de explozie, cu o mare deschidere, de care a beneficiat cultura, în primul rând literatura. E o perioadă de avânt în toate domeniile vieții economice și sociale. Sovieticii trimit primul om în cosmos, înaintea Americii, apoi americanii îi întrec pe sovietici. Și de data aceasta folclorul surprinde noua situație (deși s-au întors cu fața spre Europa, de care s-au ferit atât, cei care îi surclasează sunt americanii): *Udivili vsiu Evropu,/ Pokorili hebesa,/ Desiat' let lizali jopu,/ Okazalas' èto ne ta.* [*Ați uimit Europa-ntreagă,/ Ați cucerit cerurile,/ Zece ani ați lins „fundul"/ Și acum vă treziți că era alt fund.*]

Prin anii '64-'65, e debarcat Hrușciov și, în politică, revin neostaliniștii, dar, în literatură, acest recul nu se mai produce. Ea își luase deja avânt, zăgazurile fuseseră rupte. Încă de prin '62, însuși Soljenițîn, care îl sprijinise pe Hrușciov împotriva lui Stalin, demonstrează că nu se mai poate scrie literatură ca în trecut. Creația literară pregătește, pe planul conștiințelor, deschiderea care va veni, prin libertatea care i se oferă. Conducătorii o lasă să funcționeze ca o supapă prin care se eliberează energiile și nemulțumirile, evitându-se astfel eventualele mișcări sociale: „mai bine să citești decât să trăiești" (ce citești) [în rusă: Luèse citat', cem jit'].

După 1990, au apărut, ca și la noi, volume întregi de bancuri, care circulaseră oral („clandestin") în trecut.

În literatura rusă actuală, epigrama se suprapune cu acea scurtă creație care ocupă un loc intermediar între literatură și folclor – *ceastuska*. Este o poezioară însoțită, de obicei, de muzică, pe un ritm rapid (de unde și denumirea: ceasto = rapid). Se poate compara cu strigătura, dar se apropie de literatura cultă. „Considerată, inițial, ca un fenomen de *degradare* a liricii populare tradiționale, prin exprimarea laconică și valoarea submediocră a unor producții de început, ceastușka devine literatură și, încă de la începutul secolului nostru, abundă în diverse culegeri. /…/ Specie miniaturală a liricii populare, alcătuită, de regulă, din patru versuri (mai rar din două, în mod excepțional din șase), ceastușka s-a dovedit a fi unul dintre cele mai receptive fenomene folclorice, constituind ecouri imediate la cele mai diverse aspecte ale vieții, gluma, ironia (autoironia), satira alcătuind elementele caracteristice ale speciei respective." [Nicolae Roșianu, *Folclor literar rus,* București, 1979, pp. 218-219]

Iată o *ceastușkă* în care e ironizată „sulemeneala" și scopul ei: *Prișla kurița v apteku/ I scazala kukareku,/ Daite pudrâ i duhov/ Dlia primanki petuhov.* [*Găina intră-n farmacie/ C-un cucurigu, că-i candrie/ Și cere pudră și parfum/ S-agațe cocoșei pe drum.*] (trad. Elis R.)

În actualitate, se încearcă readucerea epigramei în literatura rusă: se publică antologii de epigrame din toate literaturile, inițiatorul acestora fiind neobositul V. Vasiliev. Promovarea creațiilor epigramatice în diverse publicații umoristice, pe lângă circulația lor orală, constituie semne ale revenirii ei. Dacă vor folosi la revigorarea epigramei rusești sau nu, aceasta numai viitorul o va spune. [Cf. V. Vasiliev, în prefața la volumul *Russkaia epigramma,* Moskva, Hudojestvennaia literatura, 1990, p. 26]

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

De asemenea, situația s-a schimbat radical și în cadrul principalelor organisme internaționale. Și aici, raportul de forțe se schimbă în favoarea Chinei. De mai mult timp, apar întrebări logice cum ar fi: *Cum s-ar mai putea impune SUA în fața Chinei atunci când îi datorează sume importante de bani? sau cum ar mai putea manipula SUA voturile la ONU și în Consiliul de Securitate în condițiile în care mulți votanți datorează bani Chinei?* La fel se derulează lucrurile și în principalele organisme financiare internaționale, unde China este cel mai important cotizant. Se pare că au început să priceapă și americanii tâlcul spuselor lui Napoleon pe la anul 1800: *Când dragonul adormit se va trezi, lumea va fi uimită.*

Este evident că, în cadrul limitat al acestui articol, au fost abordate doar tangențial unele aspecte actuale ale relațiilor chino-americane, relații considerate ca fiind definitorii pentru acest al XXI-lea secol. Cert este că lumea se gândește cu îngrijorare la acest *meci al giganților,* știind că două săbii nu încap în aceeași teacă. De aceea, probabil, se întreba și Henry Kissinger: *unde ar ajunge lumea dacă giganții ar face o manevră greșită și s-ar ciocni?*

Orizont SF

Frigul care ne ucide

Mircea OPRIȚĂ

Om de catedră, prozator și publicist, **Dinu Moroianu** s-a născut la 20 octombrie 1920, în Brăila. A studiat literele și filosofia, dedicându-se carierei didactice, ca profesor de limbă și literatură română. A debutat în timpul războiului cu povestiri pentru copii. Pasionat de figura lui Jules Verne, i-a scris acestuia biografia – după câte știm, prima în România: *Romanul lui Jules Verne și al călătoriilor sale extraordinare* (1947). S-a consacrat și activității de cercetare pedagogică, tipărind în publicații de specialitate studii referitoare la modernizarea învățământului. A făcut parte din colectivul de autori însărcinat să redacteze, sub conducerea lui Constantin C. Giurăscu, volumul *Istoria învățământului în România*. Preocupat de trecutul științific și tehnic al țării, în colaborare cu I.M. Ștefan, a realizat, sub titlul *Focul viu* (1963), o istorie a invențiilor și descoperirilor românești. Un alt volum masiv, *Pasiunea științei* (1968), scris în aceeași relație de colaborare, cuprinde prezentarea școlilor științifice românești, precum și interviuri cu savanți și tehnicieni iluștri, între care C.D. Nenițescu și Horia Hulubei. Plănuise la un moment dat să reconstituie printr-o călătorie personală expediția antarctică a lui Emil Racoviță, însă o congestie cerebrală subită l-a împiedicat să mai încerce transpunerea acestui temerar proiect în realitate. A murit la 3 mai 1973, în București. Câteva titluri din bibliografia sa aparțin genului de care ne ocupăm. Astfel, în CPSF i-a apărut romanul *Polul intangibil* (1958), urmat, la o bună distanță în timp, de două povestiri: *Un erou julesvernean* și *Ospăț la Edgar Poe*.

Romanul pomenit combină câteva elemente clasice ale anticipației, între care criogenia și motivul savantului nebun. Pe seama lor, tema apocalipsei cu substrat tehnico-științific este din nou scoasă la lumină și exploatată, crosetată într-un subiect senzațional, dar condusă în mod obligatoriu, după rețetarul anticipației socialiste, spre un final fericit. Catastrofa care amenință încă o dată Pământul e reprezentată aici de un enorm val de frig produs în mod artificial de invenția unui argentinian pe cât de genial, pe atât de dezaxat. El vrea să-și răzbune decepții profesionale mai vechi, concentrate într-un resentiment hiperbolic, cu o revărsare globală. Ca odinioară la Alexandru Hertzug, ulterior și în *Gheața de foc* de Victor Bârlădeanu, moartea actualei omeniri este condiția pentru ca în scena pustiită să se producă alta mai bună. Din oaza pe care profesorul Saratoga și-o instalează la Polul Sud, după bariere aproape impenetrabile, reactorul său nuclear ruinează actualele mecanisme ale climei, prilejuind autorului descrierea unor scene comico-lugubre, extinse pe vastități planetare:

„...Între America de Sud și Africa, Atlanticul înghețase și-l puteai trece cu piciorul. Pampasurile roditoare ale Argentinei luaseră aspectul unor imense tundre înghețate. Porturi internaționale cu trafic bogat fuseseră abandonate și pacheboturile prinse în capcană părâiau din încheieturile nituite, în strânsoarea necruțătoare a gheții. Orașe înfloritoare, cu o viață tumultuoasă până atunci, uzine ultramoderne puse în mișcare prin energie nucleară, complexe agrozootehnice cu care se mândreau statele respective fuseseră evacuate, rând pe rând, în nord.

Emisfera australă părea definitiv condamnată. Valul de frig înainta spre ecuator. În marile porturi ale lumii din emisfera boreală, sute de vapoare cu refugiați din sud descărcau zilnic o mulțime năucă și nenorocită, care sosea de prin junglele africane, din delta Amazonului sau din insulele Borneo, Sumatra și Noua Guinee, de unde primiseră ordinul să se îmbarce spre a se pune la adăpost, deoarece valul de frig urma să se abată și pe-acolo.

Cea mai mare parte a emisferei australe fusese lovită de îngheț și, de aceea, practic, aproape nu mai era locuită.

Și animalele sălbatice care scăpaseră cu viață se refugiaseră în nord. Nu era o raritate să vezi girafe în pustiul Saharei. De-a lungul coastei de nord a Africii, leii urlau în fiecare noapte înfometați, iar turme de antilope și gazele masate pe marginile canalului de Suez îl treceau înot, luându-se după maimuțele gălăgioase ce-și căutau exodul.”

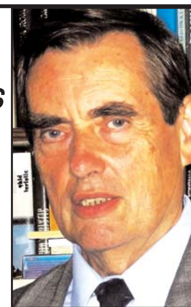
Pe traseul aventurilor australe ale lui Andrei Bujor, reporter la televiziunea clujeană, romanul poate fi urmărit cu un relativ interes. Rezolvarea conflictului implică, însă, soluții de telenovelă lacrimogenă. Înțelegând în sfârșit durerea pe care opțiunea lui apocaliptică o provoacă propriei sale fiice, Pepitta, profesorul Saratoga se sinucide, iar Clujul, eliberat de spaimă, își primește în ovații salvatorii, aceștia din urmă coborâți din cer, cu elicopterul, lângă statuia lui Matia Corvinul.

Povestirea *Un erou julesvernean* este cu adevărat un „divertisment fantastic”, cum stă scris în subtitlu. Dinu Moroianu se amuză să readucă la viață un personaj din nuvela *În secolul al XXIX-lea. Ziua unui ziarist american în 2889*, purtându-l îmbrăcat în frac printre reprezentanții unor civilizații extraterestre, alertați de un „Mare centru galactic” în legătură cu neregulile ivite la un muzeu de pe Terra. Resuscitatul trebuie să constate că Jules Verne s-a înșelat în viziunea sa asupra presei de peste un mileniu. Ea nu își va proiecta știrile senzaționale pe nori, ci, făcută doar de roboți, va utiliza un captator de vibrații cu care poți înregistra ce s-a vorbit într-o cameră chiar și în urmă cu sute de ani. Tot de inspirație livrescă și tot glumă SF este și *Ospăț la Edgar Poe*, povestire unde îl vedem pe autorul *Corbului* regizând farse macabre de 1 aprilie amicilor săi din Boston.

Paradoxul lui Fermi

Dan D. FARCAȘ

Trăim cu toții pe o insuliță numită Terra, una dintre planetele care orbitează în jurul Soarelui. Deși știu că mintea omenească nu-și poate reprezenta corect numerele pe care le voi evoca, precizez (pentru cei care n-ar ști) că Soarele este doar una dintre cele cel puțin 100 de miliarde de stele ale unui roi numit „galaxie” (cel pe care-l vedem în nopțile senine și îl numim „Calea Laptelui”), iar în Universul accesibil instrumentelor noastre există cel puțin 100 de miliarde de galaxii asemănătoare. Dar savanții spun că ar mai putea fi și alte universuri, alte dimensiuni, alte stări de agregare a materiei.

Conform unor estimări făcute de astronomi în noiembrie 2013, doar în galaxia noastră ar fi cam 32 de miliarde de planete pe care poate exista viață. Probabil doar la nivel microbian. Dar credem că pe circa un milion de planete dintre acestea, viața putea avea condiții să ajungă la exuberanța biosferei pământene. Iar într-un mic număr de lumi de acest fel, ar putea să apară, la un moment dat, chiar o ființă inteligentă, capabilă să construiască o „civilizație tehnologică”, una asemănătoare celei în care trăim noi înșine: cu internet, nave spațiale, inginerie genetică, bombe nucleare ș.a.m.d.

Unele dintre civilizațiile de felul acesta vor fi apărut cu multe milioane de ani în urmă. Astrofizicianul V.M. Lipunov, de la Institutul Astronomic din Moscova, a calculat în 1997 că probabilitatea ca în Univers *să nu existe civilizații foarte vechi*, este de 10 la puterea minus 43.000.000, o valoare practic egală cu zero. Cu alte cuvinte, astfel de civilizații *trebuie* să existe.

Iar dacă există, ele și-au părăsit, fără îndoială, de mult, planeta de baștină și au explorat, probabil complet, Galaxia noastră. Această performanță ar fi fost posibilă chiar dacă foloseau doar tehnologii ca acelea pe care le știm și noi azi. Înseamnă că aceste civilizații trebuie să fi ajuns și pe Pământ. În plus, ne imaginăm că, în mod firesc, ele puteau să transforme, într-un mod pe care noi l-am considera miraculos, largi zone din Univers. Totuși, instrumentele noastre nu au găsit nimic în acest sens.

Se spune că Enrico Fermi, fizicianul care a descoperit fisiunea nucleară, făcând un raționament asemănător celui de mai sus, privind civilizațiile foarte vechi din Cosmos, a pus, prin 1950, retorica întrebare: „Ar trebui să fie aici, dar nu-i vedem nicăieri. Unde sunt?” De atunci, această problemă a rămas cunoscută sub numele de „Paradoxul lui Fermi”.

Distanțele dintre sistemele stelare care ar putea găzdui civilizații tehnologice sunt probabil atât de mari încât până și lumina are nevoie de mii de ani să le străbată. Iar conform teoriei relativității, niciun corp material nu doar că nu poate depăși viteza luminii, dar nici nu se poate apropia prea mult de ea. Deci – au spus unii – călătoriile între civilizațiile cosmice sunt practic imposibile; în schimb, au zis aceiași, ar putea exista un schimb de mesaje prin radio. Așa se face că, prin 1960, a început – prin așa-numitele programe SETI – o scrutare intensă a cerului, folosind radiotelescoapele. Rezultatul, după mai bine de o jumătate de secol de căutări asidue, a fost doar „o imensă tăcere”...

Dezamăgirea insuccesului a întărit convingerile celor ce pariază pe așa-numita „ipoteză solipsistă”, deci pe faptul că, în ciuda teoriei, am putea fi totuși singuri în Univers. Poate suntem primii. Sau poate toate civilizațiile care ne-au precedat s-au autodistrus, ori au pierit, sistematic, în mari cataclisme, care ne pasc și pe noi, dar de care încă nu avem deplină cunoștință. Sau poate întregul Univers nu e decât o imensă butaforie, creată exclusiv pentru noi, pentru ca omul, singura ființă inteligentă, să se cutremure înțelegând măreția Creatorului...

Mai sunt și alții (de fapt, majoritatea) care consideră că, deși nu avem nicio dovadă, civilizațiile extraterestre există, dar, din cauza dificultăților presupuse de călătoriile cosmice, n-au ajuns încă la noi. Iar dacă ar ajunge (eveniment foarte rar, dar nu imposibil), fie delegația lor va coborî pe peluza din fața Casei Albe, cu mesajul unei alte lumi, oferindu-ne sprijinul lor plin de iubire, fie vom fi confruntați cu o invazie agresivă de tipul celor din mai multe binecunoscute filme și romane SF...

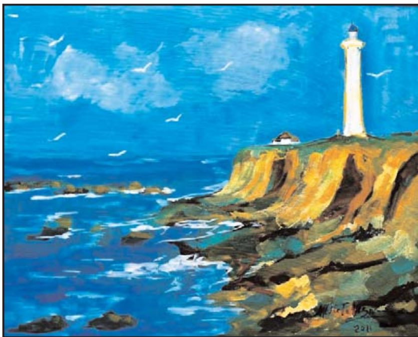
Am avut privilegiul să expun, între anii 2010 și 2014, în paginile revistei *Curtea de la Argeș,* un set de principii pentru căutarea adevărului (și un set de prejudecăți care ar trebui evitate sistematic), care pot fi reunite sub numele de *abordarea pluralistă.* Propun cititorilor revistei, ca, pe parcursul unui număr de articole de aici înainte, să încercăm aplicarea acestei abordări la spinoasa problemă ridicată de „paradoxul lui Fermi”. Chiar dacă nu vom găsi astfel neapărat răspunsul final, cel puțin vom contura un set de posibile explicații, altele decât cele avansate mai sus, dintre care unele, cred eu, ar putea fi surprinzătoare. Mai sper că va fi și un exercițiu practic de dehipnotizare, de debarasare de ochelarii de cal pe care i-am folosit, tacit, în raționamentele de la începutul acestui articol.

Ars longa...

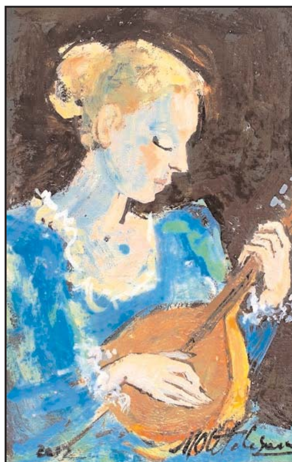
Măriuca Emilia Oteteleșanu

La vernisajul expoziției celor două *pitore* Oteteleșanu, din 23 iulie 2014, criticul de artă Marius Tița sublinia că bunica, Otilia Michail Oteteleșanu, și nepoata Măriuca Oteteleșanu *au în arta lor apropierea profundă de faptele și oamenii cei mari ai societății și privirea înălțător istorică față de cotidianul luminos.*

Opțiunea Măriucăi pentru creația plastică nu a fost o simplă preluare de ștafetă a familiei. O fire retrasă, copila avea propriile povești, pe care le desena cu creta pe stradă și era fericită că lumea o admira. Desigur, s-a bucurat și bunica atunci când a aflat de alegerea Măriucăi. Însă, spre deosebire de bunică, ea avea un alt gen de sensibilitate și a urmat un drum propriu, spre modernism, *construindu-și partea de renume a celebrului său nume* (Marius Tița). Și, a reușit strălucit, fiind favorizată de trei factori, pe care artista îi clasifică astfel: *De la Dumnezeu talentul, de la părinți sprijinul și de la mine munca.*

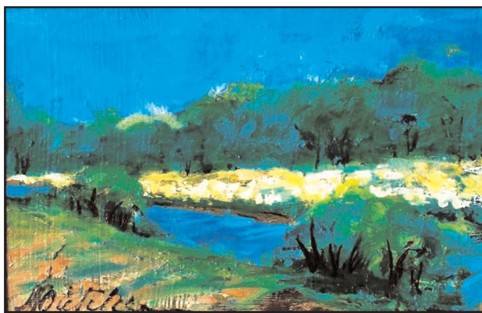
În acest sens, câteva date biografice sunt edificatoare. Măriuca Emilia Oteteleșanu (n. 26 aprilie 1949) este fiica arhitectului Tudor Oteteleșanu (1916-2004) și nepoata Otiliei Michail Oteteleșanu (1885-1974). În artele plastice, Măriuca a trecut ușor de la desenele cu cretă pe asfalt, la Liceul de Arte Plastice „Nicolae Tonitza" și, apoi, la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu", din București. Îndrumători i-au fost plasticieni celebri, precum Grigore Vasile, Alexandru Ciucurencu și Gheorghe Șaru.

La terminarea studiilor superioare, Măriuca a dat concurs la Centrul Cinematografic de la Buftea, pentru postul de pictor scenograf de costume. Și-a dobândit notorietarea în această profesie prin costumele concepute, în perioada 1979-1988, pentru șapte filme românești. La pictură, însă, nu a renunțat. Are prima apariție în public în cadrul expoziției colective de la Ateneul Român, din 1976. Apoi, din anul 1992 până în prezent, nu a trecut niciun an fără să apară în fața iubitorilor de artă, în cadrul unor expoziții personale sau colective (dintre care două în străinătate: Germania și Franța).

Viața nu i-a fost deloc ușoară. Cu o bunică pictoriță a Curții Regale a României și un nume cu puternică rezonanță boierească, originea socială a Măriucăi era catalogată, înainte de 1989, ca *nesănătoasă.* Colegii de serviciu i se adresau cu *tovarășă boieroaică.*

Acum, despre pictorița Măriuca Oteteleșanu să reținem câteva dintre generoasele și meritatele aprecieri de care se bucură din partea criticii de specialitate. Sunt remarcate, în primul rând, discreția și sensibilitatea artistei, preferința pentru culorile vii, încântarea, chiar copilărească uneori, în fața măștilor și a pasului alert al dansului, de fapt, în fața voioșiei carnavalești. Este evidentă influența puternică a meseriei ei de scenograf. *Obișnuită a platourilor de filmare și a ritmurilor rampei, care i-au ocupat cea mai mare parte a vieții profesionale, dar i-au modelat și ritmurile inimii, Măriuca dezvoltă o filosofie a costumului și a măștii* (Elena Dulgheru).

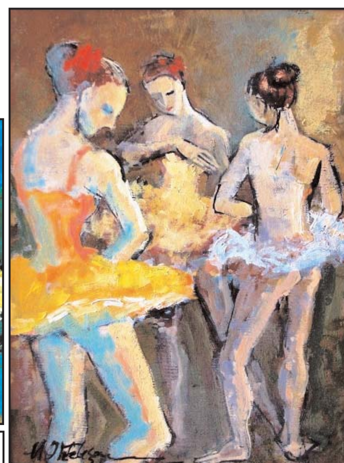

Număr ilustrat cu lucrări de Măriuca Emilia Oteteleșanu.

Arta ei nu are un caracter documentar, pentru că ea nu-i descrie pe protagoniști, de multe ori actorul, dansatorul și masca, ci oferă doar o impresie, o imagine care i-a trecut fugar prin fața ochilor. Aici, să ni-l amintim și pe Constantin Brâncuși, care spunea că *el nu sculptează păsări, ci zboruri.* După cum singură mărturisea, în creația ei predomină compoziția. Fiecare pânză este, practic, o poveste cu personaje. Se vede treaba că artista nu s-a desprins total de anii copilăriei, când își scria poveștile cu cretă pe asfaltul străzilor. Ea a fost însoțită *în permanență de culorile calde și raportarea optimistă la semenii săi și la societatea înconjurătoare... Carnavalul este cel care ne vorbește de societate în arta Măriucăi. Apoi, peisajul și natura statică vin să completeze un posibil crez al „femeilor pitore" din trunchiul străvechi al Oteteleșenelor.* (Marius Tița)

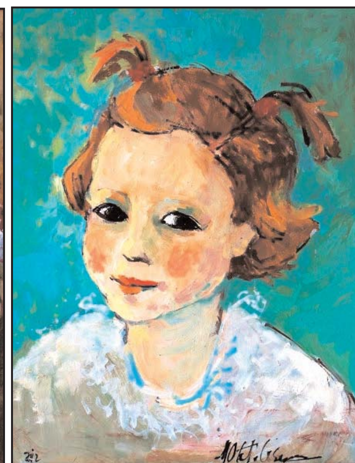

Autoportret

Și, pentru final, să facem cunoștință cu crezul artistic declarat de Măriuca Oteteleșanu revistei *Plai Străbun – Magazin pentru românii de pretutindeni* (decembrie 2013). Într-o primă ipostază, artista ne împărtășește impresiile lăsate de vernisajul unei expoziții, la care erau expuse câteva desene, o toporiscă înfiptă într-un trunchi, o cutie de metal... o găleată: *Nu am înțeles nimic, dar criticii vedeau atâta poezie, filosofie, sensuri existențiale... încât am început să mă îndoiesc de inteligența mea și de capacitatea de a prinde inefabilul și sensurile vieții.* Prin contrast, după ce privise albumul unei colege de o viață, Măriuca cugeta: *așa devii un om normal, care nu trebuie să fie mutilat psihic, un om care se bucură de frumos și de armonia cromatică... Nimic care să șocheze, să-ți umple sufletul de groaza existenței.*

Cu acest crez artistic, Măriuca Oteteleșanu reușește întotdeauna să-și poarte cu eleganță privitorii prin universul mirific al culorii. (Ion Pătrașcu)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Ion COJA – scriitor, București
- Cristian BĂDILIȚĂ – teolog și scriitor, Franța
- Cristian COCEA – scriitor și ezoterist, Pitești
- Acad. Solomon MARCUS – București
- Cristian CALUDE – prof. univ., Noua Zeelandă
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Mihai DINU – prof. univ., București
- Lilica VOICU-BREY – prof. univ., Spania
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Maruca PIVNICERU – scriitor, București
- Bogdan CONSTANTINESCU – fizician, București
- Daniela CRISTEA-STAN – geolog, București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Mihail ORZEAȚĂ – general, București
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București